

**Spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees: 'n
Gevallestudie van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama
informele nedersetting**

deur

Dr Jan Adriaan Botha

**Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad van
Magister in Teologie
(Nuwe Testament: met fokus op Gender en Gesondheid)**

Fakulteit Teologie

Universiteit Stellenbosch

Studieleier: Dr Marius Nel

Maart 2015

VERKLARING

Deur hierdie tesis elektronies in te lewer, verklaar ek dat die geheel van die werk hierin vervat, my eie oorspronklike werk is, dat ek die outeursregeienaar daarvan is (behalwe tot die mate uitdruklik anders aangedui) en dat ek dit nie vantevore, in die geheel of gedeeltelik, ter verkryging van enige ander kwalifikasie aangebied het nie.

Handtekening:

Dr Jan Botha

Datum: 12 November 2014

Kopiereg © 2015 Universiteit van Stellenbosch

Alle regte voorbehou

OPSOMMING

In hierdie studie word die rol van spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees ondersoek. 'n Gevallestudie van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting word gedoen, waar gemarginaliseerde vroue uit diverse kontekste byeenkom. Die studie fokus op die bymekaarkom van die vroue en hul saam-lees en interpretasie van die Bybelteks. Daar word gefokus op die konsep van interkulturele Bybel-lees (kommunale lees) wat geproblematiseer word soos dit uit die saamgestelde raamwerk van Afrika en Feministiese-hermeneutiek ontwikkel word. Die fisiese en seksuele geweld teen dié vroue het moontlik 'n direkte invloed op hulle spirituele identiteitsbewuswording en alledaagse lewe.

In hoofstuk twee word die Feminisme en Afrika-hermeneutiek bespreek. Dit dien as die hermeneutiese raamwerk van die studie. Die stemme van die vroue word hoorbaar. In die Feminisme word die belang van die stem van die individu binne 'n bepaalde konteks beklemtoon. "Afrika-hermeneutiek" stel die kommunale ruimte voor, waarin dié stemme tot hulle reg kan kom. Binne die veilige ruimte wat geskep word, kan die gemarginaliseerde stemme van die vroue en unieke stem van die individu tot haar reg kom.

Hoofstuk drie handel oor die kommunale (leesproses) van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama. Die interkulturele gesprek fokus op die saam-lees en interpretasie van die Bybelteks as gespreksdokument. Daar word na die teks en inhoud gekyk. Die fokus in die teks val op die weduwees en hoe hulle hanteer is. Die rol wat gasvryheid/versorging, die interpretasie van stories van hoop en "die inkarnasie" in die geloofsgemeenskap speel, is ook deur die vroue verreken in die leesproses. Deur die kommunale lees van die teks het die vroue hul eie, asook gesamentlike inhoud en betekenis daarvan, weergegee. "Feminisme" en Afrika-hermeneutiese konteks word ook hier verreken asook die posisie van vroue in die Mediterreense wêreld en vroeë kerk.

Met 1 Timoteus 5:1-16 as gespreksdokument en die tweeledige hermeneutiese raamwerk as uitgangspunt, word die empiriese komponent en die teoretiese raamwerk van die studie in die volgende hoofstukke beskryf. In hoofstuk vier word daar aan die teoretiese raamwerk van die studie aandag gegee. Die hermeneutiese model van interkulturele Bybelinterpretasie van Kessler (2004), Hofstede (2001) se kultuurteorie, asook MacDonald (2000) se strukturele modelle oor spiritualiteitsbewuswording en ontwikkeling word hier verreken. Daar word ook

aandag gegee aan die omskrywing van sleuteltermes soos kultuur-, identiteit-, spiritualiteit- en identiteitsbewuswording.

Hoofstuk vyf handel oor die metodologie. Hier word daar aandag gegee aan die navorsingsbenadering en ontwerp. Daar word ook gefokus op die seleksie van die deelnemers. Die navorsingsproses en data-insamelingstegnieke word ook hier verreken.

Die analise en bespreking van die navorsingsresultate word in hoofstuk ses aangespreek. Die kwalitatiewe data wat ingewin is tydens die konkrete interkulturele gesprekke, word hier geanaliseer en bespreek. Verskillende Bylae bevat die detail inligting wat ingesamel en verwerk is tydens die studie.

Die gevolgtrekking en implikasies van die studie word in hoofstuk sewe hanteer. Al die stemme wat gehoor is, die literatuurstudie, die unieke konteks van die gemarginaliseerde vroue, asook hulle saam-lees en interpretasie van die Bybelteks word hier gereflekteer en saamgevat. “Feminisme” en Afrika-hermeneutiese konteks is verreken, asook die posisie van die vroue van Zama-Zama wat deur die kommunale saam-lees en interpretasie van die Bybelteks, nuwe perspektiewe ontwikkel het. Daar is bevind in die studie dat die vroue wat gewoonlik slagoffers van fisiese en seksuele geweld was, ’n positiewe belewenis en groeiervaring beleef het ten opsigte van hul spirituele identiteitsbewuswording en lewensuitkyk. Die veilige interkulturele gespreksruimte wat ontstaan het in die navorsingsproses was ’n besondere instrument wat ingespan was ten einde sosiale transformasie te bewerkstellig.

SUMMARY

In this study we examine the role of spiritual identity awareness in communal reading from 1 Timothy 5:1-16 with the marginalized women in the Zama-Zama informal settlement. A case study of the text was done amongst women from diverse contexts where they gather as a unique study group. The study focused on the meeting of different women to read, interpret and discuss the Biblical texts with one another. Communal reading creates a safe space for these women to take part in an intercultural conversation. Individuals from diverse contexts are given an opportunity to express themselves communally. This intercultural conversation space is theoretically based on the joint presuppositions of Feminism and African hermeneutics. The physical and sexual violence these women have experienced has a direct effect on their spiritual identity awareness and ordinary life.

In chapter two the fundamental presuppositions of both Feminism and African hermeneutics are explored. These will serve as the hermeneutical framework of the study. The voices of the marginalized women will be heard. In Feminism we place the emphasis on the voice of the individual and a group within a certain context. African hermeneutics, on the other hand, highlights through the communal reading a safe space in which these voices are heard. Within this safe space it was possible for the marginalized women of Zama-Zama to let their voices be heard both communally, but also as unique individuals.

Chapter three discusses a multidimensional exegetical framework for the study. The focus is on communal reading and interpretation of the text. The intercultural conversation in this study is conducted in terms of communal reading and interpretation of 1 Timothy 5:1-16 with the marginalized women in Zama-Zama. The interpretation history of the text is also part of this chapter. The joint presuppositions of Feminism and African hermeneutics and their contexts are discussed here, with the position of women in the Mediterranean world and church. The dominant discourse in the texts is the role of the widows in the church and community with specific reference to the role of hospitality/caring, the interpretation of stories of hope and above all the incarnation in the body of Christ as identified by the women of Zama-Zama.

With 1 Timothy 5:1-16 as conversation document and the dual hermeneutic framework as starting point, we discuss the empirical component and exegetical framework of the study in

the next chapters. Chapter four focuses on the theoretical framework of the study. The hermeneutical model of intercultural Bible interpretation of Kessler (2004), Hofstede's (2001) culture theory as well as MacDonald's (2005) structural models on spiritual identity awareness and development, are investigated here. Some key terms are spotlighted and discussed in more detail, such as culture, identity, spirituality and spiritual identity awareness.

In chapter five we focus on the methodology, in particular the research design and research approach. The participant selection for the diverse study group is also important. The research process and the data collection techniques are also discussed here. The data that are collected in the intercultural conversation are then analysed qualitatively. The analyses and research result are discussed in chapter six. The different appendices reflect the detailed information and data that were collected in the study.

The summary and implications of the study are the focus of chapter seven. All the diverse voices, the literature study, the unique context of the marginalized women in the text as well as the women of Zama-Zama, are summarized here. The intercultural conversation space was theoretically based on the joint presuppositions of Feminism and an African hermeneutics. The physical and sexual violence against these women has a direct effect on their spiritual identity awareness and ordinary life, as shown by the study.

In the conclusion to this study all the diverse discussions converge and an attempt is made to present a reflective interpretation of how spiritual identity awareness functions in the intercultural Bible reading process. We discover in the study that the women, usually the victims of physical and sexual abuse, engage in a positive way towards a new and creative lifestyle. They make a difference in their own lives as well as in the community as well-respected and passionate women. The intercultural conversation space is a valuable instrument for establishing social transformation.

DANKBETUIGINGS

Dit is vir my 'n voorreg om by die voltooiing van die navorsingstudie, my dank en waardering aan die volgende persone en instansies te betuig:

- Ek wil in die eerste plek al die lof, eer, dank en aanbidding aan God, my Vader en Skepper, aan Jesus Christus, my persoonlike Verlosser en aan die Heilige Gees wat in en deur my werk, bring. Ek weet dat die woorde van Romeine 15:13 nog al die jare my gedra het ten spyte van moeilike tye. Paulus sê tereg: “Mag God, die bron van hoop, julle deur julle geloof met alle vreugde en vrede vervul, sodat julle hoop al hoe sterker kan word deur die krag van die Heilige Gees!” Dankie dat U genade nog altyd vir my genoeg was en dat U my nog altyd vasgehou het. Ek hoop van harte dat U sal glimlag oor my lewe en die reis vorentoe!
- Ek wil net baie dankie sê aan my vrou Hanlie, wat my die afgelope jaar emosioneel en geestelik ondersteun en gedra het. Dankie ook vir haar insette as medenavorser in my navorsing, asook vir al die harde werk en deursettingsvermoë saam met my.
- Baie dankie aan my liewe dogter Marie-Louise met al die jare se deel van emosies, humor, menswees en liefde.
- Aan my ma, Lulu Botha wat deur jare se gebede, ondersteuning, liefde en aanvaarding, altyd daar was ten spyte van moeilike omstandighede. Pa Japie, wat reeds in 2000 oorlede is, al die dank en eer vir al sy opregte belangstelling, ondersteuning en liefde. Ek dink hy sal vandag ook kan glimlag Dankie vir twee ouers wat my van kleintyd af deur hul lewens gewys het wat liefde is, en hoe Jesus sigbaar kan raak deur 'n mens se voorbeeld ook op aarde.
- 'n Woord van dank aan my skoonouers, pa Johan en ma Douwlien wat in 2008 oorlede is, asook Christa, vir hul gebede, ondersteuning, liefde en aanvaarding deur al die jare. Dankie dat julle altyd daar was vir my en my positief aangemoedig en ondersteun het in my studies en sodoende ons sterk gemaak het in ons bediening. Ons is trots op julle en kan ook Jesus in al julle doen en late sien. Dit straal ook uit as 'n voorbeeld aan soveel ander mense, in wie se lewens julle ook elke dag 'n verskil maak.
- Aan die res van ons familie, broers, susters en andere wat my ondersteun het, en altyd beskikbaar was vir raad en leiding. Dankie vir julle vriendskap en die verskil wat julle ook deur die uitlewing van jul Christenskap daarbuite maak.
- My navorsingsleiers, dr Marius Nel en dr Charlene van der Walt, wat my die afgelope jaar begelei het en my toegerus het in die Gender, Teologiese en

Gesondheidsperspektiewe om wyer en nog meer kreatief te dink. Baie dankie ook vir julle opregte vriendskap en die passie waarmee julle alles vir die Here doen. Dr Len Hansen vir die navorsingsmetodologie, etiese klaring en ander insette.

- 'n Woord van dank aan my MTh studiegroep, wat die afgelope jaar waardevolle insette in my eie menswees, asook in my navorsing gelewer het. Julle het ook as medenavorsers opgetree en dit word opreg waardeer.
- Aan die Universiteit van Stellenbosch en Sweedse Kerk, vir die finansiële steun vir die voltooiing van die MTh graad.
- Aan Dr Retha Kruidenier, my kollega en vriendin by die NG Gemeente Mootvallei, vir al jou geduld, harde werk en opsoek van bronne en verwysings in die hele navorsingsproses, ook haar optrede as navorsingsassistent. Dankie vir jou vriendelikheid, al die harde werk en jarelange vriendskap. Ek kan altyd op jou staat maak. Dankie ook vir my ander kollega, Yvette Bosman vir haar praktiese hulp met die vroue van Zama-Zama. 'n Paar woorde van dank ook aan Erica van Rooyen, ons goeie vriendin, wat ook die taalversorging van die navorsing hanteer het.
- Die NG Gemeente Mootvallei en kollegaspan, vir die studieverlof, al die ondersteuning en gebede van gemeentelede word opreg waardeer. Ons gemeente is voorwaar 'n 'teken van hoop', omdat dit aan die Drie-Enige God behoort!
- Aan al my medenavorsers die afgelope ses en twintig jaar in die spreekkamer en gemeentes, met wie ek bevoorreg was om iets van God se liefde en genade te deel. Uit al hierdie sessies, verhoudinge en navorsingsgesprekke is my lewe só verryk! Dankie vir talle stories van hoop wat ons die afgelope jare saam kon skryf, ten spyte van die gebrokenheid waarbinne ons almal lewe.

Ek bid dat die woorde van Rom.15:13 waar sal wees van my en elkeen van ons se lewens op my/ons gestuurde reis vorentoe, waar ons elke dag gestalte moet gee aan stories van hoop.....dan alleen kan ons medewerkers wees om 'n meer geloofwaardige en heler kosmos te skep! Ek bid ook dat die vroue van Zama-Zama, wat deur die kommunale saam-lees en interpretasie van die Bybelteks, nuwe perspektiewe ontwikkel het, dit volhoubaar sal uitlewe. Mag hulle 'n positiewe belewenis en groei ervaring beleef, ten opsigte van hul spirituele identiteitebewuswording en lewensuitkyk.

LYS VAN FIGURE

Figuur 4.1	Die bipolêre model	86
Figuur 4.2	Die hermeneutiese model	88
Figuur 4.3	Die strukturele model	96
Figuur 4.4	Die oorsaaklike model van spirituele identiteit	97
Figuur 6.1	Die vrye assosiasie oefening	119

LYS VAN TABELLE

Tabel 1.1	Die konseptuele raamwerk	15
Tabel 3.1	'n Oorsig van die struktuur van 1 Timoteus	48
Tabel 4.1	Die konseptuele raamwerk	98
Tabel 5.1	Sinopsis van metodologie	102
Tabel 6.1	Sinopsis van metodologie	108
Tabel 6.2	Profiele van die deelnemers	109
Tabel 6.3	Data insamelingstegnieke	115
Tabel 6.4	Medenavorser 1 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses	121
Tabel 6.5	Medenavorser 2 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses	121
Tabel 6.6	Medenavorser 3 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses	122
Tabel 6.7	Medenavorser 4 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses	123
Tabel 6.8	Medenavorser 5 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses	124

LYS VAN BYLAE

Bylaag 1	Etiese klaring van Stellenbosch	143
Bylaag 2	Toestemmingsbrief aan deelnemers	149
Bylaag 3	Die werkboek	152
Bylaag 4	Zama-Zama: Hope 4 U Foundation	171
Bylaag 5	Behoefte opname	177
Bylaag 6	Kerkbode se storie oor Zama-Zama Hope 4 U (Deur Neels Jackson Redakteur van Die Kerkbode – Maart 2015)	178

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1	1
DIE NAVORSINGSPROBLEEM EN BEGRIPSVERHELDERING	1
1.1 Agtergrond en motivering	1
1.3 Navorsingsvraag	5
1.4 Begripsverheldering	6
1.4.1 Spiritualiteit	6
1.4.2 Identiteit	7
1.4.3 Spirituele identiteitsbewuswording	7
1.5 Hermeneutiese raamwerk	8
1.5.1 Afrika-hermeneutiek	9
1.5.2 'n Feministiese hermeneutiek	10
1.6 Kommunale lees van die teks	11
1.6.1 Die rol van gasvryheid/versorging	12
1.6.2 Die interpretasie van stories van hoop	13
1.6.3 'Die inkarnasie' in die geloofsgemeenskap	14
1.7 Konseptuele raamwerk	15
1.8 Navorsingsmetodologie	17
1.8.1 Navorsingsbenadering	17
1.8.2 Navorsingsontwerp	17
1.8.3 Eenheid van analise	18
1.8.4 Seleksie van deelnemers aan die studie	18
1.8.5 Data insameling tegnieke	18
1.8.6 Data analise en interpretasie	18
1.9 Etiese oorwegings	18
1.10 Hoofstuk indeling	18
HOOFSTUK 2	20
HERMENEUTIESE UITGANGSPUNTE	20
2.1 Inleiding	20
2.2 Feministiese hermeneutiek	21
2.2.1 Moontlike definisies en omskrywings	23
2.2.2 Historiese raamwerk van Feminisme	24
2.2.3 Die sentrale rol van die ervaring van vroue in Feminisme	26
2.2.4 Die rol van die Bybel in 'n Feministies-hermeneutiese raamwerk	27

2.2.5	Nuwe taal, beelde, simbole en metafore vir en oor God	28
2.3	Afrika-hermeneutiek	30
2.3.1	Die Bybels-hermeneutiese proses in Afrika	31
2.3.2	Die rol van die gewone leser in die Afrika-hermeneutiese proses	33
2.3.3	Metodologiese implikasies van 'n Afrika-hermeneutiese raamwerk	34
2.3.4	Interkulturaliteit as uitvloeisel	35
2.4	Feminisme en Afrika-hermeneutiek as hermeneutiese raamwerk	37
HOOFSTUK 3		38
DIE TEKS VIR DIE KOMMUNALE LEESPROSES		38
3.1	Inleiding	38
3.2	Van konteks na teks	39
3.3	Die tekskeuse	41
3.4	Die herkoms en kenmerke van die Pastorale briewe	41
3.4.1	Efese as agtergrond	41
3.5	Die outeur en die ontstaan tyd en plek van die brief	42
3.6	'n Beskrywing van die spesifieke perikoop in verhouding tot die makro-struktuur van die boek	46
3.7	'n Analise van die struktuur van die perikoop	46
3.7.1	Makro analise	47
3.7.2	Mikro analise	48
3.8	Bespreking van die teks	48
1 Timoteus 5: 1-16	49
3.8.1	Die vorm, struktuur en uiteensetting van die teks	50
1 Timoteus 5: 3-16	53
3.8.2	Verduideliking van verse 1-16	66
3.9	Die identifikasie van belangrike temas in die perikoop deur kernwoorde en sekere konsepte	69
3.9.1	Gelykheid en identiteit	70
3.9.2	Medeverantwoordelikheid	71
3.9.3	Eer en skaamte	71
3.9.4	Verwantskap	71
3.9.5	Die "haustafein"	72
3.9.6	Die groep en buitelanders	72
3.9.7	Vroue in die bediening in die pastorale briewe	73

3.10 Drie moontlike diskoerse in die teks soos geïdentifiseer tydens die saam-lees en die navorsingsproses deur die werklose vroue van Zama-Zama.....	73
3.10.1 Die rol van gasvryheid/versorging.....	74
3.10.2 Die interpretasie van stories van hoop.....	74
3.10.3 Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap.....	75
3.11 Die beskrywing en verdiskontering van die sosio-	76
historiese plasing van die perikoop	76
3.12 Die rol wat die navorser se konteks speel in die lees van die perikoop.....	79
3.13 Die formulering van die moontlike betekenis van die teks	80
3.14 Samevatting	81
HOOFSTUK 4	83
DIE TEORETIESE ONDERBOU.....	83
4.1 Inleiding.....	83
4.2 Stories en die herwaarderung daarvan	83
4.3 Hermeneutiese model vir interkulturele Bybelinterpretasie.....	85
4.4 Kultuurteorie en kultuur definisie.....	88
4.5 Omskrywing van die konsepte: spiritualiteit, identiteit en spirituele identiteitsbewuswording	89
4.5.1 Spiritualiteit.....	89
4.5.2 Identiteit	90
4.5.3 Identiteit, stereotipering en vooroordeel.....	93
4.5.4 Spirituele identiteitsbewuswording	93
4.6 Konseptuele raamwerk van die studie	96
4.7 Samevatting.....	97
HOOFSTUK 5	98
METODOLOGIE VAN DIE STUDIE	98
5.1 Inleiding.....	98
5.2 Navorsingsbenadering	98
5.3 Navorsingsontwerp	99
5.4 Seleksie van deelnemers aan die studie	100
5.5 Die posisie van die navorser en assistent	100
5.6 Data insameling tegnieke en navorsingsproses	101
5.7 Data analise en interpretasie	103
5.8 Etiese oorwegings	103
5.9 Metodologiese vereistes.....	104

5.9.1 Betroubaarheid.....	104
5.9.2 Geldigheid	104
5.10 Samevatting	105
HOOFSTUK 6	106
DIE ANALISE EN BESPREKING VAN DIE NAVORSINGSRESULTATE	106
6.1 Inleiding.....	106
6.2 Die profiele van die deelnemers	108
6.3 Die spirituele identiteitsbewuswording se data analise.....	109
6.3.1 Data analise van die kommunale Bybel-lees proses	109
6.3.2 Data analise van die vrye assosiasie proses	116
6.4 Die konseptuele raamwerk en deelnemers se reaksie tydens die vrye assosiasie proses.....	119
6.5 Beantwoording van navorsingsvrae	123
6.5.1 Wie is die vroue in Zama-Zama en hoe kan hul aanvanklike spirituele identiteit beskryf word?.....	123
6.5.2 Watter invloed het kommunale Bybel-lees op hul spirituele identiteitsbewuswording?.....	124
6.5.3 Watter invloed het die inhoud van die teks op hul spirituele identiteitsbewuswording?.....	125
6.5.4 Hoe beïnvloed hul spirituele identiteitsbewuswording hul persoonlike lewens en die gemeenskap?	125
6.5.5 In watter mate dra die metode van kommunale Bybel-lees asook die spesifieke inhoud van die teks by tot die gemarginaliseerde vroue in Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording?.....	126
6.6 Samevatting	126
HOOFSTUK 7	127
DIE GEVOLGTREKKING EN IMPLIKASIES	127
7.1 Inleiding.....	127
7.2 Uitdagings en roepig	129
7.3 Die implikasie vir my persoonlik en my bediening.....	130
BRONNELYS	132
BYLAE	141
Bylaag 1: Etiese klaring van Stellenbosch	141
Bylaag 2: Toestemmingsbrief van deelnemers	149
Bylaag 3: Die werkboek	152
Bylaag 4: Zama-Zama: Hope 4 U Foundation (NPO 141-585)	172

Bylaag 5: Behoefte opname.....	178
Bylaag 6: Kerkbode se storie oor Zama-Zama Hope 4 U (Deur Neels Jackson Redakteur van Die Kerkbode – Maart 2015).....	179

HOOFTUK 1

DIE NAVORSINGSPROBLEEM EN BEGRIPSVERHELDERING

“Blessed are the cracked, because they let in the light.” (Anoniem)

1.1 Agtergrond en motivering

Die aanhaling hierbo het my tydens my navorsingsproses net weer opnuut bewus gemaak van my eie broosheid en die krake in my menswees asook in die lewens van my mede reisigers. Gedurende my reis met my studie en navorsing, het ek die afgelope paar jaar, naas my spesialisering en studies in die pastoraat, gefokus op die Drie-Enige God en Sy werk in die wêreld en hoe dit deurwerk na die breë en gewone gemeenskap. Die storie van die aktiewe en handelende God, my eie storie, maar ook die verskillende stories van die mense in die algemeen, en veral die gemarginaliseerdes, kon my nooit onaangeraak laat nie. My eie gebrokenheid en kwesbaarheid, asook die talle narratiewe en verskillende perspektiewe van elke unieke storie, speel 'n belangrike rol in my verstaan van die lewe en die werklikheid, asook my eie Gods-belewinge.

Die gemarginaliseerdes, in besonder die weerlose vroue en kinders in Suid-Afrika, was een van my spesialisvelde die afgelope 28 jaar in my pastorale krisis- en verrykingsprekkamer. My gemeente betrokkenheid as predikant, asook my betrokkenheid op 'n baie gespesialiseerde vlak as voorsitter van die Taakspan van Diversiteit en Geslagsgelykheid van die Algemene Sinode van die NG Kerk die afgelope paar jaar, het my horisonne verder verbreed en my ook voor nuwe uitdagings en geleenthede te staan laat kom.

Die droom wat ek nagejaag het, was om 'n volhoubare en permanente verskil te maak in die lewens van die gemarginaliseerde vroue en kinders in Pretoria-Wes en spesifiek dan in die Zama-Zama informele nedersetting (die detail rondom die gemarginaliseerde vroue van Zama-Zama word volledig in Hoofstuk 6, en meer spesifiek punt 6.5 bespreek). Die vraag ontstaan: Hoekom Pretoria-Wes en hoekom vroue? Pretoria-Wes was en is hoofsaaklik die tuiste van die armstes van die armes. Swart, wit en multikulturele informele nedersettings,

huishoudelike/seksuele geweld,¹ bloedskaande en die geweldige hoë vlakke van armoede en werkloosheid, was en is deel van die breë konteks waarbinne die persone daaglik lewe en werk. Soos gewoonlik was dit die vroue wat ook hier aan die kortste end getrek het. Hulle staan daaglik in lang toue om water vir hul huishoudings te kry; hanteer die opvoeding van die kinders; is dikwels enkel ouers of weduwees, of situasie enkel ouers, aangesien die man gewoonlik iewers elders woon en werk. Seksuele misbruik, dwelm en drank misbruik, HIV& Aids, geweld en misdaad, was en is daaglik deel van hul lewe. Die vroue vorm, soos gewoonlik, die ruggraat van dié gemeenskap en daarom sou hul spirituele identiteitsbewuswording en bemagtig 'n volhoubare verskil in Zama-Zama informele nedersetting kon maak.

Dit is 'n geweldige komplekse en omvattende onderwerp wat tydens die navorsingsproses hanteer was. Volgens die voorskrifte wat die Sweedse kerk aan die navorsers gestel het, moes daar in die navorsingsproses aandag gegee word aan die mediese kant, welsyns kant, die teologiese, in die geval die Nuwe Testamentiese kant, die gender kant asook die praktiese kant van die onderwerp. Die praktiese kant wat oor die daarstelling van 'n volhoubare projek in 'n plaaslike gemeenskap handel, het groot uitdagings aan die navorser sowel as die werklose vroue van die informele nedersetting in Pretoria Wes, Zama-Zama gestel.

Hierdie identiteitsbewuswording en bemagtiging op 'n volhoubare wyse kan slegs plaasvind deur interdisiplinêr te werk te gaan saam met die mediese kliniek van Daspoort, die Universiteit van Pretoria, asook verskeie vennote en vrywilligers. Die verskillende

¹ Daar is nie akkurate inligting oor die voorkoms van geweld in die Zama-Zama informele nedersetting beskikbaar nie. Daar kan egter aanvaar word dat die situasie in die nedersetting in lyn sal wees met die algemene situasie in Suid-Afrika. Die *Beeld* van 25 Junie 2013 haal in die verband vir Professor Haeemah Abrahamse van die Suid-Afrikaanse Mediese Navorsingsraad se geslag sake en gesondheid groep aan oor geweld teen vroue en kinders wat sê: "Gauteng het die hoogste syfer van seksuele of fisieke geweld teen vroue in Suid-Afrika, naamlik 38,9%; 36,6% van die vroue in Afrika (van 15 jaar en ouer) en 30% van die vroue wêreldwyd is slagoffers van sulke geweld". Die berig verwys ook na die gesamentlike verslag van die Suid-Afrikaanse Mediese Navorsingsraad, die Wêreld-gesondheid organisasie en die Londense Skool vir Higiëne en Tropiese Medisyne oor die voorkoms van fisieke en seksuele geweld teenoor vroue oor die wêreld. Die statistiek is skokkend: Afrika 45,6%; Suid-Oos-Asië 40,2%; Oostelike Mediterreense streek 36,4%; Amerika 36,1%; Hoë-inkomste lande (VSA, Brittanje, Japan en Australië) 32,7% en Europa 27,2% se vroue was al slagoffers van geweld gewees.

geloofsgemeenskappe, sakevennote, plaaslike en provinsiale regering, inwoners, vrywilligers, nie-winsgewende organisasie en verskillende netwerke het daarom hande gevat om medeverantwoordelikheid vir die gemeenskap te aanvaar.

Die Kerk van Swede, in samewerking met die Universiteit van Stellenbosch, het die uitdagings geïdentifiseer om met behulp van 'n meestersgraadprogram met 'n fokus op Gesondheid, Gender en Teologie, die nood van armes te help verlig. Dit was histories deel van die Kerk van Swede se internasionale werk, ook in Suid-Afrika, waar hulle by gemeenskapsprojekte betrokke was en is.

Dié program se doelwitte is om:

- vroue en kinders se toegang tot voorkomende gesondheid- en swangerskapsorg te verbeter;
- die deelname van vroue in besluitnemingsliggame op gemeenskapsvlak te verbeter;
- die plaaslike kerke te bemagtig om hul houding ten opsigte van Seksuele en Reproductiewe Gesondheid en Regte uit te daag en om die idee van laasgenoemde te bevorder;
- en om teologiese refleksie en bewuswording van die rol en impak van godsdiens op Seksuele en Reproductiewe Gesondheid en Regte te bevorder.

Die program se doelwitte sluit ook aan by die sogenaamde "Millennium doelwitte", wat in September 2000 deur 189 ledestate van die Verenigde Nasies onderteken is. My studie het hoofsaaklik aangesluit by prioriteite drie, vier en vyf soos hieronder in vetdruk aangedui:

1. Eradicate extreme poverty and hunger
2. Achieve universal primary education
- 3. Promote gender equality and empower women**
- 4. Reduce child mortality**
- 5. Improve maternal health**
6. Combat HIV/AIDS, malaria, and other diseases
7. Ensure environmental sustainability
8. Develop a Global Partnership for Development

1.2 Die doel van die studie

Die doel van die studie was om te bepaal tot watter mate die lees van 'n spesifieke teks (1 Tim. 5:1-16), die spirituele identiteitsbewuswording van gemarginaliseerde vroue in 'n informele nedersetting kon informeer en ontwikkel. Omdat daar nog nie veel navorsing gedoen was oor die rol van spirituele identiteitsbewuswording deur die kommunale lees van 'n Bybel teks saam met gemarginaliseerde vroue in die Zama-Zama informele plakkerskamp nie, het die studie beoog om lig te werp op die waarde van kommunale lees. Die klem in die studie was geplaas op die vroue se spirituele identiteitsbewuswording en hoe dit ontwikkel kon word, sodat hulle hulself kon bemagtig om as mede-werkers op te tree van 'n heler, gesonder en omgee gemeenskap. 'n Holistiese en volgehoue bewuswording van die vroue se identiteit deur die kommunale lees van die spesifieke teksverse, het die ruimte geskep waar stories van hoop ontstaan het. Daarby het die gemarginaliseerde vroue, die kinders asook die hele gemeenskap op die langtermyn by baat gevind.

Om die gestelde doel te kon bereik, het die studie op die volgende sake gefokus:

- Die konsep van interkulturele kommunale Bybel-lees is geproblematiseer, soos dit uit die saamgestelde raamwerk van Afrika en Feministiese-hermeneutiek ontwikkel het (Sien Afdeling 2.2.2.3). Wandel in die Woord as 'n metode van die kommunale lees en interpretasie van die Bybelteks sal gebruik word om die teks van die studie te hanteer.
- Die teks van die studie (1 Timoteus 5:1-16) is kortliks bespreek om die geskiktheid daarvan as basiese gespreksdokument van die interkulturele leesproses te bepaal (Sien Hoofstuk 3).
- 'n Multikulturele gespreksgroep is saamgestel, wat as medenavorsers die verhaal van die weduwees en die gemeente saam lees (Sien Afdeling 5.5, 6.2).
- Kwalitatiewe data is ingesamel met behulp van instrumente soos demografiese vraelyste, vraelyste oor spiritualiteit en vrye assosiasie skryf- oefeninge (Sien Afdeling 6.3,6.6).
- Laastens is die ter saaklike navorsingsresultate bespreek aan die hand van die moontlike bydrae wat dit gelewer het. Hierdie bevindinge moet so verbruikersvriendelik as moontlik wees, sodat gewone lidmate daarby kan baat om insig in hulle eie roeping te ontdek. Die bevindinge moet ook relevant wees vir verdere sinvolle akademiese gesprekvoering en ontleding. Die bevindinge kan moontlike ook in ander soortgelyke informele nedersettings suksesvol toegepas word (Sien Hoofstuk 7).

1.3 Navorsingsvraag

In die lig van die voorafgaande word die volgende navorsingsvrae gestel:

Primêre navorsingsvraag:

In watter mate dra die metode van kommunale Bybel-lees, asook die spesifieke inhoud van die teks, by tot die gemarginaliseerde vroue in Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording?

Sekondêre navorsingsvrae:

1. Wie is die vroue in Zama-Zama en hoe kan hul aanvanklike spirituele identiteit beskryf word?
2. Watter moontlike invloed het kommunale Bybel-lees op hul spirituele identiteitsbewuswording?
3. Watter moontlike invloed het die inhoud van 1 Timoteus 5:1-16 op hul spirituele identiteitsbewuswording?
4. In watter mate beïnvloed hul spirituele identiteitsbewuswording hul persoonlike lewens en die gemeenskap?

Ten einde die navorsingsvrae te kon beantwoord is (a) 'n instrument ontwikkel wat die empiriese data kon insamel en verwerk, (b) belangrike begrippe is uitgeklaar en (c) 'n hermeneutiese raamwerk is omskryf voordat daar 'n kommunale lees van 1 Tim. 4:1-16 in Zama-Zama onderneem is². Aangesien daar met 'n multikulturele groep vroue gewerk is in die studie, en omdat die klem op 'n interkulturele Bybel-lees en verstaan geval het, was die Kultuurteorie van Hofstede (2001) 'n nuttige instrument om die empiriese komponent van die studie te ontwikkel (Sien Afdeling 4.4). Dit was ook belangrik om enkele sleutel konsepte kortliks te omskryf (Sien Afdeling 1.4). Die hermeneutiese raamwerk van die studie was tweeledig van aard: 'n Feministiese en Afrika-hermeneutiek het gedien as die hermeneutiese raamwerk van die interkulturele gesprekke deur die kommunale lees van die teks (Sien Afdeling 1.5 & 2.1-2.4). Daar was ook gebruik gemaak van Kessler (2004:456) se model vir interkulturele Bybel interpretasie (Sien Afdeling 4.3). MacDonald (2000:97) se “strukturele model”, wat gebaseer is op die verskillende dimensies van spiritualiteit, asook sy “oorsaaklike

² Die vroue in die studie het self op 'n consensus basis die prente van die vrye assosiasie oefeninge gekies uit 'n moontlike 30 ander prente. Dus was die prente wat gebruik was, die prente van hul eie keuse sonder enige gender agendas.

model van spirituele identiteit” (MacDonald, 2000:99) was in die studie verreken (Sien Afdeling 4.5.4).

Die keuse van 1 Timoteus 5:1-16 as teks vir die studie is gedoen teen die agtergrond van die medenavorsers se moontlike behoeftes en lewensdrome. In Hoofstuk 3 word daar kortliks na die betekenis van 1 Timoteus 5:1-16 gekyk in die lig van die milieu waarin dit geskryf is. Die gedagte is nie om 'n uitvoerige wetenskaplike eksegeese daarvan te onderneem ten einde die "korrekte" betekenis daarvan vas te stel nie. Die oogmerk van die studie is immers nie om 'n kritiese eksegetiese studie van die teks te onderneem nie. Die gedagte is eerder om uit te klaar of die teks geskik is om as gespreksdokument van die kommunale lees te dien.

Teen dié agtergrond het ek ook gekyk na die dominante diskoers in die studie, naamlik die spirituele identiteitsbewuswording van die gemarginaliseerde vroue, asook na drie onderliggende stories in die gekose teks wat in die interkulturele interpretasieproses na vore gekom het, naamlik: “die inkarnasie” in die geloofsgemeenskap, die rol van gasvryheid/versorging asook die interpretasie, stories van hoop. Dié spesifieke teks is gekies omdat dit een kernagtige perikoop is, wat teen die wyer konteks van die Pauliniese briewe³ en die res van die Nuwe Testament afspeel. Hier gaan dit oor gemarginaliseerdes – vroue – spesifiek weduwees.

1.4 Begripsverheldering

Die drie konsepte: spiritualiteit, identiteit en spirituele identiteitsbewuswording, wat vervat is in die tema van die studie sal vervolgens kortliks omskryf word. Hulle sal later meer breedvoerig omskryf en bespreek word (Sien Afdeling 4.5).

1.4.1 Spiritualiteit

Spiritualiteit is afgelei van die Latynse woord *spiritus* en dit beteken: “breath or the ‘animating or vital principle of a person’” (Emmons 2006:63). Rolheiser (2004:125) stel dit uit ‘n ander

³ Die Pastorale briewe se Pauliniese outeurskap is ook 'n bron van bespreking. Nicol (2013:34) sê onder andere: “Ons het minstens sewe briewe, waarvan drie lank is, wat sonder enige redelike twyfel deur homself gedikteer of geskryf is: die brief aan die Romeine, twee aan die Korintiërs, Galasiërs, Filippense, 1 Tessalonisense en Filemon. (Die briewe aan Timoteus en Titus is heel waarskynlik, en die een aan die Efesiërs heel moontlik deur leerlinge van Paulus geskryf.” Al die briewe is intens persoonlik want Paulus maak, direk of indirek sy hart oop en deel soveel van homself met die gemeentes in die verskillende briewe.

perspektief as hy sê: “that we and the whole universe are moment by moment *actively breathed into existence and held by God*.” Briskin (1998:17) plaas weer die klem op die Hebreuse woorde: “*ruach* and *nephesh*, describing the life giving process through which ‘breath of life’ was literally breathed into the ‘dust of the ground’ or *adamah* (compare Adam in this regard). *Nephesh* then refers to a ‘living soul’ or a human being animated by breath.”

Spiritualiteit word ook dikwels verstaan as die resultaat van die werk van die Heilige Gees in mense. Louw (2005:121) gaan verder en omskryf *nephesh* (of *nefes*) as “a metaphorical inspiration or gasping for wind to the intuitive human focus on ‘that which is more than experience, transcend the quality of our relationship with God’.” Net soos Briskin (1998:17,139) se “linking of soul, spirituality and meaningfulness”, bespreek Louw (2005) die siel “as an existential relational matter.” Louw beweer: “We are our souls and that we reveal who we are through our attitude within our relational networks, through the way in which we interpret our lives as being meaningful.” Dit is ook insiggewend dat Oduyoye (2001:91) vanuit ‘n Afrika konteks, spiritualiteit begrond in die alledaagse lewe. Sy beweer gasvryheid is “central to African women’s spirituality that should be ‘abundant, free and all inclusive’.”

1.4.2 Identiteit

Identiteit is ‘n term wat baie moeilik definieerbaar is. Daar word gewoonlik aangeneem dat almal outomaties weet wat daar met die term bedoel word. Castanheira, Green, Dixon en Yeagerb (2007:173) het bevind dat: “any review of the literature of interdisciplinary or cross national studies of the concept of identity will show that there is no common conceptualization or framework guiding such work and that different perspectives focus on various angles of vision of the phenomenon called identity.” Omdat daar nie ‘n algemene raamwerk of ‘n eenvoudige antwoord is nie, was dit belangrik dat daar van die verskillende perspektiewe kennis geneem word wat die saak belig. ‘n Uitsers sinvolle beskrywing van identiteit is die van Gee (2000:99, 108): “Being recognized as a certain ‘kind of person’, in a given context, is what I mean here by ‘identity’. Identity can also be seen as an answer to the recurrent question ‘Who am I at this moment?’.” Soos hierbo aangedui verbind sommige navorsers identiteit met konteks en tyd, terwyl ander dit weer sien as “a never-finishing journey” (Epstein 1978; Wenger 2000). (Sien Afdeling 4.5.2).

1.4.3 Spirituele identiteitsbewuswording

Hierdie bewuswording is 'n komplekse en voortgaande proses. Helminiak (2013:9) stel vier verskillende karaktereenskappe van spirituele bewuswording voor:

- “an intrinsic principle of authentic self-transcendence,
- openness in the subject to this principle,
- the integrity or wholeness of the subject in question, and
- the self-critical self-responsibility of an adult. Thus, spiritual development is the ongoing integration that results in the self-responsible subject from openness to an intrinsic principle of authentic self-transcendence.”

Die karaktereenskappe van spirituele bewuswording was ook verreken in die navorsingsproses. Daar was gefokus op hoe dit die vroue se spirituele identiteitsbewuswording en bemagtiging beïnvloed en 'n bydrae gelewer het ten opsigte van om 'n volhoubare verskil in die Zama-Zama informele nedersetting te maak.

Richards en Bergin (1997:133) het weer 'n model vir spirituele identiteitbewuswording ontwikkel wat gebaseer is op: “the reality that we are the ‘offspring of God’ (Acts 17:28), specifically that God is the ‘Father of [our] spirits’” (Hebrews 12:9). “It is through our spirits that God communicates with us” (Romans 8:16). Daar was kennis geneem van die model, maar dit is nie in die studie as riglyn gebruik nie.

In die studie was die kompleksiteit van spirituele bewuswording en die feit dat dit 'n voortgaande proses is, beklemtoon. Uit die kommunale lees van die teks, het die vroue individueel, asook gesamentlik ontdek dat die Gees werk en hulle sensiteer in die kommunikasieproses met God. Dit stel die gedagtes en emosies van die vroue oop wat hul spirituele identiteitsbewuswording versterk en moontlik laat groei het.

1.5 Hermeneutiese raamwerk

Soos alreeds aangedui was die hermeneutiese raamwerk van die studie tweeledig van aard deurdat dit die insigte van sowel 'n Afrika as 'n Feminisme-hermeneutiek as die grondslag van die interkulturele gesprekke deur die kommunale lees van die teks geneem het. Die stories van gemarginaliseerde vroue, die stories van die Bybel, asook die God-storie, was hier saamgeweef in 'n tapisserie van unieke en diverse verhale.

Stories⁴ tree ook gewoonlik as medium op wat meewerk om gesprekke te stimuleer en soms selfs om lewenswyses uit te daag en of te transformeer. Die vertel van stories hang ten nouste saam met die identiteit van 'n persoon asook met die skep van hoop. De Wit (2004:20) sê:

“Stories are important to people because awareness, knowledge, culture, experience, community, and personal identity flow together in them. Between memory and anticipation, stories set the conversation in motion about tradition and the future, about where we came from and where we are going.”

Die vroue van Zama-Zama se unieke konteks en die beleving van hul eie kwesbaarheid, het die moontlikheid geskep dat daar stories van hoop kon ontwikkel deur die verloop van die navorsingsproses. Die stories was ook moontlik verder gestimuleer deur die proses van kommunale Bybellees asook die vrye assosiasie oefeninge wat hulle gebruik het in die navorsingsproses. Die identifikasie met die weduwees in die teks deur hul eie stories, het moontlik ook bygedra tot hul transformasie en verkryging van nuwe perspektiewe.

1.5.1 Afrika-hermeneutiek

Afrika-hermeneutiek laat die stemme van die vroue van Afrika hoorbaar word. Rakoczy (2004:19) het in die verband gevra:

“How do African women today participate in the on-going work of feminist theology? In a public lecture at the University of Toronto in 1988, Mercy Amba Oduyoye was asked by a man in a very aggressive tone: ‘Where are the writings of African women theologians?’ She replied that first African women do theologies with their bodies: fetching water over long instances, chopping wood for fire to prepare food for the families, working in the fields-and in the homes of the middle-class and upper class. These actions of care and concern are the first theological voices of African women.”

Naas bogenoemde definisie van Afrika Teologie, wat die verweefdheid daarvan met die alledaagse lewe beklemtoon, is daar is egter ook persone wat 'n meer wetenskaplike en

⁴ Ackermann (2001:18-19) beweer die volgende met betrekking tot stories: “Telling stories is intrinsic to claiming one’s identity and in the process finding impulses for hope ... Narrative has a further function. Apart from claiming identity and naming the evil, narrative has a sense-making function. The very act of telling the story is an act of making sense of an often incomprehensible situation, of a suffering and chaotic world in which people wrestle with understanding and in so doing seek to experience relief”.

teoretiese omskrywing van Afrika Teologie gee. Turaki (1999:21) definieer byvoorbeeld Afrika Teologie as: “the outcome, results and products of the religious and theological works of African theologians and scholars.” Phiri (2004:22) beweer weer dat: “the theological reflection and articulation of African theology by Africans in Southern Africa is based on the context of Western missionary, Christianity and European colonialism.” Die diskoerse soos taal, ras, kultuur, mag en posisie speel steeds ’n groot rol in die verstaan van mekaar asook in die opskryf van die data in die navorsingsproses. Dit was duidelik waarneembaar as gevolg van die diversiteit en andersheid van die navorser, die navorsingsassistent en asook die werklose vrou van Zama-Zama. Deur die ontvriësing en voortgaande individuele, asook groepsessie en prosesse, was die indirekte dominansie tog steeds teenwoordig. Daar was gepoog om die effek daarvan te verreken in die gesprekke en die omskrywing van termelogie in die navorsingsproses. Hulle eie konteks, taal, ubuntu en voorkeure was verreken. Die inheemsheid, oorspronklikheid asook kontekstualiteit was ook waarneembaar by die vroue van Zama-Zama. Afrika teologie en hermeneutiek is so inheems, oorspronklik en kontekstueel dat dit beslis verreken moes word in die studie. Dit is teen die agtergrond dat Desmond Tutu (1978:17) sê: “African theology is about ‘demonstrating’ that the African religious experience and heritage was not illusory and that they should have formed the vehicle for conveying the Gospel verities in Africa.”

In terme van bogenoemde omskrywings het ek gedink dat die praktiese, alledaagse en inklusiewe belewing van die vroue se eie asook gesamentlike spiritualiteit, die ruimte geskep het om dit daagliks te kon uitleef en so diensbaar te wees. Juis in die holistiese en daaglikse uitlewing van hul geloof, was hul geloofsgemeenskap en belewing versterk. Daarom was daar in die navorsingsproses klem gelê op beide die praktiese, alledaagse, inklusiewe asook holistiese uitleef van hul spiritualiteit.

1.5.2 'n Feministiese hermeneutiek

Feminisme het die tweede been van die hermeneutiese raamwerk gevorm. Aangesien die fokus van die studie die kommunale lees van die teks deur die Zama-Zama vroue was, moes daar gefokus gewees het op die vroue se lees en verstaan van die Bybel. In die verband bied 'n Feministiese hermeneutiek waardevolle insigte oor hoe laasgenoemde aangepak

moet word. Exum (1990:46) beklemtoon byvoorbeeld die fokus van feministiese lesings van Bybelse verhale op die vroulike karakters⁵ in Bybelse verhale as volg:

“I do not speak of these women’s stories in any absolute sense, as if by deconstructing the male voice, we will be closer to the ‘truth’ or ‘the real story’. To suggest that there is one proper way to read the text results in an authoritarianism characteristic of phallogocentric criticism – a position that feminist criticism rejects in its recognition (and celebration) of contradiction and multiplicity. A feminist reading will not be a neutral reading, ‘neutral’ or ‘objective readings’ usually bring terms for what turn out to be androcentric readings. The relation of reading to truth involves the issue of interests, and our interests determine the questions we ask to a text.”

Hierdie verhale van die vroulike karakters gee moontlike riglyne aan die Zama-Zama vroue om veilige ruimtes te skep. Die vroue het die teks en die storie van die weduwees benut om die gesprek en saamdink proses oop te maak. Deur die deel van hul eie stories was daar ruimte geskep vir die ontstaan van ’n vertrouensverhouding en onderlinge respek. Vroue se individuele, asook kommunale lees van 1 Timoteus 5: 1-16, het hopelik weer vir hulle ’n ‘stem’ gegee. As hulle ’n ‘stem’ het en as gemarginaliserdes bemagtig was, kon heling en vryheid beleef word. Ackermann (2001:55) sê tereg in die verband dat: “[t]heology ... should be measured by whether it contributes to human healing and freedom.”

1.6 Kommunale lees van die teks

Die fokus van die studie was die kommunale lees van 1 Timoteus 5:1-16 en die invloed wat dit op die vroue se spirituele identiteitsbewuswording het. Van der Walt (2009:39) sê: “Die uitdaging vir Bybelinterpreteerders is egter om nuwe kaarte en draaiboekes te skryf vanuit die kreatiewe wisselwerking, wat ontstaan in die interpretasieproses tussen die Bybel en die lewe van die leser.” Hierdie kreatiewe wisselwerking ontstaan nie net in die individu se omgang met die Bybel nie, maar juis in die interpretasie-ruimte. Van der Walt (2009:39) beweer verder

⁵ Claassens (2012:673) sê byvoorbeeld oor die Tamar verhaal: “Thus, biblical narratives, such as the ones featured in this essay, may function as conversation starters, creating spaces in which readers may enter the narrative worlds, with all their moral complexities, that these female characters inhabit. In the proses, readers are invited to consider questions about female resistance with reference to their own particular contexts”.

dat “Russell se model van gesprekke om ‘n ronde tafel⁶ is in dié verband besonder handig.” Daarom was die doel van die kommunale gesprekke rondom die Bybelteks die uitwissing van rand- en grensmodelle van die samelewing en gevolglik die skep van ‘n ware gemeenskap.

Die model van Kessler (2004:456) vir interkulturele Bybel interpretasie is gebruik in die studie. Hieruit het ons die volgende drie diskoerse in die leesproses geïdentifiseer: Die rol van gasvryheid/versorging; die interpretasie van stories van hoop; en “die inkarnasie” in die geloofsgemeenskap.

1.6.1 Die rol van gasvryheid/versorging

Die teks van die studie stel in 1 Timoteus 5:10: “Sy moet bekend wees om haar goeie dae, naamlik dat sy haar kinders goed opgevoed het, vreemdelinge gehuisves het, die voete van die gelowiges gewas het, die verdruktes gehelp het en goed gedoen het waar sy kon.” Grense was afgebreek wat die weduwees in die teksgedeelte bemagtig het en meer diensbaar gemaak het. Almal se lewenskwaliteit was verbeter en hul menswaardigheid was gehandhaaf, sou dit konsekwent toegepas gewees het. Die werklose vroue van Zama-Zama het ook gereeld uitsluiting in verskillende vorme beleef. Daar was direkte geweld teen hulle as vroue, maar ook teen hul kinders gepleeg. In hulle gemeenskap was hulle slegs “waterdraers en broeimasjiene”. Die rol van gasvryheid en versorging het hulle aangespreek in die lees van die teks. Hulle het in hul eie individuele lees asook die saam lees van die teks doelbewus gekies om grense oor te steek.

Pohl (1999:32) sê in die verband: “that the periods in church history when hospitality has been most vibrantly practised have been times when the hosts were themselves marginal to their larger society ...”, “Hospitality from the margins reminds us of the paradoxical power of vulnerability” In die werklose vroue van Zama-Zama se konteks het armoede daagliks ‘n houvas op hulle. Die uiterste armoede en ellende raak hul diepste menswees asook hulle identiteit. Armoede van binne en buite was deel van hulle daaglikse leefwêreld. Pohl (1999:32) sê: “Poverty of heart and mind reminds us that we are the needy ones, that our

⁶ Letty Russell soos aangehaal deur Van der Walt (2009:39) beweer: “The model is a common table for hospitality and conversation: a round table that welcomes all who come, regardless of status, rank, expertise, or privilege. There are, however, regards for the outcast, for the inclusion of the marginalized”.

hands were empty before God filled them, that we are in need of grace, forgiveness, healing and newness of life.”

Juis in die weduwees se kwesbaarheid en broosheid kom die gasvryheid tot sy reg. Gasvryheid as ‘n nuwe wyse van leef binne ‘n bepaalde konteks kan gevier word ten spyte van die armoede, gemarginaliseerdheid asook hul eie unieke konteks. Die grense wat afgebreek was, skep dan veilige ruimtes waarbinne hierdie weduwees weer hul kapasiteit vir hul eie spirituele identiteitsbewuswording kon vergroot en positief ontwikkel. Pohl (1999:35) onderskei die volgende vier fasette van gasvryheid, naamlik:

- Gasvryheid as verwelkoming van die gas en vreemdeling
- Gasvryheid as raaksien van ander
- Gasvryheid vanuit die kantlyne
- Gasvryheid as ruimte skep

Al vier die fasette was ook deel van die gesprek met die vroue gedurende die navorsingsproses. Daardeur was die kapasiteit vir hul eie spirituele identiteitsbewuswording vergroot en positief ontwikkel. Dit het neerslag gevind in hulle lewensuitkyk en die nuwe stories van hoop wat vertel was. Hoofstuk 6 se analise en bespreking van die navorsingsresultate bevestig die skuif wat plaasgevind het in hulle omgee vir en deel met mekaar. Dit het die rol van gasvryheid en versorging onderstreep.

1.6.2 Die interpretasie van stories van hoop

Die teks van die studie stel in 1 Timoteus 5:5: “n Weduwee wat alleen agtergelaat is en niemand het om vir haar te sorg nie, vestig haar hoop volkome op God.” In die Nuwe Testament word daar min na hoop verwys. Die werkwoord ἐλπίζω kom slegs een keer in beide Matteus en Johannes en drie keer in Lukas voor. In Paulus se briewe kom ἐλπίζω 31 keer en die selfstandige naamwoord ἐλπίς 51 kere voor. Die meeste van die kere word hoop gerig op iets of iemand. In baie van die gevalle gaan dit oor die teologiese verwagting wat vervul moet word en die toppunt van ‘n hoopvolle situasie is.

Verskeie teoloë maak gebruik van metafore om hoop te omskryf. Louw (1998:240) maak binne die Pastorale Teologie gebruik van die metafoor van “God as Bron van Hoop en Vriend.” Die metafoor kom baie handig te pas in die pastorale sorg. Hy stel dit soos volg:

- Die metafoor van “God as ’n Vriend” is aan die tradisie van Israel en die kerk gekoppel. Hy was as Verbond’s God geteken wat getrou bly tot in ewigheid (Ps. 33).
- Die getrouheid van God asook sy identifikasie en solidariteit met menslike lyding, word deur die kruisdood en opstanding van Jesus bevestig. Vriendskap en liefde is onskeibaar. God word deur die metafoor van liefde beteken (1 Joh. 4:16).
- Dit kommunikeer “partnership, companionship, and stewardship. It creates a familiarity and intimacy which link grace and humanity. Friendship becomes a signal that the Word of God assumes the hearer to belong to a subset distinguished by a bond of intimacy (Louw 1998:240).”
- Dit plaas God in ’n non-seksistiese kategorie. In die “companionship of God’s friendship, both men and women are totally equal and remain unique human beings (Louw 1998:240).”

Die metafore het juis gehelp om waarde toe te voeg tot die vroue se spirituele identiteitsbewuswording en was in die unieke konteks van die Zama-Zama nedersetting met groot vrug gebruik. Die stories van hoop in hul eie konteks was deur die insameling van die data deur middel van die kommunale leesproses, sowel as deur die vrye assosiasie oefeninge, verder uitgebrei (Sien Afdeling 6.3-6.4). Die metafore het meegewerk om hul stories van “hopeloosheid” in hul Zama-Zama konteks deur beide die leesproses en gesprekke te laat omskakel in moontlike stories van hoopvolheid. Lester (2013:2) sê dat ‘n mens gewoonlik tussen hopeloosheid en hoopvolheid jou lewe leef. God speel in albei gevalle ‘n deurslaggewende rol deurdat Hy voor ons uittrek, en ons so in ‘n nuwe hoopvolle toekoms in te lei. “I am convinced that we need to be more explicit about our commitment to a God who is out in front of us calling us into an open-ended future (Lester 2013:2).”

1.6.3 ‘Die inkarnasie’ in die geloofsgemeenskap

‘Die inkarnasie’ (Sien Hoofstuk 3) of inwoon in die geloofsgemeenskap, asook die eie, unieke liggaamlikheid van die vroue in Timoteus is verreken in die leesproses.

1 Timoteus 5:16 stel dit soos volg: “As ‘n gelowige vrou weduwees in haar familie het, moet sy vir hulle sorg. Sy moet nie die las op die gemeente lê nie, sodat die gemeente die weduwees kan help wat alleen agtergelaat is.” Om deel te kon wees van die geloofsgemeenskap het geïmpliseer dat “die weduwees” vrede gemaak het met hul situasie en met hul eie unieke menswees. Om holisties na die vroue te kyk, moet daar op hulle

liggaamlikheid gefokus word as die uitdrukking van hulle eie fisiese menslikheid en lyflikheid. Hul eie menswees kon nie los van hulle eie liggaamlikheid gesien word nie. Sekere verpligtinge en bedieninge in die geloofsgemeenskap kon alleen verrig word indien die weduwees na liggaam en siel versorg was deur hul families of die gemeente. Hul eie liggaamlikheid as deel van hul holistiese menswees, het 'n rol hier gespeel. Wie ons is en ons liggaamlikheid stap gewoonlik hand-aan-hand. "To discover who I am and who God is, is part of the same process, and who I am, is bound up with my body," according to Vivien Naylor (1996). Naylor gaan verder en sê: "Ask yourself the question: do you feel you *have* a body or that you *are* a body? The body is the locus of meaning. However, on the other hand, being or becoming a full, self-expressive person is independent of the limits of the body." Indien die menslike liggaam die fokuspunt van betekenis was en is, was dit ook waar van die inkarnasie van beide die weduwees in die teks van die studie sowel as van die vroue van Zama-Zama.

Die klem wat hier op die geloofsgemeenskap as sodanig geplaas was op die inkorporering en versorging van die weduwees, bevestig die inkarnasie van dié besondere groep gemarginaliseerdes in hul eie en unieke geloofsgemeenskap.

1.7 Konseptuele raamwerk

Soos reeds genoem was die fokus van hierdie studie: die invloed wat die lees van 'n spesifieke teks (1 Timoteus 5:1-16) op die gemarginaliseerde vroue in 'n informele nedersetting se spirituele identiteitsbewuswording het. Uit die literatuurstudie het dit verder duidelik geword wat verstaan word met die diskoers van spirituele identiteitsbewuswording en watter rol die vroue se Christelike geloof in die vorming daarvan gespeel het. Skematies sien die konseptuele raamwerk van die studie as volg uit:

Tabel 1.1 Die konseptuele raamwerk

Invloede	Spirituele identiteitsbewuswording	Aktualisering
<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur as kollektiewe en individuele konsep • Afrika-hermeneutiek • Feministiese - hermeneutiek 	Bybelteks: 1 Timoteus 5:1-16 <ul style="list-style-type: none"> • Wyse van kommunale lees • Inhoud van die teks 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitbou van eie spirituele identiteitsbewuswording • Uitbou van groep se spirituele identiteitsbewuswording • Volhoubare verskil in hul konteks, gemeenskap

<ul style="list-style-type: none"> • Gemarginaliseerde vroue • Die konteks van armoede, werkloosheid, armoede, HIV & AIDS, mag en geweld 	met spesifieke verwysing na: <ul style="list-style-type: none"> • Die rol van gasvryheid/versorging • Die interpretasie van stories van hoop • Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap 	
--	---	--

Die teks was gelees deur die vroue en die navorsing het gefokus op die wisselwerking tussen die teks en die vroue se spirituele identiteitsbewuswording. Die vraag was tot watter mate die leesproses en hul deelname hul spirituele identiteitsbewuswording beïnvloed het? Die vermoede bestaan dat die wyse van lees amper belangriker was as die inhoud van die teks in die verandering van die vroue se spirituele identiteitsbewuswording. Die teks en hoe dit gelees was (kommunale lees; sonder kenners) het die vroue se spirituele identiteitsbewuswording as selfstandige agente versterk. Dit het meegewerk dat hulle self verantwoordelikheid vir hulle eie versorging kon neem.

In die studie was daar ook moeite gedoen om saam tot verstaan en begrip te kom ten opsigte van die unieke kontekste en kulture van beide die vroue van Zama-Zama maar ook dié van die vroue, weduwees in die teks. Die begrip kultuur as kollektiewe en individuele konsep is 'n diskoers wat deurgans in die studie verreken was. Kultuur dui volgens Marais (2010: 29-35) op die volgende "Over time, a certain way of doing things and relating within the group develops, and a culture emerges. Organizational culture develops from shared assumptions of a group that shape their attitudes, actions, and awareness. Simply, it is the way we do things around here." Dit is duidelik uit bogenoemde dat kultuur dui op die manier waarop ons met mekaar omgaan.

Kultuur, sê Kevin Vanhoozer (2007: 49), doen basies vier dinge:

- Kultuur oriënteer
- Kultuur kommunikeer
- Kultuur "cultivate" of vorm mense
- Kultuur dupliseer

Met orienteer word bedoel dat mense deur die kultuur genooi word om na die werklikheid deur die bril van die konteks en hul eie verhale te kyk. Kom staan hier by my dan wys ek jou

hoe die wêreld eintlik inmekaar steek en hoe dinge eintlik werk. Dikwels word hierdie orientasie gedoen deur middel van verhale en metafore, in die geval van die studie, die van die vroue in hul unieke konteks. Kultuur kommunikeer om hierdie orientasie by mense vas te lê. 'n Kultuur het 'n "taal" waarmee dit kommunikeer, 'n mens sou eintlik kon sê dat kultuur soos 'n taal is met haar, sy eie grammatika wat dit vir ons moontlik maak om met mekaar in die konteks te kan kommunikeer. In die taal is daar dominante metafore en ander taal reëls. Deur die orientasie en kommunikasie slaag kultuur daarin om die vroue in hul konteks te kultiveer, dit vorm hulle om op 'n sekere manier te dink en die leef. Indien die kultuur daarin slaag om suksesvol te orienteer en te kommunikeer en te vorm, vind duplisering plaas. Inherent aan 'n kultuur is die behoefte om die kultuur te laat oorleef en groei. Daarom nooit die kultuur ander om deel te word van hulle gemeenskap en konteks. So leer hulle die taal en gewoontes van die kultuur aan en versprei so die kultuur sodat ander ook deel daarvan kan word. Tydens die studie is die transformerende invloed van die proses verreken.

1.8 Navorsingsmetodologie

In hierdie afdeling is 'n oorsigtelike bespreking van die navorsingsbenadering, navorsingsontwerp, eenheid van analise, seleksie van deelnemers, data-insamelingstegnieke, data analise en interpretasie van data, etiese oorwegings en metodologiese vereistes gebied. Die detail van die metodologie word in Hoofstuk 5 volledig bespreek.

1.8.1 Navorsingsbenadering

Die navorsingsbenadering van die studie is kwalitatief met die klem op 'n empiriese studie rondom spirituele identiteitsbewuswording in die kommunale leesproses van 1 Timoteus 5:1-16. Met kwalitatiewe navorsing het die navorser gepoog om 'n beter begrip te kry van die spesifieke situasie of groep vroue se belewenisse en dit dan te beskryf. Die fokus in hierdie studie was dan spesifiek om die vroue in Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording te beskryf, asook moontlike ontwikkeling wat mag plaagesvind het in die proses.

1.8.2 Navorsingsontwerp

'n Gevallestudie dien as navorsingsontwerp, waar 'n geïdentifiseerde groep vroue wat as verteenwoordigend van die Zama-Zama informele nedersetting dien, gebruik was as deelnemers in die navorsing.

1.8.3 Eenheid van analise

Die eenheid van analise was die werklose vroue van Zama-Zama, die informele nedersetting in die weste van Pretoria. Pretoria-Wes was gekies aangesien dit hoofsaaklik die tuiste van die armstes van die armes in Pretoria was en is.

1.8.4 Seleksie van deelnemers aan die studie

Vyf vroue was willekeurig gekies wat as navorsingsgroep opgetree het. Dit was 'n diverse groep en die insluitingskriteria het sake soos ouderdom, verhoudingstatus, geslag, seksuele oriëntasie, ras, opvoedingspeil en sosiale stand, behels.

1.8.5 Data insameling tegnieke

Semi-gestruktureerde individuele- en groep onderhoude (een voor en een na die lees van die teks) was gevoer. Die kommunale lees instrument was ontwikkel uit Hofstede (2001) se kultuurteorie en was gekombineer met 'n gespreksanalise (Sien Afdeling 4.4).

1.8.6 Data analise en interpretasie

Dit was 'n kwalitatiewe studie en data was aan die hand van die konseptuele raamwerk gesorteer om betekenisvolle patrone en temas te bepaal en dienooreenkomstig te beskryf. Die verwerkte inligting beskik oor die moontlikheid om pro-aktief by te dra tot die volhoubare verbetering en opheffing van ander, soortgelyke informele nedersettings. Uit die relevante data kon daar tot 'n sinvolle interpretasie gekom word van hoe spirituele identiteitsontwikkeling funksioneer tydens die kommunale leesproses.

1.9 Etiese oorwegings

Daar was in die studie gebruik gemaak van vrywilligers wat op enige stadium kon onttrek. Skriftelike toestemming was van elke deelnemer, asook die leiersfigure/strukture van die informele nedersetting, verkry. Hul betrokkenheid by die studie was ook mondelings in hul eie taal deur die hoofman aan hul verduidelik nadat ek en my navorsingsassistent hom by twee geleenthede ingelig het oor die navorsingsproses en die verloop daarvan.

1.10 Hoofstuk indeling

Hoofstuk 1 – Inleiding en begripsverheldering

Hoofstuk 2 – Die hermeneutiese vertrekpunte

Hoofstuk 3 – Die kommunale lees en ontwikkeling van 1 Timoteus 5: 1-16

Hoofstuk 4 – Die teoretiese raamwerk

Hoofstuk 5 – Die metodologie van die studie

Hoofstuk 6 – Die analise en bespreking van die navorsingsresultate

Hoofstuk 7 – Die gevolgtrekking en implikasies

HOOFSTUK 2

HERMENEUTIESE UITGANGSPUNTE

“In the beginning God made the World!
Made it and mothered it,
Shaped it and fathered it;
Filled it with seed and with signs of fertility;
Filled it with love and with ability,
All that is green, blue, deep and growing,
God’s is the hand that created you.
All that crawls, flies, swims, walks or is motionless.
God’s is the hand that created you.
All that suffers, lacks, despairs.
God’s is the hand that created you!”
(Kwok 2000:71)

2.1 Inleiding

Die bostaande gedig bevestig dat ons Coram Dei geskape is en lewe, maar beskryf ook die waarheid dat ons elkeen elke dag moederlik versorg en vaderlik beskerm word⁷. Die tema “God’s is the hand that created you” onderstreep die hermeneutiese uitgangspunte in die hoofstuk met die vroue van Zama-Zama informele nedersetting in die weste van Pretoria as fokuspunt. Die droom wat ons as navorsers nagejaag het in die studie was om ‘n volhoubare verskil te maak in die lewens van gemarginaliseerde vroue en kinders in Afrika en Suid-Afrika as deel van die twee-derdes wêreld.⁸

Die oogmerk en die uitdaging van die studie was om nie vanuit ‘n Westerse, blanke, manlike, hoër klas, NG Kerk konteks oor mense te praat nie, maar eerder om ‘n geleentheid te skep waar daar vrye en oop gesprekke kon plaasvind binne ‘n veilige ruimte met die vroue van Zama-Zama. Daar was dus gepoog om nuwe kreatiewe interpretasieruimtes⁹ te skep waarin hulle vry kon wees om hulle eie verhale en insigte te deel.

⁷ Gender-inklusiewe taal is in die studie gebruik en gaan nie elke keer herhaal of verduidelik word nie.

⁸ Phiri en Nadar (2006:8) sê: “‘Third World’ is a contested term, particularly to those who originate from the Global South. We therefore take issue with the way in which the term is used to denigrate the African continent and thereby make the First World the norm and standard by which the rest of the world is judged”. In die studie gaan ek ook soos die gemelde skrywers doelbewus gebruik maak van die term twee-derdes wêreld in teenstelling met die meer algemeen gebruikte Derdewêreld. Dít is die breër konteks waarbinne ons inpas.

⁹ In die woorde van Dube (2002:116) gaan dit hier oor: “new spaces for cultivating new contextual and international reading and writings, which are both decolonising and depatriarchalizing. As used here, new spaces, therefore, define new frameworks of imagining reality and building social, economic and political structures that do not espouse patriarchal and imperial forms of relationships, or any form of oppression. Such new spaces demand the courage to constantly plant new seeds of critical assessment of social structures and

Nuwe kontekstuele interpretasieruimtes was in die proses geskep. Hierdie ruimtes het die spasies geskep waarin die eiesoortige kontekstuele stem van die medenavorser, navorsersassistent en die vroue duidelik gehoor kon word. Dié interkulturele gespreksruimte is teoreties begrond vanuit die Feministiese hermeneutiek aan die een kant en die Afrika-hermeneutiese oorwegings aan die ander kant.

2.2 Feministiese hermeneutiek

Die feministiese teologie is een van die familieledes van die bevrydingsteologie. Die klem val dan ook tereg op die positiewe strewe om die bevryding van mense. Volgens Schüssler-Fiorenza (1986:4) is die feministiese, kritiese hermeneutiek (d.w.s. die strewe om op 'n bevrydende wyse met die Bybel om te gaan) om die hele gesig van die geskiedenis te transformeer en nie alleen gefokus op die herstel van “die vrou” in die geskiedenis nie.

Taal konstrueer ons realiteit. Omdat taal ons realiteit konstrueer, het dit nie net 'n funksie as verklaring van die realiteit alleen nie. 'n Mens kan nie die realiteit, los van ons intellektuele konstruksies daarvan, ken nie. Hierdie konstruksies word juis uitgedruk in taal en metafoor. Dit word bevestig deur Ackermann (1993b:19) as sy sê: “The more language and its use are examined, the more apparent it becomes that making meaning through language is no simple task. The fact that meaning is made in a certain way has profound implications for how we see the world.” Dit geld ook by die konstruksie van Feminisme. Halkes (1984:11) merk in dié verband op dat ook Feminisme nie hierdie uitdaging vryspring nie en sê: “Hoewel de term ‘feministiese teologie’ vrij algemeen bekend is geworden en ook door de bestaande theologische wereld word gebruikt, roept ze nog steeds bij velen weerstand op en by anderen misverstand.”

Teen bogenoemde agtergrond roep die term Feminisme dikwels 'n bepaalde militante, selfs eensydige beeld op. Dié persepsie het ontstaan tydens die opbloeitydperk wat Feminisme beleef het in die 1960's as deel van die Amerikaanse ‘Civil Rights’-beweging. Ackermann (1993b:24) meen dat die verwerping van Feminisme op grond van bogenoemde wanopvattinge gebaseer kan word op “a combination of ignorance and fear of the unknown.” Die geweldige rykdom van die feministiese beweging en hermeneutiek, asook die diepte van

build relationships of liberating interdependence. The vibrancy of such spaces will require embarking on a deliberate agenda of monitoring and resisting all forms of oppression.”

feministiese teologie gaan egter met hierdie beperkte fokus verlore. In wese is Feminisme, en Feministiese hermeneutiek, krities én konstruktief.¹⁰

Die volgende was as 'n nie-amptelike lys van eienskappe van 'n feministiese invalshoek aangedui deur 'n verskeidenheid van skrywers. Dit het ook as riglyne gedien in die omskrywing van 'n feministiese hermeneutiek:

- dat vroue volkome menslik geskape is na God se beeld (Imago Dei) en so benader behoort te word.
- Vanuit 'n waardering vir die volkome menslikheid van vroue vloei die absolute fundamentele beginsel, naamlik die belang van vroulike ervaring. Ruether (1983:13) omskryf dit as volg: "The uniqueness of feminist theology lies not in its use of the criterion of experience, but rather in its use of women's experience, which has been almost entirely shut out of theological reflection in the past."

Uit bogenoemde beginsels van vroue se volwaardige mensheid en reg tot eiesoortige ervaring groei twee verbandhoudende beginsels:

- "Firstly, the principle of equality (women and men are fully equal and should be treated as such)
- and secondly, the principle of mutuality (humans are viewed as embodied subjects, essentially related and essentially free)" (Farley 1985:45).

Die tweede beginsel beklemtoon die konsep van vryheid in gebondenheid: "Only with a principle of mutuality can human persons truly be affirmed as embodied subjects; as beings whose value lies, not only in their freedom, but also in their capacity to know and be known, to love and be loved; as beings whose destiny is communion" (Farley 1985:47).

¹⁰ Die fokusareas van die feministiese teologie as hermeneutiese instrument word deur Oduyoye (1986:121) saamgevat wanneer sy sê: "Feminism has become the shorthand for the proclamation that women's experiences should become an integral part of what goes into the definition of being a human. It highlights the woman's world and her worldview as she struggles side by side with the man to realise her full potential as a human being... Feminism then emphasises the wholeness of the community as made up of male and female beings. It seeks to express what is not so obvious, that is that male-humanity is a part with female-humanity, and that both expressions of humanity are needed to shape a balanced community within which each will experience a fullness of Being. Feminism calls for the incorporation of the woman into the community of interpretation of what it means to be human."

2.2.1 Moontlike definisies en omskrywings

Daar bestaan talle definisies en omskrywings van Feminisme. In die studie is met die volgende definisie gewerk: “Feminism is a critical stance that challenges the patriarchal gender paradigm that associates males with human characteristics defined as superior and dominant and females with those defined as inferior and auxiliary” (Ruether 2002:3). Die inligting was ook in die gesprekke met die vroue gedeel en in hul eie konteks ingekleur met hul eie narratiewe. Ackermann (1993b:24) omskryf Feminisme as:

“The commitment to the praxis of liberation for women from all that oppresses us. Feminism does not benefit any specific group, race or class of women; neither does it promote privilege for women over men. It is about a different consciousness, a radically transformed perspective which questions our social, cultural, political and religious traditions and calls for structural change in all these spheres.”

Hierdie andersoortige bewustheid of bewussyn het in die navorsingsproses ’n rol gespeel ten opsigte van die transformasie wat by die vroue plaasgevind het. Dit was waarneembaar in sowel individuele as groepsgeprekke tydens die lees van die teks gedurende die studie. Daar word in Hoofstuk 6 meer aandag daaraan gegee.

Hooks (1984:31) sluit hierby aan deur die klem te plaas op die strukture wat vroue domineer. Sy omskryf die Feminisme as “a movement to end sexist oppression which directs our attention to systems of domination and the inter-relatedness of sex, race and class oppression.” Die Feminisme word hier samevattend gesien as ’n toegewydheid aan die stryd van vroue teen enige vorm van onderdrukking. Die stryd teen verdrukking en misbruik, was ook daaglik deur die vroue voortgesit om sodoende die dominasie tee te staan en hul eie posisie te verbeter.

Volgens Schüssler-Fiorenza (1999:150) daag Feminisme ’n bepaalde algemeen aanvaarde ideologiese vertrekpunt uit: “The modern ideology of the two-gender system that counts as commonsense knowledge reduces the manifold differences between humans to a naturally given, metaphysically determined, or divinely ordained essential difference.” Die omskrywing van persone as mans of vroue is nie net deskriptief nie. Dit word ook gebruik om vroue te onderdruk. Daarom word daar baie klem geplaas deur Feministe op die stryd teen onderdrukking. Ackermann (2006:226) omskryf die fokus soos volg:

“Feminist theology¹¹ in my context takes all women’s experiences of oppression and discrimination very seriously, and it extends its concern to include all people who find themselves on the margins of our society and who know the violating effects of discrimination, either on grounds of gender, race, class, ability, sexual orientation, disease or whatever, by remaining continually vigilant about the nature of the interlocking of systems of domination and contribute to such oppression.”

2.2.2 Historiese raamwerk van Feminisme

’n Bondige voëlvlug perspektief word hier gegee oor die historiese agtergrond van die beweging ten einde te kan verstaan wat die invloede was wat daartoe aanleiding gegee het. Aandag sal kortliks gegee word aan die ontwikkeling van die beweging in die VSA, Europa, wêreldwyd, asook in Afrika.

2.2.2.1 Die Westerse wêreld

Die historiese raamwerk waarbinne die feministiese beweging geplaas kan word dateer sover terug as die Middeleeue. Daar was reeds toe al getuienis van teologiese besinning wat ’n meer positiewe rol aan “die vrou” verleen het. Talle vroue soos Hildegard von Bingen en Julia van Norwich word as Middeleeuse feministiese denkers beskou. Ruether (2002:5) stel dit soos volg: “One finds in their writing affirmations of positive female symbols, particularly drawing on the Wisdom imagery of God, and women’s spiritual equality of soul in redemption.” Daar was selfs tydens die Reformasie tekens van Protestantse kritiek teen die Middeleeuse kerk ten opsigte van die verskillende geslagsrolle.¹²

Die enkele vroeë vrouestemme word gedurende die middel van die 19de eeu tot ’n georganiseerde beweging, wat amptelik vir vroueregte begin veg, verenig. Ruether (2002:6) sê: “In this context, one finds some of the first systematic efforts to challenge the sexist paradigms of Christian theology that upheld the ideology of male domination.” Die skrywers van *The Women’s Bible*, Sarah Grimke en Elizabeth Cady Stanton, neem sterk leiding in die tyd: “Stanton takes a more radical view of the Scriptures, seeing them not simply as

¹¹ Ackermann (2006:225) waarsku egter dat: “The term ‘feminist theology’ is contestable. There is no one feminist theology. Generally speaking, however, feminist theologies take a special interest in the lives of women, their stories, their hopes, their beliefs, and their experiences of oppression and liberation”.

¹² Een voorbeeld is Agrippa von Nettesheim wat gesê het dat: “the subjugated state of women is not based on either their natural inferiority or the will of God, but is simply due to male tyranny and the will to power over women” (soos aangehaal deur Ruether 2002:5).

misread by later sexist theology, but as themselves a product of sexism" (Ruether 2002:6). Die gedeeltelike emansipasie van vroue, hierdie eerste golf van die feministiese beweging in Amerika in die 1840's tot en met die 1920's, het gelei tot die ontstaan van soortgelyke bewegings in Europa.

Daar ontstaan in die 1960's in die VSA 'n meer omvangryke en georganiseerde feministiese beweging en dienoooreenkomstig 'n gestruktureerde feministiese teologie. Katolieke vroue was veral ontnugter oor die proses van ordinasie in dié kerk, wat nog heeltemal oorheers was deur 'n patriargale hiërargiese sisteem. In 1982 ontstaan die 'Woman's church' beweging en spoel vinnig oor tot in Protestantse kringe weens die grootliks onveranderde omstandighede wat geordende vroue in die Kerk betref.

Die fokus van Feminisme op 'n groter openheid, ontwikkel 'n verskeidenheid van ryk perspektiewe wat nuwe aksente tot die teologiese gesprek bydra. Daar ontwikkel ook strominge van die beweging in Europa en ander vastelande. Elkeen met eie perspektiewe en fokuspunte. Uit dié diverse aard van die bewegings ontspring een van die grondliggende beginsels van Feminisme, naamlik "die" 'women's experience'.¹³ Groot klem word geplaas op die belang van die betrokkenheid en diverse ervaring van teologiese nadenke. Klem word ook geplaas op die eiesoortige ervaring van vroue.

2.2.2.2 Feminisme in Afrika

In Afrika ontwikkel die Feminisme op unieke wyse as gevolg van besondere kontekstuele uitdagings. Oduyoye roep vroue op om hulle regmatige plek in Teologie in te neem en sodoende 'n tweede vlerk tot Afrika-teologie te verleen. Sy beweer in 1989 by die aanvangsbyeenkoms van die Kring vir Afrika-vroue in Ghana dat teologie in Afrika vir te lank alleenlik deur mans bedryf is. Hierdie situasie roep by haar die beeld op van 'n voël met net een vlerk. Sy moedig derhalwe vroue aan tot 'n "twee vlerk-teologie" (Van der Walt 2009:28). Die stigting van die beweging het ook grootliks bygedrae tot die vestiging en uitbreiding van die beweging in Afrika.

¹³ Hinga (2002:79) sê in die verband: "Women around the globe, however, have come to realize that women's experiences are extremely diverse... The diversity of women's experience has therefore occasioned the rise of several feminist theologies as women around the globe wrestle with the often peculiar ways in which sexism impacts them in their particular social, political and historical locations."

Daar is sewe sleuteleienskappe van teologie soos bedryf deur vroue in Afrika wat deur Phiri en Nadar (2006:11) geïdentifiseer word:

- dit is belangrik om te besef dat teologie vanuit 'n spesifieke kultuurkonteks bedryf word:
- “One of the primary defining features of African women’s theologies is its focus on culture as a source of theology. Such focus is of course in continuity with African male theologians who also focus on culture as a way of redeeming African identity and culture which has often been demonised by an aggressive Christian missionary agenda to evangelise Africa.”
- teologiese nadenke wat deur vroue in Afrika gedryf word, is narratief van aard.
- fokus is op die transformasie van die gemeenskap.
- vroulike teologie in Afrika is 'n kommunale teologie: “The inclusivity of the community is also included not just in feminist theological discourses, but also in biblical scholarship which includes non scholars in their hermeneutics as well” (Phiri & Nadar 2006:16).
- die Bybel is 'n sentrale bron vir hierdie tipe teologiese nadenke. Die verhouding tussen die Bybel en Afrika-kultuur word dialogies voorgestel.
- teologie is verbandhoudend aan die fokus van bevrydingsteologie, want nie net geslag word as moontlike rede vir onderdrukking beskou nie, maar ook ras en klas. ten slotte is 'n vroulike Afrika-teologie multi-dissiplinêr van aard en sluit dit bydraes van 'n wye verskeidenheid geloofsagtergronde in.

Deur alles loop daar 'n goue draad. Ackermann (2006:233) beklemtoon die belang van verhoudings: “There is no more central a concept in feminist theology than relationship. It is found at the heart of feminist theologies, feminist ethics and feminist theory.”

Gedurende die afgelope 160 jaar het Feminisme gegroei van 'n fokus op politieke regte tot die vroue se volle betrokkenheid in die samelewing en kultuur tot “an ideal of recreating humanity itself according to patterns of eco-justice, that is, of right relations at every level and in relation to all of reality” (Schneider 2000:8).

2.2.3 Die sentrale rol van die ervaring van vroue in Feminisme

Feminisme neem die kontekstuele ervarings van vroue ernstig op. Dít is nie 'n nuwe gedagte om teologie te bedryf vanuit ervaring nie. Isherwood en McEwan (1993:18) stel dit soos volg: “Human experience has always been the starting point for theological reflection and people

tend to forget that scripture and tradition are only 'codified collective human experience'." Ruether (1985:111) sê dan ook: "Human experience is both the starting point and the ending point in the circle of interpretation."

Volgens Van der Walt (2009) is die vraag nou: "wat word bedoel met die ervaring van vroue? Alle vroue het immers nie dieselfde ervaring nie en vroue leef binne 'n wye verskeidenheid kulturele kontekste." Ruether (1985:113) sê tereg: "...(W)e are not talking about women's experience primarily in terms of experiences created by biological differences in themselves, but rather women's experience created by the social and cultural appropriation of biological difference in an all-male dominated society."

In 'n patriargale samelewing beleef vroue soms dat daar steeds minder waarde geheg word aan hul ervaring en word hul bestaan ook steeds as waardeloos bestempel. Dié fokus op die ervaring van vroue bevraagteken egter hierdie opvatting.¹⁴ In die studie sal daar dan ook spesifiek op die ervaring van vroue gefokus word veral hoe die vroue van Zama-Zama dit beleef en uileef in hul konteks.

2.2.4 Die rol van die Bybel in 'n Feministies-hermeneutiese raamwerk

As dit gaan om die rol van die Bybel in die feministies-hermeneutiese raamwerk is dit duidelik dat die Bybel nie in 'n magsvakuum ontstaan het nie. Ruether (1985:116) sê: "The Bible was shaped by males in a patriarchal culture, so much of its revelatory experiences were interpreted by men from a patriarchal perspective." Die Bybelteks moet, om waarlik Woord van God te wees en dienoooreenkomstig bevrydend te wees, losgemaak word van beperkings wat daarop geplaas is deur 'n patriargale struktuur. Daar moet eerder 'n vrye ruimte van gelykwaardige interpretasie geskep word. Dit is dan ook wat die studie poog om te doen.

Green (1993:76) sê dat: "(T)his hermeneutic is also in the interest of the text itself because it restores fullness to the Word and frees it from its captivity to the male symbolic and social

¹⁴ Ackermann (1993a:11) omskryf die primêre belang van vroue se ervaring vir 'n feministiese hermeneutiek as volg: "A feminist hermeneutic, like all hermeneutics, is grounded in experience, and more particularly in women's experience of oppression... It is essential to acknowledge that experience itself is interpreted and filtered through our cultural matrix, which in turn is formed by the race, class, time and histories of our lives. There is no universal experience for all people or even for all women. Yet, while accepting the particularity of experience as a hermeneutical category, we must acknowledge the universal fact of discrimination against and oppression of women."

order.” Hoe die Bybel benader behoort te word, en of die Bybel hoegenaamd sinvol is in feministiese nadenke, blyk ‘n onderwerp te wees waaroor akademici dit nie eens is nie. Daar is egter twee hoofstrome van denke naamlik: “...(The) two main branches can be termed radical and reformist. In essence the former tends to reject the Bible and Christianity in favour of an alternative, essentially feminine religious experience. The latter, whilst rejecting most Christian traditions about women, sees the Bible as the means of reconstructing a positive Christian theology for women” (Middleton 1990:232).

In hierdie studie gaan die klem meer op Middleton se standpunt fokus omdat ek meen dat die Bybel tog sinvol aangewend kan word vir feministiese nadenke. Die vraag is egter hoe dit moet geskied?¹⁵ In die verband is die tipering van Schüssler-Fiorenza (1993:80) van die teologie wat deur vroue in Afrika bedryf word insiggewend. Sy skryf dat die teologie vier eienskappe openbaar: (i) Dit is inklusief; (ii) Dit is gefokus op mense in hulle omstandighede, veral die ervaring van vroue binne ‘n bepaalde konteks; (iii) Dit sluit mans en vroue in wat stry teen ongeregtheid; (iv) Dit streef na ‘n styl van dialoog soos Christus gehad het.¹⁶ Daar was gepoog om die insigte in ag te neem wanneer daar saam oor 1 Tim. 5:1-16 gereflekteer was in Zama-Zama.

2.2.5 Nuwe taal, beelde, simbole en metafore vir en oor God

Woorde, beelde, simbole en metafore oor God is allesgelade simbole: “that is, they point beyond themselves and mediate presence” (Rakoczy 2004:71). Talle nuwe beelde was ook gedurig geskep om uitdrukking te gee aan vroue se ervarings van God en hul lewens. Beelde of metafore soos God as Moeder, God as ‘Lover’, God as Vriend, God as ‘Passion for Justice’ en God as werkwoord, is aan hulle verduidelik in die navorsinggesprek.

¹⁵ Punt (2002:414) sê insiggewend in die verband “(W)e need to develop a new hermeneutic rather than a new Bible, that we need ‘corrective lenses’ on the Bible rather than a search for a corrective core in it, is an important point to make, but the implications of this should also be explored. The crisis is one of interpreting the Bible, but it is not about abstract theory and methodology, but about addressing the Bible’s hermeneutical implications in domination and oppression, and formulating alternative, liberatory approaches for its interpretation.”

¹⁶ Ackermann (2001:19) bevestig bogenoemde en sê: “We all have stories to tell. As our stories intersect, they change. We become part of one another’s stories. In this process, we are all changed. Hearing and telling stories begins a process of openness, vulnerability and mutual engagement which challenges stigmas, ostracization and the loneliness of suffering and hopefully leads to acts of engagement, affirmation and care”.

Dit sluit juis aan by van die jonger en meer resente feministiese denkers. Die hermeneutiese raamwerk wat Jones (2000:18) voorstel, is uiters gepas in die studie. Die plek van die Bybel en geloofstradisie in die feministiese denkraamwerk is vir haar 'n belangrike vertrekpunt. Sy gebruik twee basismetafore om dit te omskryf.

Met haar eerste metafoor beskou sy haarself as 'n kartograaf wat 'n nuwe kaart lê oor die ou landskap van die geloofsdogmas. Die eiesoortige kontoere van die teologiese landskap word dan vasgevang in hierdie nuwe kaart. Sy sê dan: "The cartographical metaphor makes clear feminist theory is concerned not so much to reconstruct the terrain of faith as to provide markers for travelling through the terrain in new ways" (Jones 2000:19).

Die doel is nie om 'n nuwe Bybelteks te soek en dan heeltemal weg te doen met die Bybelteks, wat deur die eeue heen oorgelewer is nie. Nee, eerder dat nuwe roetes gevind moet word om deur die Bybelteks te reis. Dié roetes neem die ervaring van vroue as vertrekpunt. In dié interpretasie van die Bybeltekste word daar dan daarna gestreef om alle vorme van onderdrukking uit te roei en aan 'n nuwe inklusiewe geloofsgemeenskap geboorte te skenk.

Sy maak ook gebruik van 'n tweede metafoor en dit is die rol van dogma as 'n draaiboek vir die lewe. Vir 'n akteur om 'n rol suksesvol te vertolk, het hy/sy nodig om die teks van die draaiboek sy/haar eie te maak, maar ook om deur improvisasie nuwe lewe in die woorde te blaas. Die Bybelteks is ook 'n draaiboek soos dogma waarvolgens die lewe ingerig word. Die Bybelteks is egter staties in die sin dat dit nie verander nie. Die wisselwerking tussen die teks en die lesers bring tog nuwe lewe. Die teks kry nou nuwe bestaansmoontlikhede in die kreatiewe spasie van wisselwerking tussen die Bybelteks en die lewe van die leser. Ek het gekies dat die Bybel die sentrum van hierdie studie vorm ten spyte van die beperkende patriargale tradisie en konteks waaruit dit ontstaan het. Ons uitdaging in die studie was egter om as Bybel interpreteerders nuwe kaarte en draaiboeke te skryf vanuit dié kreatiewe wisselwerking tussen die teks en ons as navorsingsvennote.

Die Bybel moet egter ook gelees word vir transformasie. Nadar (2009:145) stel dié nuwe hermeneutiese praktyk voor. Dit sluit onder andere die volgende twee stappe in: "A first is to allow the Spirit to enable and assist us in our interpretations. A second element of reading

for transformation involves being able to use the critical tools of biblical scholarship in our interpretation.”

2.3 Afrika-hermeneutiek

In die studie was die stem van die individu en meer spesifiek dié van die gemarginaliseerde vrouens in Zama-Zama informele nedersetting in Pretoria-Wes dan gehoor. Die ontwikkelende stem van die vroue, navorsingsassistent en die navorser, in die navorsingsproses, het ook in die gesprekke tot hul reg gekom. Al dié stemme was ook deur die literatuurstudie binne die groter Suid-Afrikaanse en Afrika konteks gehoor en geïntegreer in die navorsingsproses.

Dada (2010:160) sê:

“The Bible has continued to feature in contemporary religious, political and socio-economic discourse in Africa. The emergence of contextual biblical hermeneutics in Africa can be justified in the light of this background. Contextual biblical hermeneutics is the attempt to introduce some African socio-cultural and political elements into the reading and understanding of the biblical text... contextual biblical hermeneutics can be done in order to enhance holistic development and empowerment.”

Bemagtiging word omskryf as die motiveringsfaktor wat konstant benodig word om te help met die stimulasie van die proses van aksie.

Dada (2010:160) sê vêrder:

“In traditional African societies, the compartmentalization of reality into the realms of the sacred and profane is most unusual. Life for the traditional African is holistic in character. In view of this, the liberate and empowering elements within the biblical texts, and how it can be used and appropriated in contemporary African situation, will be explored.”

Hierdie holistiese beleving was ook duidelik waarneembaar in die ontvriesingsproses met die werklose vroue van Zama-Zama. Die integrasie van hul swaarkry, doodloop stories, drome en ideale met hul Godsbeleving en die sin gewing in hul lewe, het dié holistiese karakter oor die lewe bevestig. Dit word in Hoofstuk 6 vêrder ingeklee.

Uit bogenoemde was dit belangrik om in die navorsing en gesprekke die konteks asook Afrika se holistiese karakter te verreken. Die Bybel, asook die verstaan van die stories daarvan, hou groot moontlikhede in vir sosiale transformasie en ontwikkeling ten spyte van die negatiewe ondervindinge in die verlede. Dada (2010:161) stel dit duidelik dat daar ten spyte van die misbruik en negatiewe ondervindinge van die verlede tog baie waarde geheg word aan die Bybel en die relevansie van die boodskap: Hy argumenteer verder en sê “However, in spite of the claim that the Bible has outlived its social usefulness, it remains an influential piece of literature in Africa. The continuous relevance of the Bible in Africa's socio-religious space can be predicated on two factors (Dada 2010:161).” Eerstens, vir die meeste Afrika Christene bly die Bybel ’n prinsipiële verwysingspunt vir alle sake wat handel oor hul geloof en die praktyk. Tweedens het die Bybel vir die meeste gewone leersers in Afrika ’n “resource bank” geword wat hulle help om daagliks te oorleef int hul stryd om oorlewing, bevryding en die lewe as geheel.

’n Aantal faktore het daartoe bygedra dat daar ’n ideale klimaat geskep was vir die totstandkoming van ’n Afrika-teologie. Parratt (1987:2) stel dit soos volg:

- “One was certainly the movements towards independence in many colonial territories during the 1950s and 1960s. It seemed incongruous to African Christians that while African nations were becoming independent politically, the Church in Africa should remain controlled by European missionaries.
- A second factor was the rediscovery of the value of traditional African culture.
- A further factor was the appearance, from 1900 onwards, of an increasing number of new African-controlled Churches, usually collectively termed ‘African Independent Churches’.”

Bogenoemde faktore het die grond voorberei vir “die” dinamiese en praktykgerigte Afrika-hermeneutiek. Vanuit die unieke sosiale konteks en verskillende geloofsbelewensisse op die kontinent het diverse Bybelse hermeneutiese prosesse ontwikkel wat moontlik uniek is aan Afrika. ’n Afrika-teologie speel ook ’n rol in die Suid-Afrikaanse konteks na 1994. In ons eie konteks en in dié van die weklose vroue van Zama-Zama word daar daagliks nuwe inhoud en betekenis gegee aan hul eie holistiese godsdienstebeleving. Hieruit was die Bybel ook gelees en verstaan as individue asook in die groepe in die navorsingsprosesse.

2.3.1 Die Bybels-hermeneutiese prosesse in Afrika

Teen die agtergrond was dit duidelik dat die Bybel nogsteeds 'n groot rol speel in die sosiale en algemene leef-konteks van die mense in Afrika. Die Bybel verwys reeds in die Nuwe Testament na die kulturele grense wat oorgesteek is om die Evangelie te verkondig. Afrika, spesifiek Etiopië, speel hier 'n belangrike rol. Die verwysing na die hofamptenaar van Etiopië in Handeling 8 is 'n aanduiding van die verspreiding van die goeie storie volgens Lukas se vertelling daarvan. Clemens van Alexandrië en Origenes, albei van dié vasteland, het juis in Afrika gewerk en geleef. Teen die agtergrond kan Afrika die geboorteplek van Bybelinterpretasie genoem word. Hierdie fondament wat vir (hoofsaaklik allegoriese en onkritiese) Bybel interpretasie gelê is, het in die Westerse Kerk invloed uitgeoefen tot en met die Verligting. Die histories-kritiese benaderings het later hierdie eerste benaderings vervang en is daarna in die twintigste eeu opgevolg deur literêre benaderings. Mettertyd het die impak van die kritiese metodes wat hoofsaaklik in die Weste ontwikkel is, na Afrika oorgespoel. Ukpong (2000:4) sê: “In Africa the impact of these modern methods began to be felt about the middle of the twentieth century. This corresponds with the period of political independence and the founding of African universities where these methods were taught.” Daar kan dus beweer word dat 'n moderne Afrika-hermeneutiek tot 'n groot mate die produk van tradisionele Westerse modelle van Bybel interpretasie is.

Die volgende twee hoof benaderings kan geïdentifiseer word in die konteks van die studie: Ukpong (2000:15) sê:

- “One is the orientation that recognises the ordinary African readers (that is non-biblical scholars) as important partners in academic Bible reading, and seeks to integrate their perspectives in the process of academic interpretation of the Bible. This is exemplified by Gerald West’s contextual Bible study method.
- The other orientation, which, apart from recognizing the role of the ordinary readers, seeks to make the African context the subject of interpretation of the Bible. This is exemplified by my inculturation hermeneutics.”

Drie faktore was geïdentifiseer wat verantwoordelik kon wees vir die groei van die kontekstuele Bybelse hermeneutiek in Afrika:

- Omdat die Bybelboodskap betekenisvol en relevant gemaak is vir die Afrika milieu.
- Omdat die sosiale probleme van Afrika sinvol aangespreek word.
- Omdat die behoefte om te behoort daardeur aangespreek word (Dada 2010:166).

2.3.2 Die rol van die gewone leser in die Afrika-hermeneutiese proses

Die bogenoemde teoreties-historiese oorsig van die Afrika-hermeneutiese raamwerk laat die klem tot 'n groot mate op die gewone leser val. Hoe hulle die Bybeltekste lees, geniet egter geen aandag nie. West (2002:71) stel dit soos volg: “Ordinary indigenous African ‘readers’ of the Bible – most of whom are black, poor and marginalized – are constitutive of African Biblical scholarship.” Die navorsing in die studie het dus gegaan oor die aansluiting by die interaksie tussen gewone lesers in Zama-Zama en hul interaksie as gewone lesers met die Bybel.

Volgens West (2002:71-73) is die bydrae wat gewone lesers tot die akademiese debat maak, onontbeerlik. Hy noem die volgende redes hiervoor:

- “First, because African biblical scholarship concentrates on the correspondence between African experience and the Bible, it locates itself ‘within the social, political, and ecclesiastical context of Africa’. Put more crudely, the directions African biblical scholarship takes and the questions it admits to scholarly task are shaped by the life issues of local African communities.
- Second, certain impulses in biblical scholarship that have made their way into African biblical interpretation – such as strands of postmodernism, reader-response criticism, post-colonial criticism, liberation and enculturation hermeneutics – have been appropriated precisely because they provide both impetus and theoretical support for the inclusion of the ordinary, real ‘readers’.
- Third, most African biblical scholars recognize that there remain elements of ordinary readings in their own ‘scholarly’ reading processes.
- Fourth... one of the defining features of liberation theologies is that their primary dialogue partners are the poor and marginalized. This is true for all forms of African theology.”

Uit bogenoemde is dit duidelik dat as West verwys na die ‘gewone leser’, hy hoofsaaklik fokus op “the oppressed and marginalized communities of black peasants and working class in South Africa.” Dit geld ook van die werklose vroue van Zama-Zama in die studie. So verwys hy dan in die algemeen na: “all those who read the Bible ‘pre-critically’ and in a particular sense, to ‘those readers who are poor and marginalized’ especially from black communities in South Africa” (Akper 2005:1). Die studie het gefokus op die spirituele identiteitsbewuswording deur die kommunale lees van 1 Timoteus 5:1-16 onder werklose

vroue in Zama-Zama informele nedersetting. Die rol van die gewone lesers soos hulle as deelnemers in die Afrika-hermeneutiese proses deelneem, was in die navorsing verreken.

Teen die agtergrond kan die kommentaar van Mazamisa (1995:3) oor die realiteit van ongeletterdheid in die Suid-Afrikaanse konteks gelees word:

“South African society is a divided society and, as such, it is impossible to mention all the things that divide us. Nevertheless, an important division is the rate of literacy and illiteracy between white and black people...The church in this country is overwhelmingly black and, therefore, overwhelmingly illiterate. This has meant that the voice of the majority is not heard in interpreting the Bible. Rather the voice of a literate few, who assume they speak on behalf of the voiceless, is heard.”

As dit gaan oor die rol van die gewone leser van die Bybel in die Afrika-hermeneutiese proses en dan spesifiek in Zama-Zama, was die proses van holistiese bemagtiging deurgaans in gedagte gehou. Die spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees saam met die vroue het meegehelp om hulle hopelik op 'n volhoubare wyse te bemagtig. Dada (2010:166) sê die volgende:

“To empower the readers of the Bible in Africa, there is the need for a repositioning of its reading and interpretation. The different contextual biblical hermeneutics in Africa should be directed towards holistic empowerment.”

Uit bogenoemde was dit duidelik dat die kontekstuele leesstrategieë herposisioneer moes word. In die proses was holisme 'n sentrale motiverende ethos gewees. Dada (2010:172) sê vêrder: “All the stories we read from the scriptures derive from a social context, although all the narratives cannot be read into our context, any relevant social analysis, however, assists us to read ‘the signs of the times’. In order to hear what God is saying to us today, it is not sufficient to know the facts, or to know what is happening in our world today.”

2.3.3 Metodologiese implikasies van ‘n Afrika-hermeneutiese raamwerk

Bogenoemde Afrika-hermeneutiese proses was nie 'n poging om 'n nuwe Bybelinterpretasie te ontwikkel nie. Jonker (2005:637) sê tereg: "An African hermeneutic is rather a hermeneutical stance or disposition according to which, and in service of which, a whole variety of exegetical methods or tools are used."

Verskillende interpretasie-instrumente was aangewend in die studie en navorsing om die bepaalde interpretasie-konteks waar Bybelteks en leser met mekaar in interaksie kom, te ontgin. 'n Afrika-hermeneutiek neem die verskil in konteks van verskillende interpreteerders in ag. Hierdie fokus op konteks sluit nie net die konteks in waarin die teks geïnterpreteer word, of die konteks van die interpreteerder nie, maar is 'n veel ryker konsep. In die aanwending van die interpretasie-instrumente, soos wat deur 'n Afrika-hermeneutiese proses voorgestel word, was 'n verskeidenheid van ander kontekste ook in berekening gebring. Jonker (2005:640-641) meen dat die volgende onder meer onder die term 'konteks' verstaan behoort te word:

- "Productive contextuality: one first has in mind all those different contexts, spanning over ten or more centuries, within which all the diversity of biblical literature was produced.
- Rhetorical contextuality: refers to those realities that are constructed in biblical texts.
- Literary contextuality: is manifested in the various literary contexts that are embodied in the corpus of biblical writings.
- Canonical contextuality: In the final formation of the Bible there were various theological considerations that interacted with socio-political condition in order to bring about what is called the biblical canon.
- Meta-theoretical contextuality: since the conclusion of the canonization processes various traditions of interpretation of the Bible have emerged."

Om dié kontekstuele diversiteit tot sy reg te laat kom, was daar gestreef na 'n inter-kontekstuele model: "What we should be looking for is not in the first place contextual authenticity, but rather contextual integrity, that is, an approach to biblical interpretation that brings into interaction all those dimensions of contextuality ..." (Jonker 2005:642).

2.3.4 Interkulturaliteit as uitvloeisel

Die gerigtheid van 'n multidimensionele kritiese kommunale benadering maak dit moontlik om te beweeg van 'n multikulturele posisie na 'n interkulturele posisie, d.w.s. die beweging van die toleransie van kulturele verskille na waarlike interaksie tussen agente van verskillende kultuurgroepeerings (Jonker 2007). Akper (2005:1) is van mening dat:

“Multiculturalism suggests that there are sets of values, belief systems, ways of life or ideologies competing, in ethical perspective for ... ‘high moral ground’, these inevitably produce ... ‘cultural wars’ as different groups are expressing different sets of values that find their legitimating moral base in different meta-narratives.”

Onderliggend tot hierdie definisie funksioneer die gedagte van toleransie, maar ook die onderliggende stryd tussen verskillende kultuurgroepe. Dit was ook gedurende die navorsingsproses verreken, omdat daar nie een homogene groep in Zama-Zama woon nie en omdat die vroue wat deelgeneem het aan die navorsing, ook uit verskillende etniese groepe gekom het. Toleransie en wedersydse respek was van die begin van die navorsingsgesprek belangrik.

Hierdie siening sluit aan by Vosloo (2004) se beskrywing van 'n etiek van gasvryheid. Vosloo (2004:66) is van mening dat:

“The challenge posed by the moral crisis does not merely ask for tolerance and peaceful co-existence or some abstract plea for community, but for an ethos of hospitality. The opposite of cruelty and hostility is not simply freedom from the cruel and hostile relationship, but hospitality. Without an ethos of hospitality it is difficult to envisage a way to challenge economic injustice, racism and xenophobia, lack of communication, the recognition of the rights of another, etc. Hospitality is a prerequisite for a more public life.”

Dit is hierdie openheid tot die ‘ander’ wat deur 'n Afrika-hermeneutiese raamwerk aan Bybelwetenskaplikes en Bybel-interpreteerders aanbeveel word. Volf (1998:16) verduidelik die uitgangspunte en implikasies van hierdie openheid teenoor die ander, wat as basisbeginsel dien vir die etos van gasvryheid, aan die hand van 'n treffende beeld. In sy nadenke oor identiteit, andersheid en rekonsiliasie kom omhelsing as basismetafoor sentraal na vore. Die hermeneutiese raamwerk van hierdie studie het as oogmerk die ‘drama van omhelsing’ soos deur Volf beskryf.

2.4 Feminisme en Afrika-hermeneutiek as hermeneutiese raamwerk

Die studie was gedoen teen die agtergrond van 'n saamgestelde metodologiese raamwerk wat op sy beurt weer gemotiveer was vanuit die Feminisme en Afrika-hermeneutiek. Die stemme van die vroue van Afrika was duidelik gehoor in die studie. Daar was nie namens hulle gepraat nie. Daar was eerder gepoog om met hulle in gesprek te tree. Geleenthede was geskep waar 'n vrye gesprek kon plaasvind in 'n veilige ruimte. Nuwe kontekstuele interpretasieruimtes was geskep en ontgin. Dié kommunale interkulturele gespreksruimtes wat ontstaan rondom die Bybel, was in die studie ondersoek.

As dit gaan oor die rol van die gewone leser van die Bybel in die Afrika-hermeneutiese proses en dan spesifiek in Zama-Zama, was 'n proses van holistiese bemagtiging in gedagte gehou. Die spirituele identiteitsbewuswording deur 'n kommunale lees saam met die vroue het meehelp om hulle op 'n volhoubare wyse te bemagtig. As hulle as Bybelinterpreteerdes en deelnemers vanuit diverse kontekste mekaar gehoor en ontmoet het, was daar 'n nuwe bewustheid en sensitiwiteit geskep, persoonlik maar ook vir mekaar.

Van der Walt (2009:60) sê teen die agtergrond: "In oorleg met die bogenoemde bespreking van Feminisme, word die stem van die individu, soos dit kontekstueel ingebed is, as belangrik geag." Die kommunale ruimte soos dit ontwikkel vanuit die uitgangspunte van die Afrika hermeneutiek bied 'n veilige ruimte waarin die stem van die individu tot sy/haar reg kon kom. Hierdie uitgangspunte was in hierdie studie konkreet bestudeer as kultureel-diverse vroue mekaar ontmoet rondom 'n kultureel-verwyderde Bybelteks.

Die rol wat spirituele identiteitsbewuswording gespeel het in hierdie konkrete interkulturele gesprek was die fokuspunt van die empiriese studie wat later in die studie aan die orde kom. Daar gaan in Hoofstuk 3 'n oorsig van die Bybelteks van 1 Timoteus 5:1-16 gegee word. Die rol van gewone lesers, die vroue van Zama-Zama, soos hulle as deelnemers in die Afrika-hermeneutiese proses funksioneer, was in die navorsing verreken. Daarna was ondersoek ingestel na die interkulturele interaksie wat ontstaan het as kultureel-diverse vroue die teks bespreek het in die kommunale gesprek.

HOOFSTUK 3

DIE TEKS VIR DIE KOMMUNALE LEESPROSES

“God is in movement
God is the angry surf
God is like mother
God is like father
God is like friends
God is power of being
God is power of living
God is power of giving birth.”
(Chen 1992:50)

3.1 Inleiding

Die vers wat hiebo aangehaal is, dui op die alledaagse en holisties beleving van God op alle terreine van die lewe. Soos alreeds aangedui in Hoofstuk 2 is dit 'n inherente deel van die Afrika hemeneutiese verstaan en beleving van die teologie en lewe. Die nuwe taal, simbole en metafore vir en oor God (soos uiteengesit in Afdeling 2.2.5) het ook nuwe perspektiewe geopen in die navorsingsproses. Die holistiese en geïntegreerde karakter en leefwyse van die tradisionele Afrikaan, word hierdeur beklemtoon. Die vroue in die studie het die gedagtes op soortgelyke wyses verwoord in die studie soos aangedui in Hoofstuk 6. Hierdie hoofstuk kyk na: 1 Timoteus 5:1-16. Vir die kommunale lees saam met die vroue van Zama-Zama was dit 'n geskikte teks gewees. Die vrouens het alreeds tydens die verkennende sessies tydens die ontvriesingsproses aanklank gevind met die teks. Die weduwees in die teks, asook hul posisie in die geloofsgemeenskap, het ook geresoneer met die vroue se eie beleving van hul status en posisie in Zama-Zama nedersetting. Die teks het hulle dus dadelik laat tuis voel in hul eie menswees en unieke konteks soos aangedui is in Hoofstuk 6.

Die gedagte is nie om in die hoofstuk 'n uitvoerige kritiese eksegetiese studie van die teks te onderneem nie. Die interpretasies van die vroue en die van die historiese teks sal deur die onseke kontekste aan mekaar gebind word. Dit sal as moontlike brug dien in die verstaan en betekenis-gee proses. Die geldigheid van die vroue se interpretasies moet gerespekteer word. Dié geldigheid was deur die saamlees van die teks met behulp van Wandel in die Woord individueel, asook gesamentlik, bevestig. Hulle unieke konteks asook die historiese konteks van die gedeelte in die teks het hulle as brug gedien in die verstaan proses. Wandel in die Woord as 'n metode van die kommunale lees en interpretasie van die Bybelteks was

gebruik om die teks van die studie te hanteer. Aangesien daar met 'n multikulturele groep vroue gewerk was in die studie, en omdat die klem op 'n interkulturele Bybel-lees en verstaan geval het, was die Kultuurteorie van Hofstede (2001:198) 'n nuttige instrument om die empiriese komponent van die studie te ontwikkel (Sien Afdeling 4.4). Vanuit hulle eie konteks en ten spyte van taal, kultuur en identiteitsverskille, was daar 'n stuk eerlikheid en openheid. In die veilige ruimte wat geskep was tydens die navorsingsproses, het elkeen hulle persoonlike bydrae gelewer teen die agtergrond van hul eie 'doodloop stories' van verwerping, marginalisering en vernedering.

In die hoofstuk wil daar kortliks aandag gegee word aan die tekskeuse, en aan die verwysing na vroue (meer spesifiek weduwees) in die teks ten einde te evalueer of die teks 'n toepaslike besprekingsdokument vir 'n kommunale lees in Zama-Zama is. Die fokus van die studie is naamlik om na te vors hoe die lees van 'n spesifieke teks, in die geval 1 Timoteus 5:1-16, die spirituele identiteitsbewuswording onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting informeer. Die fokus van die studie is dus nie die detail wetenskaplike uitleg van die teks nie.

Die volgende sake gaan kortliks in die hoofstuk belig word: Van konteks na teks, die tekskeuse, die herkoms en kenmerke van die Pastorale briewe, die outeurskap en verhouding tussen die briewe, 'n beskrywing van die spesifieke perikoop in verhouding tot die makro-struktuur van die boek, 'n analise van die struktuur van die perikoop, die identifikasie van belangrike temas in die perikoop deur sowel kernwoorde as sekere konsepte, die beskrywing en verdiskontering van die sosio-historiese plasing van die perikoop, 'n beoordeling van die invloed van die resepsie-gesiedenis van die perikoop op die verstaan daarvan, die rol wat die navorser se konteks speel in die lees van die perikoop asook die formulering van die moontlike betekenis van die teks.

3.2 Van konteks na teks

Die studie vind plaas deur die proses van kommunale Bybel-lees met Wandel in die Woord as 'n metode van die kommunale lees, waarin daar vanuit 'n spesifieke konteks na die teks beweeg word. Die studie gaan aan die hand van die hermeneutiese model vir interkulturele Bybelinterpretasie van Kessler (2004:87) onderneem word. In hierdie interaktiewe en dinamiese model is al die medenavorsers in gesprek met mekaar. Hulle luister na mekaar binne 'n veilige ruimte van wedersyde aanvaarding en respek. Deur die kommunale Bybel-

lees en interpretasie word daar saam gesoek na nuwe moontlikhede wat deur die bespreking van die teks na vore kom. Deur van die konteks na die teks te beweeg kom die narratiewe van weduwees in die teks (die fokus daarvan), asook die lesers se eie spirituele identiteitsbewuswording in gesprek met mekaar. Die vroue van Zama-Zama speel in die proses 'n aktiewe rol om betekenis te skep, en om die boodskap van die teks saam te ontgin. Die kreatiewe omgang met die teks deur die lesers bring nuwe betekenis navore.¹⁷ Dié hele proses vind altyd plaas in wisselwerking met die lesers se eie unieke konteks in Zama-Zama.

In die navorsing gaan ons saam as medenavorsers probeer vasstel wat ons geleer het uit die leesproses. Hoe die teks gelees was, asook wat die moontlike implikasie daarvan op die vroue se spirituele identiteitsbewuswording was, word volledig in Hoofstuk 6 bespreek. Daar gaan ook na die spirituele identiteitsbewuswording en die wisselwerking tussen die teks en die vroue se eie en gemeenskaplike spirituele identiteitsbewuswording gekyk word. Die invloed daarvan op hulle spirituele identiteitsbewuswording en unieke konteks, gaan ook verreken word. Die vermoede is dat dié wyse van die lees van die teks, naamlik kommunale Bybel-lees, met behulp van Wandel in die Woord as 'n metode van die kommunale lees miskien meer inslag vind by die werklose vroue van Zama-Zama as die inhoud daarvan in die verandering van die vroue se spirituele identiteitsbewuswording. Daarom is dié bepaalde Bybelteks in die studie gebruik as gespreksdokument.

In die hele proses lê daar beide voordele en nadele in opgesluit. Jonker (2006:24) sê tereg:

“On the one hand, we should certainly be aware of the ‘danger’ of biblical interpretation. The interpretation of the Bible does not escape the influence of pervasive ideologies. On the other hand, the Bible simultaneously is a powerful tool that crosses boundaries. It is estimated that more than 70% of the South African population confess to the Christian religion. People from all cultures, ethnic groups, genders and sexual orientations belong to the Christian part of the South African society. The Bible is a common denominator for them, as it is regarded as authoritative in their religious practice. The Bible is determinative in the values and norms pursued by this part of society. ‘Bible reading’ is therefore an activity that cuts across cultural, racial and gender boundaries in South Africa.”

¹⁷ Lawrie (2005b:111) stel dit as volg: “(T)he reader does not merely discover meaning, but plays an active part in the creation of meaning. The specific context of the reader provides the horizon of understanding that enables the reader to make sense of the text”.

3.3 Die tekskeuse

Die vraag waarom 1 Timoteus 5:1-16 gekies is, asook of dit geskik was om saam met die vroue van Zama-Zama te lees, word vervolgens bespreek. Die perikoop wat gekies is handel oor die gemarginaliseerdes in die antieke wêreld naamlik vroue, en meer spesifiek, weduwees. Die vroue in die teks word egter bemagtig om hulself te versorg (daar word ook na die versorging van kinders verwys). Die werklose en gemarginaliseerde vroue van Zama-Zama wat aan die navorsingsproses deelgeneem het, het alreeds tydens die ontvriesingsproses begin identifiseer met die teks. Hulle opgewondenheid asook hul eie kwesbaarheid en meegaande broosheid was duidelik waarneembaar tydens die hele navorsingsproses. In Hoofstuk 6 gaan daar meer aandag aan die saak gegee word. Die teks en hoe dit gelees word, kon daarom moontlik die vroue se spirituele identiteitsbewuswording versterk het as agente wat self verantwoordelikheid vir hulle eie versorging en wel-wees geneem het. Dit kan egter ook 'n negatiewe uitwerking op hulle selfverstaan hê as dit sekere heersende patriargale diskoerse wat hul daaglik beleef, bloot versterk. Dit is daarom 'n teks wat met vrug gebruik was in die kommunale lees proses saam met die gemarginaliseerde vroue. Vervolgens is daar kortliks gefokus op die posisie van vroue en spesifiek weduwees in die antieke wêreld. Dit is ook deeglik met hulle bespreek in die individuele asook groepsessies tydens die ontvriesings- en navorsingsproses.

3.4 Die herkoms en kenmerke van die Pastorale briewe

Die briefgenré is belangrik in die studie. Briewe is noodwendig situasie gebonde. Alle opmerkings in briewe dra daarom nie dieselfde gewig nie. Daar is deskriptiewe en preskriptiewe materiaal in briewe. Beide moet onderskei kan word om sodoende 'n gebalanseerde oordeel te vorm ten opsigte van die relevansie van die materiaal (Van Eck 2007:87). Dit speel 'n belangrike rol om 'n goeie simulاسie te vorm van die sosiale komponent wat as reliëf vir 'n brief dien.

3.4.1 Efese as agtergrond

Efese was die belangrikste hawestad in die Romeinse provinsie Asië. Dit was 'n pragtige en indrukwekkende stad. 'n Manjifieke pad van 76 meter wyd en gesoom met pilare het regdeur die stad tot by die hawe geloop. In die omliggende gebiede was daar ook invloedryke Joodse vroue wat genoeg besittings gehad het sodat hulle sinagoges uit hulle eie fondse kon bou, eie slawe kon hê en hulle kon vrylaat, asook leidende ampte in die sinagoge kon verrig. 'n

Grafsteeninskripsie in Smirna verwys na Rufina, die president van die sinagoge wat verantwoordelik was vir die behoorlike uitvoering van die sinagogale dienste, insameling van geld, asook preke en onderrig (Schüssler-Fiorenza 1986:249-250). Die christelike geloof in die stad is waarskynlik gevestig deur Priscilla en Akwilla wat deur Paulus in die stad agtergelaat is in ongeveer 52 nC (Hand 18:18,19). Priscilla word dikwels beskou as die leidende persoon in die stigting van onafhanklike huisgemeentes in Korinte (18:1-2; 1 Kor 16:19), Rome (Rom 16:4) en Efese (18:26; 2 Tim 4:19). Dit sê vir ons reeds dat haar invloed in die vroeë Kerk wyd gestrek het en dit word bevestig deur Romeine 16:4. Priscilla was wel 'n medewerker van Paulus maar het onafhanklik van hom gewerk en het nie onder sy gesag gestaan nie.

As christen vrou en dinamiese leier in die vroeë christelike kerk en gemeenskap, het veral Priscilla die weg gebaan vir ander vroue om as leiers en weldoeners op te tree. Die klem in die perikoop van die studie wys daarop dat Paulus die menswaardigheid, asook respek vir die verskillende geslagte en ouderdomsgroepe in Efese, gerespekteer het. Dit is dan vanuit hierdie perspektief wat Paulus met Timoteus en Titus in die Pastorale briewe praat.

Die hele saak rondom die hantering van die weduwees asook vroue in die algemeen word meer volledig bespreek in Afdeling 3.8 later in die hoofstuk. Sake soos: Eer en skaamte, verwantskap, die "haustafein", die groep en buitelanders, beperkte goedere en vroue in die bediening in die Pastorale briewe, kom later by Afdeling 3.8.3 onder die soeklig.

3.5 Die outeur en die ontstaan tyd en plek van die brief

Paulus word in dertien van die Nuwe Testamentiese briewe in die inleiding as outeur geïdentifiseer. Die Pastorale briewe (1 en 2 Timoteus asook Titus) vorm 'n spesiale groep in die briewe. Al Paulus se briewe, behalwe die Pastorale briewe en Filemon, is aan gemeenskappe gerig (Kümmel 1977: 250).

Talle vrae is gevra na die outeurskap van Paulus se briewe. Die Bauer en Tübingen skool beskou net die vier sogenaamde vernaamste briewe – die 'Hauptbriefe' naamlik Romeine, 1 en 2 Korintiërs en Galasiërs as sy oorspronklike briewe. Volgens hulle is dit so omdat net dié briewe as getuigenis van sy stryd teen die 'Judaïsering' verstaan kan word. Hierdie mening

plaas die historiese oorsprong van die briewe in 'n te eng raamwerk. Die Pauliniese geskrifte kan volgens Harding (2004: 137:54) in drie kategorieë verdeel word naamlik:

- Die homologoumena of 'onbetwiste' briewe. Akademici stem saam dat die sewe briewe: Romeine, 1 en 2 Korintiërs, Galasiërs, Filippense, 1 Tessalonisense en Filemon deur Paulus geskryf is.
- Die antilegomena of 'betwiste' briewe. Die ander ses briewe naamlik: Efesiërs, Kolossense, 2 Tessalonisense, 1 Timoteus, 2 Timoteus en Titus is waarskynlik nie oorspronklike Paulinise briewe nie. Hulle kan die Nuwe Testamentiese Pauliniese antilegomena genoem word of as pseudoniem beskou word. 'n Minderheid akademici¹⁸ beskou die dertien briewe as oorspronklik van Paulus.
- Die nōtha of 'vals' briewe word ook onderskei. Die Pauliniese geskrifte buite die konon val in die kategorie. Dit kan ook die nie-kononiese Pauliniese pseudepigrafa genoem word.

Die outentisiteit van die briewe kan deur verskillende maatstawwe bepaal word. Johnson (1999: 272) stel die volgende maatstawwe:

- Die styl speel 'n groot rol. Sake soos woordeskat, struktuur en die lengte van sinne asook die metode van argumentasie word ingesluit as maatstawwe.
- 'n Tweede maatstaf is die teologiese inhoud van die brief waar die samehang van die inhoud 'n bepalende rol speel. Kategorieë wat hier verreken moet word sluit sake in soos die siening van die wet, die Christologie, die Kerk en die eskatologie asook sekere etiese beginsels.
- Derdens is die maatstaf waar die spesifieke brief in Paulus se bediening inpas. Is daar 'n moontlike plek vir die samestelling van die spesifieke brief in die narratief van Paulus se ander briewe of selfs in Handeling?

Pelser (1984:184-186) wys onder andere op die volgende teologiese verskille tussen wat beskou word as die egte Paulusbriewe en die sogenaamde Pastorale briewe (1 & 2 Timoteus en Titus). In hierdie briewe word veel meer klem gelê op tradisie, die gesonde (regte) leer (1 Tim 1:10; 2 Tim 4:3) en die ware godsdienstigheid (1 Tim 2:2; 3:16; 4:7,8; Tit 1:1). Hierdie dinge is veral aan die ampsdraers toevertrou en moet soos 'n kosbare kleinood bewaar en

¹⁸ Onder hulle is daar bekende akademici soos Carson en Moo (2005:331), Fee (1996a: x), Johnson (1999:271-273), Porter (1999: 220) en Reicke (2001:68). Elf van die dertien boeke word deur Gorman (2004:91) as outentiek tot Paulus beskou. Hy sluit 1 Timoteus en Titus uit.

ongeskonde oorgelewer word (1 Tim 6:20; 2 Tim 1:12,14; 2:2). Terwyl die geloof by Paulus byna uitsluitlik as geloofsgebeure ter sprake is, het dit by die Pastorale briewe baie meer gegaan oor 'n inhoudelike saak wat of dui op die Christelike boodskap (1 Tim 2:7; 3:9; 4:6), of op die ortodokse geloof as 'n Christelike deug (1 Tim 1:19; 4:1; 5:8,12).

- Enersyds word, soos deur Paulus beklemtoon dat 'n mens nie op grond van jou dade gered word nie (2 Tim 1:9; Tit 3:5) en deur genade alleen in die regte verhouding tot God gestel word (Tit 3:7).
- Andersyds is daar in die Pastorale briewe uitsprake waarvolgens geregtigheid 'n soort morele regskapenheid is waarna 'n mens moet strewe (1 Tim 6:11; 2 Tim 2:22; 3:16). Hiermee saam word sterk klem gelê op die doen van goeie werke (1 Tim 2:10; 5:10; 6:18; 2 Tim 2:21; 3:17; Titus 2:14). Paulus sien die sonde as 'n bose mag, terwyl die Pastorale briewe sonde slegs as 'n sondige daad beskou. Die woord vir sonde word ook slegs in die meervoud gebruik (1 Tim 5:22,24; 2 Tim 3:6).

'n Ander belangrike verskil is op die terrein van die eskatologiese verwagting. Paulus se nabye toekomsverwagting word vervang met 'n verwagting wat die wederkoms van die Here meer in die toekoms verplaas. Die wederkomsverwagting is egter nie prysgegee nie (1 Tim 6:14; 2 Tim 4:1; Tit 2:13), en sal wel op die bestemde tyd plaasvind (1 Tim 6:15). Omdat hierdie tyd onbepaald is, het die kerk 'n vaste orde nodig waarvolgens hy hom in hierdie wêreld moet inrig. Hiervoor is die kerklike ampte en die sorg wat die ampsdraers moet verskaf, onontbeerlik. Die geloofsentoetiesme het plek gemaak vir 'n vroomheid en 'n ordelikheid wat moet geld in die alledaagse lewe, dus 'n lewenshouding.

Hiervolgens vertoon die kerklike organisasie van die Pastorale briewe 'n totaal ander prentjie as die in Paulus se briewe. Skynbaar word die kerk nie meer gesien as 'n versameling of gemeenskap van gelowiges nie, maar eerder as 'n geïntitutionaliseerde grootheid wat besig is om hom as sodanig in die wêreld in te rig. As gevestigde instelling is die kerk enersyds die 'draer en beskermmer van die waarheid' (1 Tim 3:15), en moet hy andersyds die dwaalleer bestry. In die Pastorale briewe neem die amp ook 'n besondere geïntitutionaliseerde vorm aan.

Die versorging van armes in die gemeente is ook nie meer die wedersydse verpligting van die lidmate nie, maar word hoofsaaklik die taak van die ampsdraers. Die gemeente se taak

is om te luister en te gehoorsaam. Die wyse waarop die dwaalleer bestry word, is ook vreemd in vergelyking met wat in die Paulusbriewe aangetref word. Hoewel daar volgens Pelser (1984:192-193) skerp meningsverskille oor die saak bestaan, is daar tog aanduidings dat daar nie net 'n bepaalde ooreenkoms in taal en styl met Lukas en Handelingte is nie, maar ook ten opsigte van die eskatologie, die soteriologie, die Christen as burger, die kerk en die ampte, die Christologie, die wet en die Skrif en die Paulusbeeld - verskeie geleerdes bespeur immers by Lukas-Handelingte iets van 'n aanvaarding dat die wederkoms in die verdere toekoms lê en dat die kerk haar derhalwe in die wêreld moet inrig, met die ampte as onontbeerlike instellings met die oog op die sinvolle bestaan en funksionering van die kerk in die wêreld. Daar is dus, wat hierdie sake betref, baie ooreenstemming met die Pastorale briewe.

Samevattend kan ek sê dat ek nie dink dat Paulus elke woord van die briewe self geskryf het nie. Medeskrywers se name word genoem in die volgende tekste (1 Kor 1:1; 2 Kor 2:1; Fil 1:1; Kol 1:1; 1 Tes 1:1 en 2 Tes 1:1). Die moontlikheid dat hy van 'n 'sekretaris'¹⁹ gebruik kon maak, was ook 'n moontlikheid.

Dat Paulus self aktief betrokke was by die skryf van die briewe en dat hulle wel in sy leeftyd die lig gesien het, is uit bogenoemde redelik seker. Ek ondersteun bogenoemde beskrywing van die outeurskap want gesaghebbende teoloë soos hierbo aangedui, bevestig sy outeurskap daarby. Fee (1999a:x) stel dit as volg: "Despite some (expected) objections, I continue to base my theology of Paul on all thirteen of the canonical letters attributed to him. Those who have objected have yet to do so in a way that convinces me to do otherwise." Die tyd van skrywe sou uiteraard afhang van watter standpunt ten opsigte van die outeur gehandhaaf word. Indien Paulus as outeur aanvaar word (die standpunt van hierdie studie), sou 'n datum gedurende die eerste helfte van die sestigerjare korrek wees (Pelser 1982:190), waarskynlik vanuit Masedonië.²⁰ Daar word aanvaar dat die briewe geskryf kon wees tussen Paulus se eerste en tweede (fatale) gevangenskap in Rome (Carson et al 1994:1293). Met die skryf van hierdie brief was die gemeente dus ongeveer vyftien jaar oud. Indien dit 'n

¹⁹ Om die funksie van 'n sekretaris in die eerste-eeuse wêreld en Paulus se moontlike gebruik van so persoon se dienste te verreken, kan na Richards (2004: 59-93) gekyk word.

²⁰ Vergelyk ook hoofstuk drie (3.5) vir groter volledigheid ten opsigte van die outeur, ensovoorts van die Pastorale briewe.

pseudonieme brief is kan 'n 'terminus a quo' van 90 nC en 'n 'terminus ad quem' van 125 nC gestel word (Pelser 1982:190).

3.6 'n Beskrywing van die spesifieke perikoop in verhouding tot die makro-struktuur van die boek

Die spesifieke perikoop wat as teks in die navorsingsproses gebruik word, 1 Timoteus 5:1-16 se verhouding tot die makro-struktuur van die boek, gaan nou van nader bekyk word. Voordat daarop gefokus word, gaan daar kortliks na die doel van 1 Timoteus gekyk word. Towner (2006:11) sê daar word hoofsaaklik op die volgende vier perspektiewe gefokus in die makro-struktuur van die boek:

- “To instruct Timothy in writing to oppose the false doctrines that Paul had personally urged him to oppose while they were together in Ephesus (1 Timothy 1:3).
- To give Timothy the instructions needed to fight the good fight of faith (1 Timothy 1:18,19).
- To instruct Timothy in how God's New Israel of believers should conduct themselves in the church (1 Timothy 3:14, 15).
- To instruct Timothy on how to conduct his pastoral ministry (1 Timothy 4:1-6:19).”

Hiervolgens kan die breë tema van die boek dan omskryf word as: Veg die goeie geveg van die geloof (1 Tim 1: 18,19 en 6:12).

Volgens Mounce (2000:268-271) gaan dit in die perikoop van die studie oor: “How Timothy is to relate to different groups in the church.” In 1 Timoteus 5:1-2 gaan dit oor persone van verskillende ouderdomsgroepe en hoe hy hulle moet hanteer terwyl 1 Timoteus 5:3-16 weer handel oor die hantering en versorging van die weduwees. Johnson (2008: 259) gee 'n ander opskrif as hy sê: “Crisis in the care of widows” , is die fokus woorop die klem moet val in die perikoop. Die hoofstuk word afgesluit met 1 Timoteus 5:17-25 waar die fokus op die gedrag van die ouderlinge asook 'n paar ander sake, val.

3.7 'n Analise van die struktuur van die perikoop

Die grooste probleem met die lees van Paulus se briewe is dat ons dit lees vanuit ons eie 21ste eeu se konteks. Talle probleme en misverstande sou moontlik opgelos gewees het as ons verreken dat hy dit skryf uit die konteks van die plek, tyd en kultuur waarin hy gelewe en gewerk het. Dit was ook in die tyd van die ontstaan van 'n jong kerk. Baie lidmate was heidene

en Jode wat tot bekering gekom het, met hoofsaaklik Joodse leiers en hul Rabbyne agtergrond. Hulle het elke dag gelewe onder die tirannie van die Romeinse Ryk met die gevolglike Hellinistiese invloede. As dit alles verreken word, is Paulus ook meer verstaanbaar binne ons eie konteks asook binne die unieke konteks van die vroue van ons studie, naamlik die vroue van Zama-Zama. Soos ons navorsingstitel aandui: “Spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees: ’n Gevallestudie van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting” gaan daar met behulp van die kommunale Bybel lees en interpretasie proses nagevors word wat die moontlike invloed daarvan is op die medenavorsers, die teks en hul eie konteks is.

3.7.1 Makro analise

Towner (2006:13) gee ’n oorsig in die onderstaande tabel van die struktuur van 1 Timoteus. Bogenoemde teks word in die groter konteks van 1 Timoteus geplaas om ’n beter en duideliker prentjie van die brief te kry. Die oorsigtelike struktuur word deur verskeie skrywers in vyf of ses verskillende dele verdeel om ’n kort uiteensetting van die teks se hoofmomente te gee. Köstenberger (2006:13) haal vir Mounce en Towner aan en plaas hulle uiteensetting van die struktuur van 1 Timoteus saam met syne in die onderstaande tabel.

Tabel 3.1 ’n Oorsig van die struktuur van 1 Timoteus

Overview of Structural Proposals (1 Timothy)		
Mounce	Towner	Köstenberger
1:1-2 Salvation	1:1-2 Opening	1:1-2 Opening
1:3-20 Ephesian problem	1:3-6:21a Body	1:3-20 Personal Charge
2:1-4:5 Correction	1:3-3:16 Part 1	2:1-3:16 Congregational matters
4:6-16 Personal notes	4:1-6:21a Part 2	4:1-6:2a Further Charges
5:1-6:2a Different Groups	6:21b Benediction	6:2b-19 Final Exhortation
6:2b-21 Final Instructions		6:20-21 Closing

Vermeulen (2005:216) gee weer die volgende struktuur:

- 1:1, 2 Briefaanhef: Afsender, ontvanger, seëngroet.
- 1:3-20 Oproep om dwaalleer te bestry, aard van die dwaalleer, betekenis van die wet en die gesonde leer.
- 2:1-3:16 Kerkordelike voorskrifte: mans, vroue, ouderlinge en diakens.

- 4:1-5 Die afvalligheid van die laaste dae.
- 4:6-16 Aansporing aan Timoteus om getrou te bly aan sy roeping.
- 5:1-6:2 'Haustafeln'.
- 6:3-21 Aansporing aan Timoteus om godvrugtig te leef.
- 6:21 Briefslot: Genadegroet.

Ek verkies Vermeulen se struktuur omdat dit die meer onlangse studie is en ook meer aanvullend is tot die mikro struktuur wat ek gekies het vir die studie. Al vier die bogenoemde uiteensettings van die makro struktuur van 1 Timoteus beklemtoon elkeen sekere perspektiewe in die boek.

3.7.2 Mikro analise

Ek fokus in die studie spesifiek op hierdie gedeelte in 1 Timoteus 5:1-16 omdat dit eksplisiet handel oor die kwessie van die hantering van die verskillende weduwees in die gemeente in Efese. Morrison (2013:268-299) gee 'n oorsig van die struktuur van 1 Timoteus 5:1-16 wat ek mee gemaklik is en wat as die fokus van die mikro struktuur van die teks van die studie sal dien:

- 'n Herderlike vermaning (verse 1-2)
- Weduwees met families en die daarsonder (verse 3-8)
- Die lys van weduwees (verse 9-12)
- Advies aan die jonger weduwees (verse 13-16)

3.8 Bespreking van die teks

In die studie is die fokus op die saam-lees en interpretasie van die Bybelteks deur die vroue van Zama-Zama. Die studie vind plaas deur die proses van kommunale Bybel-lees met Wandel in die Woord as 'n metode van die kommunale lees, waarin daar vanuit 'n spesifieke konteks na die teks beweeg word. Daar gaan daarom nie in detail na die eksegeese, detail agtergrond en mikro strukture van die teks gekyk word nie.

1Timoteus 5:1-16 (NAV)

¹n Ouer man moet jy nie skerp tereg wys nie, maar vermaan asof hy jou vader is. Vermaan die jonger mans soos jou broers, ²die ouer vroue soos moeders, en die jonger vroue soos susters, in alle eerbaarheid. ³Versorg die weduwees wat werklik alleen agtergelaat is. ⁴Maar

as 'n weduwee kinders of kleinkinders het, moet die kinders leer om as gelowiges allereers hulle verpligtinge teenoor hulle eie familie na te kom en so hulle ouers en grootouers iets te vergoed. Dit is volgens die wil van God. ⁵'n Weduwee wat alleen agtergelaat is en niemand het om vir haar te sorg nie, vestig haar hoop volkome op God en volhard dag en nag met smeking en gebede. ⁶Maar 'n weduwee wat uitspattig lewe, is dood, al leef sy nog. ⁷Skerp ook hierdie dinge in, sodat almal onberispelik kan wees. ⁸As iemand nie vir sy eie mense en veral nie vir sy huisgesin sorg nie, het hy die geloof verloën en is hy slegter as 'n ongelowige. ⁹'n Weduwee kan op die lys van dienende weduwees kom as sy minstens sestig jaar oud is en aan haar man getrou was. ¹⁰Sy moet bekend wees om haar goeie daade, naamlik dat sy haar kinders goed opgevoed het, vreemdelinge gehuisves het, die voete van die gelowiges gewas het, die verdruktes gehelp het en goed gedoen het waar sy kon. ¹¹Jonger weduwees moet jy nie in die lys opneem nie. Hulle liggaamlike begeertes kan hulle daartoe bring om hulle af te wend van Christus af en weer te wil trou. ¹²Dan is hulle daaraan skuldig dat hulle hulle vroeëre belofte aan Hom verbreek het. ¹³Buitendien leer hulle om hulle tyd te verkwis deur net van die een huis na die ander rond te kuier. Hulle is nie net ledig nie, maar ook bemoeisiek en praatsiek, en hulle praat oor dinge waaroor nie gepraat moet word nie. ¹⁴Daarom verkies ek dat die jonger weduwees weer trou, kinders kry, hulle huise versorg en geen teenstander aanleiding gee om kwaad te praat van ons nie. ¹⁵Daar is reeds party wat agter die Satan aan afgewyk het. ¹⁶As 'n gelowige vrou weduwees in haar familie het, moet sy vir hulle sorg. Sy moet nie die las op die gemeente lê nie, sodat die gemeente die weduwees kan help wat alleen agtergelaat is.

1 Timoteus 5: 1-16

5 Πρεσβυτέρω μὴ ἐπιπλήξῃς ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα, νεωτέρους ὡς ἀδελφούς, ² πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφὰς ἐν πάσῃ ἀγνείᾳ. ³ Χήρας τίμα τὰς ὄντως χήρας. ⁴ εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. ⁵ ἢ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπικεν ἐπὶ θεὸν καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσιν καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ⁶ ἢ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκεν. ⁷ καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίλημπτοι ὦσιν. ⁸ εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἥρνηται καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων. ⁹ Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα γεγονυῖα, ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή, ¹⁰ ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. ¹¹ νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσιν τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν. ¹² ἔχουσαι κρίμα ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. ¹³ ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν περιερχόμεναι τὰς οἰκίας, οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. ¹⁴ Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν. ¹⁵ ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. ¹⁶ εἴ τις πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκεῖτω αὐταῖς καὶ μὴ βαρεῖσθω ἢ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκεσθῇ.

3.8.1 Die vorm, struktuur en uiteensetting van die teks

In die afdeling gaan daar na die vorm, struktuur en uiteensetting van die teks van die studie gekyk word. Daar gaan ook kommentaar gelewer word met 'n gepaardgaande verduideliking asook eksegetiese opmerkings. Soos alreeds aangedui in Afdeling 3.6 hierbo sê Mounce (2000:268-271) dit gaan in die perikoop van die studie oor: "How Timothy is to relate to different groups in the church." In 1 Timoteus 5:1-2 gaan dit oor persone van verskillende ouderdomsgroepe en geslagte en hoe Timoteus hulle moet hanteer.

3.8.1.1 Die vorm, struktuur en indeling van verse 1 en 2

Daar is 'n noue verband tussen die twee verse en die voorafgaande gedeelte in 1 Tim 4:6-16. Paulus sê in 4:12 dat Timoteus nie moet toelaat dat mense op sy jonkheid neersien (letterlik 'afkyk' nie), maar dat hy eerder 'n voorbeeld vir hulle moet wees. In die twee verse word dit duidelik uitgespel op 'n direkte wyse wat dit beteken om 'n voorbeeld vir beide die jonges en oues te wees. Die verse is direk tot Timoteus en sy bediening gerig. Die patroon van twee imperatiewe wat mekaar balanseer soos in 4:7 en 4:12 kom in 5:1 weer navore. Hy moet nie vermaan nie maar aanspoor. Die klem word op die positiewe aanspoor geplaas asook op sy voortdurende, aanhoudende verantwoordelikheid, teenoor die verskillende ouderdomsgroepe asook die verskillende geslagte. 'n Bekommernis van Paulus se kant oor Timoteus se persoonlike lewe word hier uitgespel. Hy moet alle jong vrouens as susters hanteer in alle eerbaarheid ("purity"). Die denkbeeldige 'sien' van mede gelowiges as vader, moeder, broer en suster verwys terug na 1 Tim 3:15 waar Paulus die kerk of gemeente beskryf as 'n familie.

In die volgende paragrafe beskryf Paulus aan Timoteus hoe sy verhouding met verskillende groepe in die gemeente moet funksioneer. Hy onderskei die groepe ook duidelik as: weduwees (5:3-16), ouderlinge (5:17-25), slawe (6:1-2a) en dan ten laaste die rykes (6:17-19). Goeie en gerespekteerde onderlinge verhoudinge met almal is noodsaaklik vir die doeltreffende bediening waartoe hy geroep is. Dit vorm ook 'n deel van Paulus se denkwysse onderliggend aan sy skryfstyl, asook van sy argumentasie en verbeeldingrykheid (Mounce 2000:269). Paulus het in sy brief aan Titus 'n soortgelyke insig gegee deur daarop te wys hoe hy met verskillende ouderdoms- en geslagsgroepe in Krete moet omgaan (Titus 2:2-10).

In bogenoemde verse fokus Paulus nie op die opponente nie. As dit oor hulle gaan moet Timoteus ferm en gesaghebbend omgaan en met die nodige outoriteit optree soos in 1Tim 1:3. Die 'sagte taal' wat Paulus hier teenoor die groepe gebruik asook die kwalifikasie van "do not rebuke but encourage" is direk op Timoteus as persoon en sy bediening in die gemeente gefokus.

Stylisties is daar in die twee verse 'n fyn spel met woorde en die gebruik van een oorspronklike stamwoord met die manlike en vroulike uitgang in beide die omskrywing van "ouer mans/vroue en jonger mans/vrouens." Struktureel is beide die verse een sin met die vier ouer/geslagsgroepe grammatikaal afhanklik van die woord παρακάλει ("aanspoor").

3.8.1.2 Kommentaar op verse 1 en 2

5 Πρεσβυτέρω μὴ ἐπιπλήξῃς ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα, νεωτέρους ὡς ἀδελφούς, 2 πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφὰς ἐν πάσῃ ἀγνείᾳ.

As gevolg van ons onsekerheid oor die leierskapstruktuur in die gemeente van Efese, is dit moeilik om die woord πρεσβυτέρας te vertaal. Die voorvoegsel kan op 'oud' dui of as die hele woord verreken word, kan dit op "board of elders" dui, volgens Johnson (2008:259) soos dit in 4:14 na verwys word. Dit sluit moontlik ook aan by die gebruik in 5:17-22. Die woord ἐπιπλήξῃς verwys na 'n baie sterk teregwysing. Dit kan letterlik vertaal word met 'wys skerp tereg' sê Twomey (2009:74). Uit die parallele konstruksie van die sin is dit duidelik dat op al die ouderdomsgroepe asook al die geslagte wys in hulle onderskeie stasies van die lewe. Die tradisionele man, veral die ouer mans as hoof van die gesin, word hier gelykgestel met ouer vroue, jong mans asook jong meisies. Die ekklesië en die oikos as intensionele begrippe oorvleuel hier soos ook later in 5:3-16 waar dit oor die weduwees handel.

Die gemeente as 'n huisgesin word deur Paulus beklemtoon in aansluiting by 1 Tim 3:15. Timoteus moet nie 'n adviserende rol vertolk nie maar hy moet die gemeente as familie hanteer, as vaders, moeders, broers en susters. Die siening bou op die sosiale gewoontes van daardie tyd. Klem is geplaas op respek en eer vir jou ouers en op die familie in Christus. Dit bring die realiteit van die korporatiewe aard van die Christene se verlossing navore naamlik dat almal wat in Christus is, is ook deel van die liggaam (Knight 1992: 215).

ἐπιπλήξῃς is 'n sterk, amper geweldadige term wat net hier in die Nuwe Testament gebruik word. In plaas daarvan om 'oor' 'n ouer persoon te staan/heers moet hy liewers hulle

παρακάλει (aanmoedig om die regte lering te volg). Net soos dit vir 'n jonger man moeilik is om die ouer mense in die gemeente te onderrig en te korrigeer, net so moeilik is dit vir 'n ouer persoon om respek te toon vir die lering en leierskap van 'n jong persoon.

Πρεσβυτέρας verwys in die vers nie na die ouderling nie maar na 'n ouer persoon. Dit vorm 'n parallel met, die ouer vroue, πρεσβυτέρας. Sou dit oor die amp van ouderlinge gehandel het, sou Paulus baie sterker taal gebruik het want hulle was deel van die probleem in die brief. Nee, eerder wys dit op hoe die verskillende ouderdomsgroepe en geslagte hanteer moet word, naamlik met respek, waardigheid en eer.

νεωτέρας die jong manne, moet ook met eer, waardigheid en respek hanteer word, want hy is ouer as hulle of hul gelyke. Die hantering van die jong vroue, νεωτέρας is vir Paulus belangrik en hy stel dit meer eksplisiet. Hanteer hulle ἐν πάσῃ ἀγνείᾳ, in alle eerbaarheid of "with all putity." Dit dra 'n toon van seksuele reinheid, kuisheid wat ooreenkom met die hantering van die jong weduwees in 1 Tim 5:11-16, asook met die probleem in Efese in die algemeen (2 Tim 3:6 en 1Tim 2:9). Die τας ("alle") kan ook dui op 'n empatiese houding teenoor hulle. Om 'n jonger vrou soos jou suster te hanteer, verg 'n noukeurige ondersoek na jou houding, gesindheid asook 'n fyn dophou van jou gedrag as 'n voorbeeld van jou bedieningsintegriteit (1 Tim 4:12b). Teen die agtergrond beveel Paulus by Titus aan om die dag tot dag onderrig van die jonger vroue oor te laat aan die ouer vroue en dat hy as 'n manlike bedienaar daarin sal terugstaan (Titus 2:4). Omdat Paulus die jong vroue sien as susters, moet daar 'n sekere afstand gehandhaaf word om te waak teen die moontlikheid van sonde asook die beskadiging van jou reputasie en die reputasie van die gemeente.

3.8.1.3 Verduideliking van verse 1 en 2

Paulus sit sy argument van Hoofstuk 4 voor deur Timoteus bedag te maak op hoe hy verhoudings kan bou met mense van verskillende ouderdomme en geslagte. Die gesprek spruit direk voort uit die probleem wat Timoteus het met die ouer ouderlinge (1 Tim 4:12). Dit sluit ook aan by Paulus se bekommernis dat Timoteus ook op sy hoede moet wees vir die ander probleme wat teenwoordig is by die Efese gemeente. Timoteus moet alle gelowiges hanteer as lede van dieselfde familie van God, as vaders, moeders, broers en susters. Sy aanslag moet ook nie aanvallend of dominerend wees nie maar eerder 'n houding van aansporing wat respek en eer insluit. In sy verhouding en bediening aan die jonger vroue moet hy versigtig wees ter wille van sy eie persoonlike welwees en vir die bedienings

voorbeeld wat hy moet stel. Paulus doen in 1 Timoteus 4:6-16 'n beroep op Timoteus en alle bedienaars van latere tye en spoor hul aan om spesiaal aandag te gee aan die beskerming van die integriteit van hul bediening. Dit kan alleen gebeur as hulle die areas vermy wat gereeld lei tot die val van die bedienaar en die gemeente.

3.8.1.4 1 Timoteus 5: 3-16 handel oor die hantering en versorging van die weduwees

1 Timoteus 5: 3-16

³ Χήρας τίμα τὰς ὄντως χήρας. ⁴εἰ δὲ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. ⁵ ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἡλπικεν ἐπὶ θεὸν καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσιν καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ⁶ ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκεν. ⁷ καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίλημπτοι ᾖσιν. ⁸ εἰ δὲ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἥρνηται καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων. ⁹ Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα γεγονυῖα, ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή, ¹⁰ ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἐνίψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. ¹¹ νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσιν τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν ¹² ἔχουσαι κρίμα ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. ¹³ ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν περιερχόμεναι τὰς οἰκίας, οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δεόντα. ¹⁴ Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν. ¹⁵ ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. ¹⁶ εἴ τις πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς καὶ μὴ βαρεῖσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ.

3.8.1.5 Die vorm, struktuur en indeling van verse 3-16

Paulus het in 1 Tim 5:1-2 sy argument begin deur vir Timoteus daarop te wys hoe hy met die verkillende ouderdomsgroepe en geslagte in die gemeente van Efese moet werk. Die volgende verse (1 Tim 5:3-16) handel oor probleme met die finansiële versorging en ondersteuning van die weduwees van die gemeente in Efese. Volgens Mounce (2000:273) is daar twee moontlike interpretasies:

- Die eerste groep uitleggers (Ellicott, Bernard, Lock, Dibelius-Conzelmann, Kelly, en Oberlinner) sê dat die verse die pligte uitspel vir weduwees wat aan 'n klooster of orde van

weduwees behoort. Hul pligte sluit sake soos gebed, gasvryheid, pastorele huisbesoeke en die omgee asook versorging van weeskinders in. Dit het 'n formele orde van weduwees behels wat die verpligtinge kon nakom. Lock (1924:57) parafraseer dit as volg: "You must have an official list for widows in the service of the Church." Ellicott 1864:73 praat van die weduwees wat die onderneming of bediening van "the duties of the presbyteral office" betree het. Bernard (1899:81) dink hier aan 'n amp soos die van "women elders", vroue ouderlinge. Kümmel (1977:382) praat van: "the ecclesiastical office of widows... whose essential task is continual prayer in connection with sexual abstinence." Guthrie (1961:101-2) verskil egter en dink dat Paulus hier eerder die karaktereienskappe en pligte van die weduwees op die lys bespreek en nie dink aan 'n orde of klooster nie. Die aanname van die groep dat die geloof van vroeër (πρώτην πίστιν) van vers 12 wys op die eed of belofte wat geneem moes word om toegang tot die orde te verkry, asook 'n belofte of eed ten opsigte van selibaat, blyk aannames te wees oor die pligte van weduwees in latere eeue. Dit kan nie uit die vers of perikoop self afgelei word nie.

- Die ander groep waaronder Fee (1996a:87) beweer op hul beurt dat die verse nie in die eerste plek fokus op die pligte van die weduwees nie, maar eerder die klem laat val op wie op die lys geplaas kan word om die voordele as 'n weduwee kan verkry, al dan nie. Daar is dus glad nie sprake van 'n orde, klooster van weduwees in die perikoop nie. Daar moet eerder gefokus word op die weduwees wat werklik alleen is. Die pligte in vers 12 dui nie op voorvereistes tot die orde of klooster nie, maar word gesien as indikers van 'n weduwee se Christelike volwassenheid. Dit moes as aanduiding dien van haar plasing op die lys en niks anders nie.
- Kelly (1963:32) steun my insiens 'n standpunt wat beide standpunte akkommodeer. Dit sluit die kwalifikasies, asook die pligte om op die rol geplaas te word, van die weduwees in. Die klem moet eerder op sekere gedrag geplaas word om op die lys geplaas te word. Hy stel die nege punte om sy uitgangspunt te bevestig en te ondersteun:
 - Of 'n persoon 'n familie het of nie, daar is geen plig om hulp te verleen of te versorg nie. Die instruksie word drie keer in die perikoop herhaal (vv 4, 8, en 10) en dit is daarom 'n dominante tema.
 - As vers 5 sê dat 'n weduwee haar hoop op God moet vestig en moet volhard in gebed, word dit nêrens aangetoon as 'n plig van 'n weduwee wat op die lys is om 'n aantal ure per dag te bid nie. Dit verwys eerder na wat natuurlik gebeur as iemand

haar/sy hoop op God stel. Dit word duidelik watter tipe persoon sy is en dui daarop of sy op die lys geplaas kan word.

- Om ten minste sestig jaar oud te wees, soos vers 9a aandui, is nie 'n plig of voorvereiste nie.
- Om getrou in die huwelik te wees soos vers 9b aandui, kan ook nie 'n plig of voorvereiste wees vir 'n gelyste weduwee nie. As sy tans getrou is in haar huwelik, is sy nie 'n weduwee nie.
- Die lys van goeie dade in vers 10, het niks te doen met plig of verpligtinge nie. Dit dui eerder daarop dat 'n weduwee op die lys geplaas kan word as haar lewe getuig van die deugde soos gasvryheid, omgee ensovoorts. Die goeie deugde en dade is dan aanduidings van haar 'goddelike' karakter.
- Verse 6-11 beskryf die onbehoorlike gedrag van die jong weduwees. Die klem val ook nie op 'n eed van reinheid nie. Die idee van plig of voorvereistes is vreemd aan die teks.
- Paulus versoek die ouer vroue soos Anna (Luk 2:36-37) en Tabitha (Hand 9:36-43) om die jonger vroue te leer. Dit is insiggewend maar het niks met die bogenoemde onderwerp te doen nie. Nie een van die bogenoemde vroue, asook die vroue in Titus 2:3-5, was weduwees en/of op 'n lys geplaas nie of en het vir die gemeente gewerk nie.
- In die latere eeue is daar wel verpligtinge, pligte in detail uitgespel vir weduwees maar daar is geen historiese bewyse van 'n orde, klooster vir weduwees wat ten tye van die Pastorale briewe, bestaan het nie. Om op die lys te wees of geplaas te word was deur 'n formele verhouding tussen die gemeente en die weduwee voorafgegaan sodat sy op die finansiële bystand en ondersteuning kon reken. Daar is geen verwysing in die teks dat die weduwee “married to Christ”, celibate for life, or committed to working for the church” hoef te wees nie (Mounce 2000:268-271).
- Alhoewel dit aangeneem kan word dat Paulus verwag dat 'n “godly woman” sal aanhou om dieselfde ding te doen as voordat sy op die lys geplaas is, beteken dit nie dat dié teks pligte of verpligtinge verkondig nie. Paulus is nie soseer besorg oor die pligte of verpligtinge nie, maar eerder oor die tipe weduwee wat op die lys geplaas word.

Die struktuur van die perikoop bevestig dat Paulus nie bloot sekere pligte spesifiseer nie maar die kwaliteite opsom wat die weduwees karakteriseer wat op die lys geplaas wil word.

Dit bestaan uit vyf verskillende eenhede. In elke eenheid kontrasteer hy die wat wel kwalifiseer met die wat nie kwalifiseer nie. Mounce (2000:274) stel dit as volg:

- “Honor widows who are truly widows (v 3), but those with families should be cared for by their families (v 4),
- The true widow is alone, has set her hope on God, and continues in prayer (v 5), but those living in self-indulgence are already dead (v 6),
- Command these things (v 7), but if someone does not listen, they have denied the faith and are worse than unbelievers (v 8),
- Let older godly women be enrolled (vv 9-10), but refuse to enroll younger ungodly widows who are likely to abandon their faith (vv 11-13),
- To sum up, the younger widows should remarry (vv 14-15), those who have families should receive support from them (v 16a), and the church should care for those who are truly widows (v 16b).”

As gevolg van die probleme in die gemeente in Efese, beveel Paulus by Titus aan dat slegs weduwees gehelp moet word wat aan die volgende twee kwalifikasies voldoen naamlik; hulle moet regtig alleen wees sonder enige familie wat hulle kan ondersteun. Dit sluit ook in dat hulle oor sestig is en nie ‘n hertroue oorweeg nie. Tweedens moet hulle goddelike vroue wees. Die tipe vroue wat hulself verbind aan die Here, wat hul hoop op hom stel en voortdurend tot hom bid. Hulle lewens geskiedenis moet bevestig dat hulle getrou was in hul huwelik en besig was by die huis.

Oberlinner (1996:246) glo dat van die probleme wat die skrywer aanspreek in vers 16 saamhang met die “rich women” wat invloed bekom het. Dit is egter moeilik afleibaar uit die vers. Die diskoers in die vers is nie die invloedryke en ryk vroue nie, maar eerder die arm weduwees en die weduwees wat geen ondersteuning het nie.

Die aanduiding van sestig jaar deur Paulus blyk miskien onsensitief te wees. Wat van ‘n godvresende weduwee van nege en vyftig jaar of selfs so bietjie jonger? Eerstens blyk dit dat daar nie sprake is van ‘n “checklist” nie maar dat dit vir Paulus eerder gaan oor die karaktereienskappe wat aanwesig moet wees by die weduwees wat ondersteun moet word. Om as oud geklassifiseer te word, was sestig die aantal jare wat daaraan gekoppel is; (Mounce 2000:276). Tweedens het dit gegaan om die presiese wyse waarmee iemand op

die lys geplaas word. Dit verwys na 'n formele verhouding tussen die gemeente en die weduwee sodat sy weet dat sy tot haar dood toe na omgesien sou word. Dit is ook hoekom die jong weduwees van Efese daarvan uitgesluit is, maar die gemeente sou tog finansieel kon help ten tye van nood. Daarom beskou Paulus sestig as die formele ouderdom vir oudwees.

Paulus gaan verder in die perikoop en plaas die weduwees volgens Spicq (1969:524) in twee groepe. Weduwees wat deur die gemeente ondersteun word, was totaal alleen en plaas hul hoop op God en hul lewe getuig van 'n konstante gebedslewe. Hulle het niemand wat na hulle omsien nie, en hulle is godsvresende en deurleefde Christene. Paulus voeg dan ook al die deugde by wat aanwesig is in hul daaglikse lewe. Sy was dus "the paradigm of Christian godliness." Die tweede groep is die weduwees wat nie deur die gemeente ondersteun behoort te word nie, die wat ander ondersteuningstrukture het soos byvoorbeeld familie. Dit sluit die jong weduwees van Efese in wat die teenpool van die bogenoemde groep verteenwoordig. Hulle wend hulle af van Christus (5:11) en verlaat die Christelike geloof. Hulle hou hulle besig met "studying to be professional idlers, flitting about from house to house. They had become gossipers and busybodies" (Mounce 2000:276). Die ouer weduwees moet vir die jonger weduwees 'n voorbeeld wees, soos wat Timoteus vir die gemeente in Efese moet wees.

Sekere gemeentelide in Efese het nie omgee vir die weduwees in hul eie familie nie. Sodoende is die gemeente in 'n verleentheid gebring. Die toedrag van sake was so akuit dat Paulus dit beskryf het as 'dood' in vers 6 en om agter Satan af te wyk in vers 15. Hulle het hul geloof verwerp en was erger as ongelowiges (vers 8). Dié probleem het hy dadelik hanteer in die perikoop.

Daar is drie bykomende temas wat Paulus nog aanspreek in die perikoop. Die eerste is die belangrikheid van die familie se verantwoordelikheid. Drie keer word dit in die perikoop aangedui dat die verantwoordelikheid op die familie rus en nie in die eerste plek op die gemeente nie. Die familie sfeer word ook deur hom uitgebrei na die ouers, grootouers en selfs na verwante persone in die algemeen. Tweedens, plaas hy die klem daarop dat dit nie in die eerste plek die gemeente se verantwoordelikheid is om om te gee vir almal nie. Die gemeente moet kan onderskei wie werklik hulp nodig het. Derdens moet die gemeente omgee vir die weduwees wat werklik alleen is.

Akper (2005: 49) beweer dat in die vroeë christelike kerk almal gelyk was. In die tyd van die Pastorale briewe is die patriargale sisteem op die kerk en gemeente afgeforseer. Vryheid en gelykheid is sodoende ingeperk deur dié sisteem. Haar aannames oor die perikoop van 'n gemeente waar almal gelyk was, asook die moontlikheid dat daar sprake was van 'n eed tot reinheid, kuisheid word nie deur dié perikoop ondersteun nie.

3.8.1.6 Kommentaar op verse 3-16

³ Χήρας τίμα τὰς ὄντως χήρας

Volgens Mounce (2000:277) is die “honor widows who are truly widows” die titel van dié perikoop. Die frase ὄντως χήρας ("werklike weduwees") sê Twomey (2009:74) word drie keer herhaal in verse 3, 5 en 16. Dit dui op die fokus van Paulus se argument in die perikoop. Die tema van eer (τίμα) bind die hoofstuk saam want dit is van toepassing op mense van verskillende ouderdomsgroepe (5:1-2), weduwees (5:3, 5, 16), ouderlinge (5:17) en base (6:1). Die werkwoord verwys na respek en ook na die vyfde gebod. Dit handel ook oor omgee en versorging volgens Johnson (2008:259). Die omgee dra moontlik hier 'n finansiële nuanse. Om 'n prys vas te stel of om 'n honorarium te gee (Kelly 1964:37). Finansiële ondersteuning vir ouers is juis die fokus van Jesus se dispuut met die Fariseërs in Markus 7:9-13. Finansiële ondersteuning is dus nie 'n net 'n moontlikheid nie, maar ook 'n opdrag.

Die woorde τὰς ὄντως χήρας verwys in die verse na die punt van bespreking. Finansiële steun was net bedoel vir die weduwees wat aan die vereistes voldoen. Hy onderskei daarom die ware (vv 5, 9-10) en vals (6, 11, 13, 15) weduwees van mekaar.

Volgens Knight (1992:5:3) plaas Paulus die klem met die tweede persoon enkelvoud imperatief, “honor” (τίμα) nie net op Timoteus as persoon nie maar kollektief op die gemeente, deur Timoteus as bedienaar van die woord. Dit word saamgevat met die betoog en opsommende woorde in vers 16b. Die sleutel terme waarmee die perikoop mee begin (v 3) en waarmee dit afgesluit word (v 16) is die meervoud; weduwees. Dit kan dus ook op die vyfde gebod dui wat dan al God se kinders insluit soos in die tien gebooe.

⁴εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Die

verklaring rondom die weduwee gaan voort in vers vier. Johnson (2008:260) sê oor *μανθανέτωσαν*, “let him learn”, die volgende: “The singular ‘let him learn’ of some Western textual witnesses (e.g., 945, d, f, m, Vulgate, Ambrosiaster) is understandable, since the plural verb *mantanetosan* (let them learn) in the apodosis does not agree with singular *tis* in the protosis.” Die grootste gewig van die getuie is, asook die duideliker lesing, maak die meervoud lesing meer aanvaarbaar.

Die gebruik van die konstruksie, *εὐσεβεῖν* saam met *τὸν ἴδιον οἶκον* is ‘n baie kompakte konstruksie. Paulus gee hierdeur aan huislike verhoudings ‘n religieuse dimensie. Sosiale verbindings word, soos alreeds aangedui, ‘n religieuse aangeleentheid. Die natuurlike menslike lede van ‘n familie word deur die term *oikos* aangedui. Die weduwees moet deur hul kinders en of kleinkinders versorg word. Die krag van *πρῶτον*, eerste, moet nie onderskat word nie. Dit hang af watter interpretasie aanvaar word. As die subjek die familie is, is die versorging van die weduwees hul eerste prioriteit. Dit is ook ‘n groter prioriteit as die ander vorme van Christelike dienslewering. Sou die subjek die weduwee wees, moet sy haar waarde bewys deur die versorging van die familie voordat sy op die gemeentelys geplaas word. Gewone huishoudings was ‘n basis vir omgee en versorging, maar in Efese het die gemeente se basis ook begin verander.

Emerton (1999:585-586) sê dat die vergoeding aan die ouers en grootouers belangrik is. Die frase *ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις* ("vergoeding om te gee aan die ouers"), dui ook op die vervulling van die vyfde gebod soos alreeds aangedui by vers drie. Iets moet teruggegee word aan die ouers wat jare lank gegee het. Dit is volgens die wil van God, aangenaam vir God, in die oë van God *οὗτο γὰρ ἐστὶν ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ*.

⁵ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπιεν ἐπὶ θεὸν καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσιν καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Die werklike weduwee wat sonder familie is, die weduwee wat alleen agtergelaat is (ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη) is as kontras gebruik om ‘n positiewe beskrywing van die regte weduwee te gee. Sy is die persoon wat in haar benarde situasie en met die gebrek aan menslike ondersteuning haar vertrou op God alleen plaas. Dit bewys sy deur haar leefwyse waar sy volhard, dag en nag in smeking en gebed. Johnson (2008: 261) gaan voort en sê: “μεμονωμένη, “that she has been left alone: not only has her husband died, but she has been left with no other support; the verb *momōō* means to ‘be left

solitary’.” Volgens Wagener (1994:135-43,165-9) is die wat alleen agtergelaat word die weduwees wat “socially needy” was. Dit gaan dus nie net oor materiële nood nie, maar baie dieper en verder.

Die opkyk na God om hulp, om in nood te voorsien, ἤλπικεν ἐπὶ θεὸν, was ’n bestaande religieuse houding in daardie tyd. Die praktiese uiting van haar hoop in God, was gebed.

καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσιν καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Om te volhard in gebed was in die situasie ’n leefwyse. Die leefwyse wys ook op die algemene dien van God, asook die aktiwiteite wat daarmee gepaard gaan. Gebed word vir haar ’n uiting van haar afhanklikheid van God en hom alleen.

Ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκεν (Maar ’n weduwee wat uitspattig lewe, vir plesier lewe is dood, al leef sy nog). Hier word die tipe weduwee wat nie kwalifiseer as ’n ‘werklike weduwee’ nie, van nader beskou. Haar uitspattig lewe dui op verkwisting, op rykdom wat misplaas is en nie tot voordeel van dié ander, in die perikoop, die weduwees wat alleen en selfs hulpbehoewend is, aangewend word nie. Johnson (2008:261) stel dit as volg: “σπαταλῶσα is translated as ‘lives self-indulgently’, The phrase bears implications for social location. It could also be rendered ‘luxuriously’ or ‘ostentatiously’ for a lifestyle enabled by wealth.” Die verskil met die werklike, regte weduwees is nie net moreel nie maar ook sosiaal en ekonomies, dus omvattend. ’n Uitspattige lewe, ’n lewe vir plesier kan ook wys op seksuele losbandigheid en verval. In die konteks is daar egter geen aanduiding wat op seksuele losbandigheid wys nie. Dit dui eerder op ’n leefstyl wat die behoeftes van ander misken en nie in ag neem nie. So ’n persoon het geen aanspraak op hulp van die gemeente nie. Die gebruik van die paradoks van beide lewe en dood, is ’n harde woord en duidelike waarskuwing. Dit staan in teenstelling met 2:6 wat sê "hy wat Homself as losprys gegee het."

⁷καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίλημπτοι ᾖσιν (Skerp ook hierdie dinge in, sodat almal onberispelik kan wees, gee opdrag sodat hulle bo verdenking kan wees). Volgens Kelly (1964:89) dring Paulus by Timoteus daarop aan om die instruksies bekend te maak, “to add the criteria of genuine widowhood to the instructions given by him in the first part of ch. 4.” Dit verwys terug na 4:11 “give these orders”, wat dieselfde Griekse konstruksie as hier het. Hy beklemtoon dit omdat hy wil seker maak dat die weduwees vry sal wees van oneer of

blaaam. Timoteus moet toesien dat die instruksies toegepas word sodat die families ook sonder blaam of oneer sal wees.

Mounce (2000:283) sê: “V 7 begins the third set of contrasts.” Paulus gebruik weer ‘n opsommende bevel soos dikwels in die brief. Kort en kragtig en in sterk taal stel hy dit, παράγγελλε (“beveel, stel die saak duidelik”). Guthrie (1969:132) veralgemeen vers 7 en sê dit slaan op beide die weduwees en die families. As die weduwees en of families nie die bevel uitvoer nie, bring hulle oneer en skaamte oor hulself, asook oor die gemeente. Familie verantwoordelikheid in die perikoop by Paulus kan as volg uiteengesit word: kinders moet vir hul weduwees en moeders omgee en hulle versorg (v 4). ’n Ware weduwee het egter geen familie nie (v 4a) en verder verskuif die onderwerp na ’n godvresende weduwee (vv 5b-6); en in vv 7-8 gaan hy terug na die onderwerp in vv 4-5a en vat dit saam voordat hy aangaan met die tema van die godvresende weduwees in verse 9-15. Hy sluit die perikoop af met “’n derde verwysing na die familie se verantwoordelikheid (v 16) (Mounce 2000:284). Om bo verdenking, onberispelik te wees is een van die sentrale temas in die Pastorale briewe. Die gemeente in Efese is so geestelik onvolwasse na al die jare se insette wat Paulus gelewer het, dat hy steeds nie met hulle soos volwasse, volgroeide Christene kan praat nie.

Ἐἰ δὲ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν τῶν ἰδίων ἥρνηται καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων (As iemand nie vir vir sy eie mense en veral nie vir sy huisgesin sorg nie, het hy die geloof verloën en is hy slegter as ‘n ongelowige). Hierdie vers is ‘n herhaling van vv 4 en 5 maar met ‘n baie dringender toon. Hier word nie net aangetoon wat gedoen moet word nie, maar daar word selfs ‘n oordeel uitgespreek, sou daar nie reg opgetree word nie. Lede van die familie, huishoudings het ‘n verantwoordelikheid teenoor mekaar en veral teenoor die regte weduwees. Lede van die familie of huishouding in ‘n breëre sin is hier ter sprake. Die woorde τῶν ἰδίων verwys na hulle wat saam woon, as familie en verwantes in ‘n huishouding. Dit sluit die uitgebreide familie in, almal onder een dak. Hulle het ‘n onderlinge verantwoordelikheid teenoor mekaar. Die sosiologiese onderskeid tussen lede van ‘n huishouding en die van ‘n gemeente is ook hier ter sprake.

Johnson (2008:262) sê: “no beter evidence could be given concerning the understanding of *pistis* in this letter as involving an entire live.” Paulus stel dit so hard en duidelik om sy punt te maak dat daar geen misverstand kan wees nie. Johnson (2008:262) sê verder: “In both verses, the rhetorical function of the comparison is to shock the reader into a recognition of

how far short of the appropriate measure their behavior has fallen.” Selfs ongelowiges kom hul verantwoordelikhede na. Sulke dade van harde versuim is ‘n verleentheid vir die gemeente, asook vir Christene se lewenswyse in die algemeen.

⁹Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἑλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα γεγονυῖα, ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή (‘n Weduwee kan op die lys van dienende weduwees kom as sy minstens sestig jaar oud is en aan haar man getrou was). Guthrie (1969:132) sê dat καταλεγέσθω dui op die feit om op ‘n lys geplaas te word, dit is ‘n tegniese term vir die registrasie van iemand, soos byvoorbeeld soldate. Dié werkwoord hier in die derde persoon, enkelvoud imperatief is belangrik en dubbelsinnig. Dit dui op die insluiting van iemand op ‘n lys in die weermag, senaat, geloofsgemeenskap en in die sirkel van die gode. Paulus wil egter graag hê dat die gemeente in Efese sekere mense as weduwees registreer. Eksegeties kan gevra word wat die ‘op die lys plaas’ se betekenis is. Is daar ‘n spesifieke groep, ‘n orde van weduwees soos daar ‘n groep van helpers (*diakonoî*) was? Of is dit net ‘n groep wat aandui wie hulp nodig het in die gemeente en watter dienste hul in ruil daarvoor moet verskaf. Of is dit ‘n kombinasie van beide. Dit is alreeds volledig bespreek by Afdeling 3.8.1.5 vroeër in die hoofstuk. So ook die hele saak rondom die ouderdomsvereiste daar bespreek.

Afgesien van die ouderdomskriteria stel Johnson (2008:262) dit soos volg: “this focuses on what the women have done in the past (all the verbs are in the aorist tense).” Deur die limiet van ouderdom sowel as lewenstyl in die verlede as kriteria te stel, wil hy twee sake hanteer; hy wil weduwees wat nog kan trou, en dus troubaar is en kan kinders hê, uitskakel asook weduwees wat nie die finansiële hulp van die gemeente nodig het nie.

Slegs een keer getrou, met ander woorde; ‘n vrou van een man, ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή word ook beklemtoon. Dit sluit ook aan by 1 Tim 3:2 en 3:12 wat alreeds hanteer is. Die morele kwalifikasie dat sy getrou was aan een man, asook die nood kwalifikasie dat dié man dood moet wees, veronderstel dat sy alleen in die wêreld moet wees, en dus is daar geen finansiële ondersteuning vir haar nie. Die betekenis van die woord χήρα skakel volgens Emerton (1999:591) by implikasie die persone uit wat familie het wat na hulle kan omsien, asook die wat moreel ontwaardig lewe.

¹⁰ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν (Sy moet bekend

wees om haar goeie daade, naamlik dat sy haar kinders goed opgevoed het, vreemdelinge gehuisves het, die voete van die gelowiges gewas het, die verdruktes gehelp het en goed gedoen het waar sy kon). Die volgende vereiste is 'n goeie reputasie op grond van wat sy in die verlede gedoen het. Met ander woorde haar lewenstyl in die verlede speel 'n groot rol. Die spesifieke kwalifikasie word in die teks in die verlede tyd beskryf. Die positiewe karaktereienskappe sal ook uitgeleef moet word sou sy op die lys geplaas word.

Volgens Young (1999:28) spoor die Pastorale briewe Christene aan om goeie werk te doen. Die vroue en veral die weduwees word genoem in 1 Tim 2:10 en 5:10 as agente wat goeie werke moet doen. Twomey (2009:79) sê dat die goeie werke standaard prosedure behoort te wees. 'n Lys van vier goeie daade en een algemene daad word in die vers genoem. Dit gaan nie hier om 'n 'check-list' nie, maar eerder oor 'n positiewe Christelike lewenstyl.

Die woord εἰ ἐτεκνοτρόφησεν (om haar kinders goed op te voed) verwys na haar eie familie maar ook, as daar nie kinders is nie, wel na weeskinders. Die klem val op die diens aan ander mense. Om gasvryheid te bewys, is een van die kernwaardes in die Christelike geloof. Om dus vreemdelinge te huisves is belangrik, veral die wat gereeld op reis is. Om voete te was (πόδας ἔνιψεν) was 'n algemene gebruik in daardie tyd. Dit was 'n simbool van "humble service" volgens Emerton (1999:596). Die meervoud wat gebruik word, is 'n algemene reël wat vir Christene geld. Die verdruktes, die wat swaarkry (εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν) kom van 'n passiewe partikel wat beteken 'om op te druk' of 'om te verdruk'. Swaarkry, verdrukking en onderdrukking was deel van hul lewe. Goeie werke is kenmerkend van 'n godvresende vrou, in die perikoop, 'n godvresende weduwee (vgl. 2:10).

¹¹νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσιν τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν (Jonger weduwees moet jy nie in die lys opneem nie. Hulle liggaamlike begeertes kan hulle daartoe bring om hulle af te wend van Christus af en weer te wil trou). Twomey (2009:79) sê verse 11-15 in die perikoop handel hoofsaaklik oor die jonger weduwees. Hier verduidelik Paulus hoekom jong weduwees juis uitgesluit moet word. Volgens Kelly (1964:117) gee hy die volgende rede hiervoor. "His first and principal reason is that sexual passion is still a potent factor in the make-up of young widows, so that when the desire makes them restive against Christ they want to marry."

Die redes hoekom die jonger weduwees nie in die lyste opgeneem moet word nie is alreeds by Afdeling 3.8.1.5 in hierdie hoofstuk bespreek. Paulus se besorgdheid is nie die hertrou nie want hy beveel dit aan in vers 13. Sy rede was dat die jonger weduwees hulself kan oorgee aan 'n selfgesentreerde, self-insiklike lewenstyl en so wyk van hulle agter Satan aan.

Om hulle af te wend van Christus af en weer te wil trou, τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν is die groot verleentheid wat kan gebeur. Emerton (1999:599) stel dit as volg: "The form τοῦ Χριστοῦ" word net hier in die Pastorale briewe gevind. Die teenwoordige tyd wat hier gebruik word, dui daarop dat sulke voorvalle alreeds plaasgevind het soos vers 15 bevestig. Dit beteken dat hulle moontlik in seksuele sonde geval het wat teenstrydig met die etiek in die gemeente is of dat hulle brand om weer te trou. Die rebellie teen Christus en die Christelike waardes is deel van die proses waarmee hulle besig mag wees. Om hulle af te wend van Christus, plaas die fokus op die ernstige gevolge van hul gedrag.

¹²ἐχουσαι κρίμα ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν· (Dan is hulle daaraan skuldig dat hulle hulle vroeëre belofte aan Hom verbreek het). Knight (1992:112) sê τὴν πρώτην πίστιν, kom net hier voor in die Nuwe Testament. Die woord *pistis* word hier op 'n spesiale manier gebruik as "solemn promise" or "oath." Drie moontlike opsies is moontlik ten opsigte van die betekenis van die frase. Die eerste is dat die weduwee haar belofte teenoor haar eerste man verbreek het. Paulus moedig daarom in vers 14 die jong weduwees aan om te her-trou. Tweedens kan 'n tweede huwelik ontmoedig word want dit kan aangegaan word met 'n ongelowige, daarom is Christus nie deel van die verhouding nie. Dit veronderstel die inlees van 'n nie-gelowige man in so huwelik, wat nie in die teks staan nie. Die hertrou van 'n jong weduwee volgens vers 11 en 12, 'n wegdraai van Christus en 'n inherente oordeel dui op die verbreking van 'n belofte. Derdens dui dit daarop dat die belofte, "pledge" as deel van om op die lys geplaas te word, aangetas word. Hierdeur sou sy deur die gemeente van Christus ondersteun word en dit is dan ook 'n belofte om Christus te dien as 'n gelyste weduwee. Volgens Johnson (2008:264) kan hul seksuele begeerte wys op die verbreking van hul gebede vir die gemeente en gemeenskap.

¹³ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν περιερχόμεναι τὰς οἰκίας, οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα (Buitendien leer hulle om hulle tyd te verkwis deur net van die een huis na die ander rond te kuier. Hulle is nie net ledig nie, maar ook bemoeisiek en praatsiek, en hulle praat oor dinge waaroor nie gepraat moet word nie). In

verse 3-16 word daar implisiet, asook eksplisiet, vergelykings gemaak tussen die godsvresende weduwees wat deur die gemeente ondersteun word en die jong weduwees wat nie ondersteun word nie. Die jong weduwees gebruik hul vryheid deur tyd te verkwis en om algemene lasposte te word. Vers 12 dui ook aan dat alhoewel hul begeer om te her-trou hulle eerder leer om ydel te wees. Vers 13 wys 'n paralelle struktuur: dit bevat twee beskrywings van die weduwees naamlik (idlers, gossipers, and busybodies) waarvan elkeen saamgaan met 'n verduidelikende frase (flitting, about, among houses, speaking about things that should not be spoken)" (Mounce 2000:292). Dit is 'n tipering van nie alle jong weduwees nie, maar wel van dié van die gemeente van Efese.

¹⁴Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν· (Daarom verkies ek dat die jonger weduwees weer trou, kinders kry, hulle huise versorg en geen teenstander aanleiding gee om kwaad te praat van ons nie). Guthrie (1969:132) sê dat "The resolute formulation witnesses to the high value placed upon morality and order in the Pastoral Epistles. The ideal of Christian citizenship of the Pastorals is shown in an ordinance based upon the founding of families." Hy beveel dus aan dat hulle trou en hulle sinvol besig hou met die nodige pligte soos van hulle verwag word. Die verwagting is dat die weduwees wat weer trou hul tyd spandeer aan die familie en die huishoudelike verpligtinge. Dit sou hulle, die Christene asook die gemeente in Efese, vrywaar van die teenstanders se kwaadpraat. Kwaadpraterij (λοιδορίας) is volgens Young (1994:8): "verbal abuse which injures and damages people, always by human beings." Daar moet aan die vyand, opponente, teenstander geen rede en aanleiding gegee word om kwaad te praat en sodoende skade aan te rig nie.

¹⁵ἥδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ (Daar is reeds party wat agter die Satan aan afgewyk het). Paulus se instruksie is baie dringend want, daar is alreeds party weduwees wat aan die versoeking toegegee en geval het. Die beskrywing van wat kan gebeur is gegrond op ondervinding van die verlede, dit wat alreeds in die gemeente in Efese gebeur het. Johnson (2008:266) sê: "The point is that the young women's behavior has already led them to a place outside the bounds of the community ethos."

Om agter die Satan aan af te wyk is dieselfde as om van God af weg te draai (v 11). Dit is om van die geloof af weg te draai en aan die versoeking toe te gee. Dit kan ook dui op die vals leeringe waarna daar verwys word in 1:6 en 5:13. Die optrede kan aan die gemeente,

asook aan die Christene in die algemeen, 'n slegte naam gee. Hul sondigheid word deur die daad bevestig.

¹⁶εἴ τις πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ (As 'n gelowige vrou weduwees in haar familie het, moet sy vir hulle sorg. Sy moet nie die las op die gemeente lê nie, sodat die gemeente die weduwees kan help wat alleen agtergelaat is). Die perikoop sluit die hele saak rondom die versorging en omgee vir die weduwees af met 'n finale verwysing na die gemeente se verantwoordelikheid, asook die van die familie in die eerste plek (Twomey 2009:84). Die gelowige vroue was volgens Johnston (2008:266) welgestelde vroue wat na familieleden kon omsien. Hulle het 'n verskil gemaak in die bediening aan die weduwees in die gemeente van Efese.

Om nie die las op die gemeente te lê nie (μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία) is belangrik in die afsluiting van die perikoop. Hier aan die einde van vers 16 word alles vasgeknoop. Die gaping tussen die hulpbronne van die gemeente van Efese en die potensiële hoeveelheid mense wat op versorging geregtig is, word aangeraak. Die behoefte om kriteria vir die ware weduwees op te stel en om ander bronne van ondersteuning aan te spoor vir die ondersteuning van die huishoudings, wys op dieselfde saak. Die gemeente het die verantwoordelikheid om die behoeftes te bevredig wat anders nie bevredig en aangespreek kan word nie. Maar sê Kelly (1964 120): "If the burden is beyond its resources, it cannot respond."

Die perikoop word afgesluit met 'n bysin van doel wat dit duidelik maak dat werklike behoeftige weduwees geëer moet word (5:3). Dit is nie net verbale of simboliese respek wat hier ter sprake is nie, maar ook die ekonomiese, finansiële respek van die gemeente en gemeenskap.

3.8.2 Verduideliking van verse 1-16

Ten einde wel iets van die betekenis van die teks te verstaan, kan dit in navolging van Morrison (2013: 24) soos volg geparafraseer word.

'n Herderlike vermaning (verse 1-2)

Die skrywer poog hier om goeie praktiese raad aan sy jong kollega Timoteus te gee. Verhoudinge is voorop en alle persone moet ten spyte van hulle ouderdom en geslag

menswaardig en met respek behandel word (“έν πάσῃ ἀγνείᾳ”, in alle eerbaarheid)²¹. Almal, mans en vroue is gelyke lede van die huisgesin van God. Vroue is dus nie blote verbruiksartikels en besittings nie.

Weduwees met families en die daarsonder (verse 3-8)

Daar was blykbaar 'n probleem met die versorging van die weduwees²² in die gemeente (Mounce 2000:299). Praktiese raad word daarom in die volgende verse oor die hantering van die weduwees gegee. Die versorging van die weduwees word in die gedeelte voorop geplaas.²³ Die vraag is egter of hulle geskik is om op die "lys van die dienende weduwees" geplaas te word (verse 9-12). In ons perikoop van studie word klem gelê op die kwesbaarheid, versorging en lewe van die regte weduwees asook die jong weduwees. Hulle welsyn, asook leefwyse, is belangrik want die eer van God was op die spel. Die vrouens van Zama-Zama se identiteit asook die van die weduwees in die teks van ons studie word aan mekaar verbind deur elkeen se unieke konteks. Dit vorm die brug tussen die historiese teks en die konteks van die vroue in Zama-Zama.

²¹ Volgens Knight (1992:214-215) en Towner (2006:332) verwys die idioom hier daarna dat daar op 'n moreel suiwer manier met die weduwees omgegaan moet word.

²² Weduwees, veral die sonder familie was baie kwesbaar, magteloos en arm. Daar was nie pensioenskemas en oortollige geld beskikbaar nie. Winter (2013) beweer dat 40% van die vroue tussen veertig en vyftig moontlik weduwees in die eerste eeu was. Na raming is byna twee derdes van families geraak deur die dood van een of albei ouers tydens die reprodutiewe fase van die familie (Botha 1998:8). Weeskinders, weduwees en wewenaars was dus baie algemeen in die eerste-eeuse samelewing. “Die weduwee” was die kwesbaarste persone in die antieke wêreld. Sonder 'n manlike erfgenaam kon hulle nie erf nie, en sonder 'n man het hulle geen beskerming of versorger gehad nie. Die uitbuiting van weduwees was dan ook algemeen.

²³ In die Ou Testament word telkens na weduwees verwys (Deut. 22:22-23; Mal. 3:5). Juis omdat hulle kwesbaar is en maklik uitgebuit word, word hulle as onder God se spesiale beskerming geskets (Deut. 10:18; Jer. 49:11). Die hele saak rondom weduwees as gemarginaliseerde en randfigure lê volgens sowel die Ou as die Nuwe Testament vir God na aan die hart. Weduwees, weeskinders en vreemdelinge moes spesiale aandag en versorging geniet (vgl. Deut. 10:17-19; Psalm 68:4-5; Psalm 146:9; Jeremia 49:11). Volgens die Ou Testament neem God die verantwoordelikheid op Homself om as beskermmer en verdediger van 'n groep mense wat uiters weerloos en kwesbaar is, op te tree. Hy word uitgebeeld as 'n vader vir die vaderloses en 'n man vir die weduwees, omdat hulle natuurlike beskermings- en verdedigingsmeganismes nie meer funksioneel is nie. Hy spreek ook die volk aan om baie noukeuring en met liefde om te sien na die persone se belange (vgl. Eks. 22:22, Deut. 24:17-21, 27:19). Dit word ook baie duidelik gestel in Jakobus 1:27. As gemarginaliseerde persone in die gemeenskap, verdien hulle die nodige beskerming en versorging. Die Christen geloofsgemeenskap se ware omgee en passie vir die geringstes word juis sigbaar in die hantering van die weeskinders en weduwees.

Van die weduwees was oënskynlik nie 'regte weduwees' nie. 'n Regte weduwee word omskryf as iemand wat niemand, geen familie het nie (Marshall 2006:586). Hulle was egter nie alleen nie, maar kon hulle hoop volkome op God plaas om hulle te beskerm en te versorg. Van die weduwees het egter familie gehad, maar hulle het nie hul verantwoordelikhede teenoor hulle nagekom nie. Dit was 'n moontlike 'probleem' in dié Christelike geloofsgemeenskap. Hierteen word daar gewaarsku, want daar kan nie onverantwoordelik met die beperkte middele van die geloofsgemeenskap, omgegaan word nie.

Verhoudinge, familiebande asook geloofsbande is egter duidelik belangrik vir God. As dit nie eerbiedig en getrou uitgevoer word nie, word God se opdragte verontagsaam. So 'n persoon of familie verloën haar of sy geloof. Hulle tree soos heidene op en kan nie as Christene gereken word nie (Marshall 2006:590).²⁴

Die lys van weduwees (verse 9-12)

Volgens Morrison (2013:268-299) verwys Paulus na 'n vreemde lys van weduwees: "A widow is to be put on the list only if she is not less than sixty years old." As we read further, we will see what sort of list this is. Just as Paul gave qualifying characteristics of church leaders in chapter 3, now he describes the sort of person who can be 'on the list'."

Die doel van die lys is om hulle diensbaarheid en passie voorop te stel as prioriteite. Vers 16 toon moontlik die doel van die lys aan, naamlik om die finansiële bystand van die Christelike geloofsgemeenskap tot die 'regte weduwees' te beperk. Dit lyk of hulle vir hulle finansiële versorging spesifieke verpligtinge in die geloofsgemeenskap moes verrig. Die ander weduwees moet deur hulle familie ondersteun en beskerm word. Uit die hantering van beide groepe weduwees blyk dit duidelik dat hulle nie ge-etiketeer en op die kantlyn geplaas is nie. Hulle kan hulle menswaardigheid behou en 'n groot bydrae lewer in die geloofsgemeenskap.

²⁴ Stedman (2013) sê in die verband: "That is a hard word. Such a man is not living like a Christian at all. The secular writings of this 1st century show that in the Roman, the Greek and the Jewish world, families were always expected to take care of their older parents. In fact, in Athens a statesman was not allowed to speak in public if he had any blot on his record in this regard; if he was not taking care of his older parents he was not allowed to perform as a politician or a statesman. It was widely accepted throughout the whole Roman world that it was a shocking and disgraceful thing to not meet the emotional needs of parents, and the financial needs, too, if necessary. So again we are reminded three times that this is the responsibility of the family, not the church".

Weduweenskap is soms ook misbruik, want dit blyk dat sommiges dit gebruik het om op die 'lys van dienende weduwees' te kom. Veral die jong weduwees kon maklik weer trou en so versorging en beskerming geniet (Mounce 2000:299-300).

Advies aan die jonger weduwees (verse 13-16)

Die woorde oor die weduwees in die teks, spesifiek in vers 13 en verder, kan as hard, ongevoelig en seksisties gesien word. Dit kan selfs op die negatiewe etiketering van die groep weduwees neerkom. Die woorde en sinsnedes soos: hulle leer om hulle tyd te verkwis, hulle is nie net ledig nie, maar ook bemoeisiek en praatsiek is uiters negatief en baie sterk gestel.

Dit word hier duidelik gestel in vers 14 dat daar verkies word dat hulle weer sal trou, kinders kry, hulle huise versorg en en geen teenstander aanleiding gee om kwaad te praat van hulle nie. Die aanbeveling om weer te trou skep 'n stuk sekuriteit vir beide die weduwees, asook vir die geloofsgemeenskap. Talle van die bogenoemde moontlike probleme en situasies sal so vermy kan word. Bogenoemde weduwees is eindelik nutteloos vir die geloofsgemeenskap en kan deur hulle onverskillige en roekelose optredes baie skade aanrig. Dit kan 'n groot verleentheid vir almal raak omdat hulle uit pas geraak het met die waardes en gebruike van hulle eie geloofsgemeenskap.

Teen dié agtergrond sluit vers 16 die perikoop af met 'n positiewe opdrag deur die skrywer naamlik: "As 'n gelowige vrou weduwees in haar familie het, moet sy vir hulle sorg" Die medeverantwoordelikheid van die geloofsgemeenskap vir mekaar se wel en weë, asook die onderlinge versorging, word weer beklemtoon (Knight 1992:229). Hulle mag nie "n las' vir die geloofsgemeenskap word nie. Die rede is duidelik uitgespel: "sodat die gemeente die weduwees kan help wat alleen agtergelaat is."

3.9 Die identifikasie van belangrike temas in die perikoop deur kernwoorde en sekere konsepte

Die hele saak rondom die hantering van die weduwees, asook vroue in die algemeen, word meer volledig bespreek in hierdie afdeling. Sake soos: gelykwaardigheid en identiteit, medeverantwoordelikheid, eer en skaamte, verwantskap, die "haustafein", die ingroep en buitelanders, beperkte goedere en vroue in die bediening asook drie moontlike diskoerse in die teks soos geïdentifiseer tydens die saam-lees en die navorsingsproses deur die werklose

vroue van Zama-Zama. In die perikoop van die studie en in die Pastorale briewe, speel die temas 'n belangrike rol. Moontlike temas in die perikoop wat geïdentifiseer kan word, word vervolgens bespreek.

3.9.1 Gelykheid en identiteit

Gelykheid moet in die konteks van die studie geïdentifiseer word. In die gesprekke met die vroue is dit dan ook breedvoerig bespreek en in hulle konteks verduidelik. Beide kontekste is verreken in die gesprekke rondom die teks en hul eie verhale. In 1 Timoteus 5:1-2 en die res van die perikoop (1Tim 5: 3-16) word die klem op die positiewe aanspoor van verskillende mense en groepe geplaas, asook op die voortdurende, aanhoudende verantwoordelikheid, teenoor die verskillende ouderdomsgroepe asook die verskillende geslagte. Paulus se bekommernis oor Timoteus se persoonlike lewe word hier uitgespel. Hy moet alle jong vrouens as susters hanteer in alle eerbaarheid ("purity"). Die denkbeeldige 'sien' van mede gelowiges as vader, moeder, broer en suster verwys terug na 1 Tim 3:15 waar Paulus die kerk of gemeente beskryf as 'n familie. In Christus is al die mense en diverse groepe een.

Identiteit speel ook 'n bepalende rol in die antieke Mediterreense samelewing asook in die vroeë kerk. In die wêreld van die eerste eeu het mense in die eerste plek hulle identiteit ontvang en gebou in die konteks van die groep waaraan hulle behoort het. In die tyd van die Nuwe Testament is mense dus nie as losstaande individue beskou nie, maar altyd as deel van 'n bepaalde groep. Indien jy wou weet hoe belangrik iemand was, het jy nie in die eerste plek na die individu se prestasies gekyk nie, maar eerder gekyk uit watter groep die persoon kom. Daarom sien ons dikwels in die Nuwe Testament hoe iemand beskryf word in terme van die groep waaraan hulle behoort het. Die beste voorbeeld hiervan vind ons by Paulus as hy vir die Jode wat hom aanvat, verduidelik wie hy is. Die interessante is dat Paulus nie in die eerste plek verduidelik wat sy individuele prestasies is nie, maar sy waarde beskryf aan die hand van die groep waaraan hy behoort het en in watter mate hy die reëls van die groep uitgeleef het.

Akper (2005: 49) beweer dat in die vroeë kerk almal gelyk was. In die tyd van die Pastorale briewe is die patriargale sisteem op die kerk en gemeente afgeforseer. Vryheid en gelykheid is sodoende ingeperk deur dié sisteem. Haar aannames oor die perikoop van 'n gemeente

waar daar sprake was van 'n eed tot reinheid, kuisheid word nie noodwendig deur dié perikoop ondersteun nie.

3.9.2 Medeverantwoordelikheid

Die familie se verantwoordelikheid is belangrik. Daar word drie keer in die perikoop aangedui dat die verantwoordelikheid vir die versorging van weduwees in die eerste plek op die familie rus, en nie op die gemeente nie. Die familie sfeer word ook deur hom uitgebrei na die ouers, groot ouers en selfs na verwante in die algemeen.

Die gemeente se verantwoordelikheid speel ook 'n belangrike rol. Paulus plaas die klem daarop dat dit nie in die eerste plek die gemeente se verantwoordelikheid is om vir almal om te gee nie. Die gemeente moet kan onderskei wie werklik hulp nodig het. Dit is ook alreeds bespreek by die bespreking en betekenis van die teks.

Die gemeente se omgee en versorging van die weduwees wat werklik alleen is, asook die hantering van die jong weduwees, is ook aangespreek en uitgelig. Dit is die gemeente se verantwoordelikheid om om te gee vir die weduwees wat werklik alleen is. Die jong weduwees moet egter op 'n ander wyse as die werklike weduwees gehelp en versorg word.

3.9.3 Eer en skaamte

In die Pastorale briewe is eer en skaamte kragtige waardes. Paulus het die onberispelike gedrag van die kerk/gemeente, die leiers asook die Christene baie hoog geag. Die gedrag was belangrik vir die gunstige sosiale erkenning deur selfs vyande van die gelowiges. Eer en skande het ook 'n deurslaggewende rol gespeel in die kultuur konteks. Die manlike aspek van die huwelik was geassosieer met eer, terwyl die vroulike aspek met skande, wat verreken was as 'n positiewe waarde vir vroue in daardie konteks, geassosieer was. Die vrou het inherent die potensiaal om skande oor haar man en die uitgebreide familie te bring. Van Eck (2007:103) sê: "Patriargie en die belange van die groep was die dominante diskoerse in die tyd. Talle grense is so gestel wat vroue gemarginaliseer en ontmenslik het."

3.9.4 Verwantskap

In al die Pastorale briewe se aanhef word God as 'vader' voorgestel. Omgee, leierskap en vaderskap is naby verwant in die Mediterreense wêreld en kultuur. Paulus gebruik die woord 'huisgesin' ongeveer sewe keer in die Pastorale briewe (1 Tim 1:2, 2 Tim 1:2, Titus 1:4, 1

Tim 3:4, 1 Tim 3:4, 1 Tim 3:5, 1 Tim 3:12, 1 Tim 3:15 en 1 Tim 5:8). Paulus beskryf die kerk as 'die huisgesin van God'. In 1 Tim 5:1-2 gebruik hy die woord 'broer(s)' vier keer en 'suster(s)' een keer in die Pastorale briewe. Die eenheid van die gemeente/kerk asook hul eenheid in Christus speel 'n belangrike rol in die perikoop van die studie. Die inkarnasie in die gemeente en Christus as 'n eenheid is hier belangrik. Kyk ook Afdeling 3.8.1.1 hierbo.

3.9.5 Die “haustafein”

Die “haustafein” speel ook 'n belangrike rol. In 1 Timoteus 5 en 6, asook Titus 2 en 3, gee Paulus vir Timoteus riglyne ten opsigte van sy hantering van verskillende persone wat verskeie sosiale groeperinge verteenwoordig, en in die proses laat Paulus hom duidelik lei deur die algemene “Haustafein” konvensies van die antieke Mediterreense samelewing. In 1 Tim 5:1-2 handel die gesprek juis oor die diversiteit, maar ook eenheid, wat die geslagte asook ouderdomsgroepe in die gemeente van Efese betref.

In die Pastorale briewe is daar ook 'n duidelike onderskeid tussen die “oikos” en “ekklesia” van God. Die “oikos” dien as 'n analogie vir die kerk ten opsigte van sosiale, etiese en leierskap, asook vir die versorgingsnorme in die Pastorale briewe. Die “haustafein” word deur Paulus in die Pastorale briewe gebruik om orde en struktuur aan die kerk te verskaf. Hy het dus die bekende “haustafein” van die eerste eeuse Mediterreense samelewing gebruik en aangepas om as riglyn te dien met betrekking tot die struktuur en sosiale orde vir die vroeë kerk en al haar vertakkinge (Knight 1992:221).

3.9.6 Die groep en buitestanders

Groepsterminologie is 'n algemene gebruik in die Pastorale briewe. Die geloofsgemeenskap het hulself waarskynlik as 'n aparte entiteit gesien. In 1 Tim 5 kom die eenheid wat moet omgee, versorg en eerbaar optree, telkens na vore. Die 'wêreld', die wat nie deel van die geloofsgemeenskap in Efese is nie, leef anders en glo ook anders. Volgens Meeks (1983:97) het die vroeë kerk hulself gedefinieer en afgeskei op die volgende wyses:

- In die eerste plek deur hulle taalgebruik. Hulle het hulself as ‘*hagioi*,’²⁵ ‘uitverkies,’ ‘geroep,’ ‘geliefdes van God,’ ‘broers en susters,’ ‘in Christus’ en met nog ander terme beskryf. Die gebruik van familieterminologie om groepverband aan te toon was nie onbekend by die

²⁵ 1 Timoteus 5:10; 1 Korintiërs 1:2, 2 Korintiërs 1:1, Romeine 1:7, Efesiërs 1:1, Kolossense 1:2, ensovoorts.

heidense assosiasies nie. Waarskynlik het die Christene egter die Joodse gebruik oorgeneem in die verband.

- 'n Tweede wyse waarop grense getrek is deur die Christene was deur rituele.²⁶ Veral die nagmaal en doop rituele was kragtige simbole onder die vroeë Christene, en laasgenoemde het 'n afsterwe van die ou lewe, en die opstanding in 'n nuwe lewe aangedui²⁷ (Meeks 1983:88). Ook die 'liggaam van Christus' allegorie was 'n sterk beeld wat tussen lede en buitestaanders onderskei het.
- Meeks (1983) vermeld ook 'n derde grens, naamlik die reinheidswette/voorskrifte wat ons by Paulus aantref. Paulus se rabbynse agtergrond het waarskynlik hierin 'n groot rol gespeel, omdat alles in die 'universum' hiervolgens geklassifiseer is: tyd, diere, kos, mense en plekke.²⁸

3.9.7 Vroue in die bediening in die pastorale briewe

Paulus leer in sy briewe dat vroue nie in leierskapsposisies mag staan nie en dat hulle in die erediens moet swyg ("*hesugia*" in 1 Tim 2:12). Die tekste wat veral gebruik word is 1 Timoteus 2:12 waar Paulus vroue eksplisiet verbied om outoriteit; "authentein" in Grieks oor 'n man te hê. Tog moet mens aan die ander kant verstaan dat die Bybel in 'n bepaalde historiese konteks geskryf is. Die antieke wêreld was 'n paternalistiese wêreld. Paulus stel die verskillende geslagte, asook ouderdomsgroepe in die Pastorale briewe gelyk aan mekaar in Christus. In ons perikoop van studie word klem gelê op die kwesbaarheid, versorging en lewe van die regte weduwees asook die jong weduwees. Hulle welsyn, asook leefwyse, is belangrik want die eer van God was op die spel.

3.10 Drie moontlike diskoerse in die teks soos geïdentifiseer tydens die saam-lees en die navorsingsproses deur die werklose vroue van Zama-Zama

Tydens die navorsingsproses, asook tydens die talle persoonlike, groeps gesprekke en die kommunale lees het daar ook moontlike diskoerse navore gekom. Die uiters diverse groep werklose vroue van Zama-Zama het vanuit hul eie sosiale, gender, kulturele asook Afrika teologiese insigte en belewenisse ook saam sekere diskoerse aangedui. Die volgende drie

²⁶ Neyrey (1990) bied insiggewende inligting in verband hiermee.

²⁷ Galasiërs. 3:28, 1 Korintiërs. 12:13, Kolossense. 3:11.

²⁸ Mary Douglas ([1984] - die menslike liggaam), Jakob Neusner (1991) en Neyrey (Paulus se simboliese 'universum'), het baie hieroor te sê.

moontlike diskoerse het 'n bepalende rol gespeel in die daarstelling van die vrye assosiasie prente in die navorsingsproses en in die proses as geheel.

3.10.1 Die rol van gasvryheid/versorging

Die teks van die studie stel in 1 Timoteus 5:10: “Sy moet bekend wees om haar goeie daade, naamlik dat sy haar kinders goed opgevoed het, vreemdelinge gehuisves het, die voete van die gelowiges gewas het, die verdruktes gehelp het en goed gedoen het waar sy kon”; grense moet afgebreek word wat sekeres, die weduwees in die teksgedeelte, van ons studie uitsluit sodat almal se lewenskwaliteit verbeter en menseregte (die familie se verantwoordelikheid, medeverantwoordelikheid en reg, is belangrik geag in die konteks) gehandhaaf kan word. Ongeregtighede geskied wanneer sekere groeperings uitgesluit word as gevolg van hulle ras, taal, kultuur, geloof en enige groepering wat deur die samelewing as onaanvaarbaar aanskou word (Vosloo 2006:16-20). Volgens Pohl (1999:62) is gasvryheid die basiese kategorie hoe ons hierdie uitdaging van uitsluiting kan aanpak en selfs oorkom. Gasvryheid is dus 'n imperatief in die teks, maar ook in die lewe van Christene, veral in die hedendaagse konteks. Young (1994) maak sy lesers daarvan bewus dat God sy gasvryheid aan die mensdom geopenbaar het met die koms van Jesus Christus. Hierdie gasvryheid was verlossend, vrymakend en het grense opgehef en mense saamgesnoer en of vervreem..

3.10.2 Die interpretasie van stories van hoop

Die teks van die studie stel in 1 Timoteus 5:5: “'n Weduwee wat alleen agtergelaat is en niemand het om vir haar te sorg nie, vestig haar hoop volkome op God.” Young (1994) erken die hoop in en spirituele belangrikheid van die menslike liggaam en sê: “In Jesus, God took on human flesh. The Spirit of God overshadowed Mary, and in her all enmity between spirit and body was overcome. Thus God's Spirit was united with the human spirit, and the human body became the temple destined to be lifted up into the intimacy of God through the Resurrection. Every human body has been given a new hope, of belonging eternally to the God who created it. Thanks to the Incarnation, you can bring your body home.”

Menswaardigheid kom alleen tot sy volle reg indien daar stories en verhale oorvertel word. Dié narratiewe oor menswaardigheid, ‘andersheid’, skep dan die ruimte om hoop te bring. Moontlike stories van hoop wat dan die andersheid verreken, word dan bakens van hoop. So

word die volle omvang van God se genade en liefde beter verstaan, waardeur en gevier. Dit is méér as kosmetiese veranderinge wat dus plaasgevind het (Botha 2012:3).

3.10.3 Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap

Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap asook die eie, unieke liggaamlikheid van die vroue in Timoteus moet verreken word. Die teks van die studie stel in 1 Timoteus 5:16: “As ‘n gelowige vrou weduwees in haar familie het, moet sy vir hulle sorg. Sy moet nie die las op die gemeente lê nie, sodat die gemeente die weduwees kan help wat alleen agtergelaat is.” Die hele diskoers van gemarginaliseerde vroue plaas weer die fokus op die menslike liggaam. As daar oor gemarginaliseerde vroue gepraat word, is daar altyd liggame by betrokke. Naylor (1996:24) in *The Theology of Touch* sê die volgende oor die liggaam: “To discover who I am and who God is, is part of the same process, and who I am, is bound up with my body.”

Ek is my liggaam of anders gestel, my liggaam is ek, dit is ‘n eenheid en moet so hanteer word. Van Eck 2007a:98 sê tereg: “My body tells me that I am in pain, hungry, have sexual needs. It is through my body that I know it is not so very good here on earth. The wrong way to relieve this tension is to deny and to suppress the body and its needs in favour of affirming an idealistic spirituality cleansed of all bodily desires.” Alles wat die Godsbeeld, ewe-beeld, beelddraer-wees (selem – skaduwee) in die ‘ander’, mede-skepsels skend, maak hulle kleiner en dus minder menswaardig. Geweld teen kinders, weerloses, vroue, die ‘ander’, gemarginaliseerdes, gestremdes, andertaliges, asook persone wat ander godsdienste, kulture en gewoontes het, word direk hierdeur geraak (Botha 2010:7b). Volgens van Van Eck (2007a:99) is: “People’s faith is as vulnerable as their bodies are. The Biblical writer, Paul, uses two metaphors to describe a person: cracked earthen vessel and an earthly tent. He does not distinguish between body and soul, but refers to a single entity. Our bodies are prone to disease and disability; they are fragile and mortal. Likewise, faith is unstable and shot through with doubt. Faith is not cast in certainty but received in doubt.”

Die Bybel (Gal 3:28, 1 Kor 12:13 en Kol 3:11) stel dit duidelik dat man en vrou, slaaf en vry, Barbaar, Griek en Jood almal een is in Christus. Dit kon dus in die antieke wêreld gebeur dat vrouens hierdie tipe boodskappe gehoor het en dat hulle dan op grond daarvan ongesonde mag oor mans wou uitoefen. Paulus was sensitief vir die konteks en vir die boodskap wat na

buite gestuur word. Daarom het Paulus en die vroeë Christene altyd met 'n sensitiviteit omgegaan met die kultuur waarin hulle geleef het om nie die verkeerde indruk te skep na buite nie. Hulle wou nie die geloofwaardigheid van die Christendom skade aandoen nie.

3.11 Die beskrywing en verdiskontering van die sosio-historiese plasing van die perikoop

Dit is belangrik dat daar aandag gegee word aan die beskrywing en verdiskontering van die sosio-historiese plasing van die perikoop. Soos alreeds aangedui in die bogenoemde paragrafe speel die konteks, historiese tydsraamwerk, asook verskeie ander faktore, 'n bepalende rol. Dit moet ook in die hantering van die Pastoraal briewe asook die perikoop van dié studie, verreken word. Sosiale spanning en konflik is ervaar op die terrein van al vier die sosiale instellings van daardie tyd, te wete familie (kulturele instelling), politiek, godsdiens en ekonomie. Vrouens en kinders was uitgelewer aan 'n patriargale struktuur en 'n outokratiese *pater familias*. Vrouens (en dogters) is as besittings van die man gesien, as 'middele' wat hy tot sy voordeel kon aanwend (Van Eck 2007:88), 'n situasie wat vererger is deur die eerste eeuse verstaan van persoonlikheid as diadies wat geen voorsiening gemaak het vir 'n psigologiese en emosionele band tussen man en vrou nie (Van Eck 2007:98). Kinders is as 'nobodies' gereken en was die mees kwesbare persone in die samelewing wat altyd eerste geraak is deur droogtes, oorlog, siekte en verskuiwing. 'n Kind het geen status in die patriargale familie gehad nie; hulle status was gelyk aan die van die slawe wat deel was van dieselfde huishouding (Malina & Rohrbaugh 2003:117-118). Die marginalisering van vrouens en kinders was gelegitimeer en het die moontlikheid geskep van slagoffers (Van Eck 2007: 109).

Omdat dit waarskynlik onmoontlik is om ál die vormende invloede wat op die Pauliniese kerke ingewerk het te verreken, word die volgende kortliks vermeld:

- Die sosiale 'Umwelt' waarbinne die kerk ontstaan het,
- Die teologiese tradisies wat die kerk vooraf gegaan het en die vorm daarvan waarskynlik wesenlik beïnvloed het,
- Die pneumatologiese faktor, of anders gestel, God se wil vir die kerk wat deur die inspirasie van die Heilige Gees beslag gekry het in die verskeidenheid 'charismata,' sowel as in die geskrifte van die Nuwe Testament (in dié geval spesifiek die Pauliniese briewe) (Van Eck 2007: 111).

Vir die doeleindes van hierdie studie verteenwoordig die algemene waardes van die antieke wêreld soos deur Malina (2001:75) geïdentifiseer en wat in die bogenoemde uiteensettings verreken is (verwantskap, eer en skaamte, ensovoorts), asook die sekulêre politieke en 'oikos'-strukture, van die invloed wat op die vorming van die kerk ingespeel het. Die makro-sosiale struktuur van die antieke wêreld, moet ook kortliks verreken word. Om 'n prentjie te vorm van die verskillende kulturele waardes en godsdienstige tradisies van die antieke Mediterreense wêreld wat 'n groot invloed op die vroeë kerk uitgeoefen het. Die twee hoofdimensies van die antieke Mediterreense wêreld was die huisgesin/uitgebreide familie en die politieke samelewing. Alle waardes en aspekte van antieke samelewings was binne beide van hierdie twee sosiale dimensies gevind.

Ubieta (2001:263) stel dit as volg: "In the Mediterranean world of the first century there were only two formal social institutions or spheres of life in which the inhabitants spent their lives: the family (in the broadest sense of kinship) and politics (organization and governance of the town). Neither religion or economy constituted distinct areas of life separate from kinship or politics. Rather, religion and economy were experienced within kinship and politics; they were experienced and defined by them...There was a family or domestic religion and another political (civic) religion, both of which were independent, as it can be seen in the distinction made by Cicero between the *sacra privata* and the *sacra publica*."

Behalwe vir die aspekte hierbo genoem, was ander waardes soos weldoenerskap, verwantskap en eer en skaamte ook fundamenteel in die antieke samelewing en die gestaltes daarvan het ook verskil van die een dimensie na die volgende. Aangesien beide die politieke en 'oikos' dimensies van die antieke Mediterreense samelewing nie net sosiale en kulturele verskynsels was nie, maar ook binne die godsdienstige ruimte gefunksioneer het, het dit ook 'n invloed op die verskillende godsdienstige tradisies op die vroeë kerk gehad.

In ons perikoop van studie word klem gelê op die kwesbaarheid, versorging en lewe van die regte weduwees asook die jong weduwees. Hulle welsyn, asook leefwyse, is belangrik want die eer van God was op die spel. Hul identiteit, soos die van die vroue in die Zama-Zama konteks, speel 'n belangrike rol in die navorsingsproses. Daarom speel identiteit ook 'n bepalende rol in die antieke Mediterreense samelewing asook in die vroeë kerk. In die

wêreld van die eerste eeu het mense in die eerste plek hulle identiteit ontvang en gebou in die konteks van die groep waaraan hulle behoort het. In die tyd van die Nuwe Testament is mense dus nie as losstaande individue beskou nie, maar altyd as deel van 'n bepaalde groep. Indien jy wou weet hoe belangrik iemand was, het jy nie in die eerste plek na die individu se prestasies gekyk nie, maar eerder gekyk uit watter groep die persoon kom. Dit is duidelik uit bogenoemde agtergrond dat die groep die belangrikste bepaler was van die waarde en status van die antieke persoon. Dieselfde is waar van die Zama-Zama samelewing. Die individu se eer en waarde is dus net so belangrik as wat hy of sy dit reg gekry het om die groep se waardes en reëls te beliggaam. 'n Eervolle groepslid het dus die groep se belange in alles eerste gestel en daarmee absolute lojaliteit aan die groep gewys. Ons kan dus sê dat die mense van die eerste eeu groeps-mense was, en nogmaals groeps-mense. Dit is ook duidelik waarneembaar in die hele ubuntu konsep in Zama-Zama. Ten spyte van die diverse groep mense wat daar saam leef, funksioneer hulle tog as 'n eenheid, soos die navorsing in Hoofstuk 6 aandui.

Vrouwees, en hoe Paulus die rolverdeling in die huwelik sien, is belangrik. Tekste soos 1 Korintiërs 11:3 en Efesiërs 5:22 met hulle verwysings na die onderdanigheid van die vrou moet in perspektief geplaas word. Paulus sê nie hier dat die man die baas is van die vrou, die minderwaardige, die vloerlap nie. Die rolverdelings tussen die geslagte bestaan wel (1 Korintiërs 11). Beide die man en vrou binne 'n Christelike huwelik moet mekaar dien. Die Christen mans en vroue moet altyd optree tot voordeel van mekaar. Die enigste gedagte in hulle harte behoort te wees wat hulle kan doen om hulle huweliksmaats nog meer beeld van God te laat wees. Die vroue in die vroeë kerk word veral in die Pastorale briewe deur Paulus as gelykes (term is geïmplementeër en met die groep vroue bespreek) beskryf. Die teks van die studie wys ook op die eenheid van die geslagte en verskillende ouderdomsgroepe in die gemeente van Efese.

Vroue het nog altyd 'n uiters belangrike rol gespeel in die Mediterreense wêreld, asook in die vroeë Christelike geloofsgemeenskap. Alhoewel die tyd, kultuur, sowel as die sosiale kontekste van die eerste Christene radikaal verskil van die van die vroue in Pretoria-Wes, is dit 'n vraag of daar wel analoë met die vroue in Zama-Zama is. Die eerste-eeuse Mediterreense wêreld moet altyd binne die unieke konteks van daardie tyd verstaan word.

Die huwelik, die rol wat eer en skande speel, inklusiwiteit asook die rol wat 'die vrou' in die vroeë geloofsgemeenskap gespeel het, is alreeds in die vorige besprekings van nader bekyk.

Dit is duidelik uit die Pastorale briewe dat vroue (weduwees) dienswerk verrig het. Dit was waarskynlik hoofsaaklik beperk tot barmhartigheds- en ander praktiese dienste, en hulle is nie toegelaat om lering te gee nie. Saucy (1994:89) het 'n goeie studie oor die spesifieke aard van die onderrig gedoen wat verbied word en konkludeer dat dit onderrig was wat 'n "... strong association ... with the official leadership" van die betrokke gemeentes gehad het.

Die volgende algemene opmerkings kan gemaak word ten opsigte van hierdie skynbare teenstrydighede met betrekking tot vroue en die bediening:

- Vroue kon skynbaar deelneem aan die 'vloei van die Gees' tydens eredienste solank hulle uit eerbied vir hulle mans hulle hoofde bedek het (1 Korintiërs 11:2-16),
- die opdrag dat vroue moes stilbly tydens eredienste en vrae tuis met hulle mans moes bespreek, het waarskynlik betrekking slegs op die beoordeling van profesieë gehad tydens die erediens (1 Korintiërs 14:33-36),
- die Pastorale briewe se verbod op lering deur vroue hang waarskynlik saam met die verbod van die volgende frase met betrekking tot die kwessie van outoriteit van vroue oor mans. Hulle mag moontlik lering gegee het, solank dit onder toesig, en met die seën van haar eie en die ander mans geskied (1 Timoteus 2:11-13).²⁹

3.12 Die rol wat die navorser se konteks speel in die lees van die perikoop

Soos reeds aangedui in Hoofstuk 1 is dit 'n geweldige komplekse en omvattende onderwerp wat tydens die navorsingsproses hanteer was. Volgens die voorskrifte wat die Sweedse kerk aan die navorsers gestel het, moes daar verkieslik in die navorsingsproses aandag gegee word aan die mediese kant, welsyns kant, die teologiese, in die geval die Nuwe Testamentiese kant, die gender kant asook die praktiese kant van die onderwerp. Die praktiese kant wat oor die daarstelling van 'n volhoubare projek in 'n plaaslike gemeenskap handel, het groot uitdagings aan die navorser sowel as die werklose vroue van die informele nedersetting in Pretoria Wes, Zama-Zama gestel.

²⁹ Sien Fung se artikel in Carson (1987: 177-211) vir 'n volledige bespreking van die laaste drie stellings hierbo.

Uit die aard van my eie storie, narratief asook my blank-wees, apartheidsagtergrond, manlikheid, 'n uiters diverse gemeenskap in die 'nuwe Suid-Afrika', asook my eie unieke konteks, het dit alles 'n effek op die navorsing, die navorsingsproses asook op die saam-lees van die teks. Dat swart werklose vroue, uit 'n multikulturele gemeenskap, in 'n informele nedersetting opgetree het as medenavorsers, was opsigself 'n groot uitdaging. Om individueel, saam, maar ook ten spyte van talle verskille die navorsingsproses te beleef en saam op reis te wees, was bepaald 'n lewensverrykende en lewensveranderende ondervinding.

Die aanvanklike lees van die perikoop van die studie het my aangespreek, maar dit het nie die vrouens van Zama-Zama se lewe verander nie. Dit was 'n groot sprong en waagstuk om die inhoud van die teks eers my eie en daarna ons gesamentlike eiendom te maak. Dit in al die diverse kontekste, my/ons eie te maak. Die kommunale lees deur die Wandel in die Woord, het alle grense oorskrei en bepaalde risiko's was geneem. Deur die veilige ruimte wat geskep was, is die navorsingsproses as 'n oop gesprek tussen medereisigers beleef. Almal het by almal beleer. My, jou, ons narratiewe het verweef geraak en 'n interessante mosaiek gevorm.

3.13 Die formulering van die moontlike betekenis van die teks

Die teks van die studie lig die volgende hoofafdelings uit. Vers 1-2 handel oor die vermaning, maar ook die bemoediging, van verskeie diverse geslags- en ouderdomdgroepe. Almal is gelyk en vorm deel van die lede van die huisgesin van God. Wedersydse respek en eer is altyd nodig. Die tweede afdeling van verse 3-8 plaas die kelm op die weduwees sonder families, met ander woorde, die egte of ware weduwees. Die volgende afdeling vers 9-12, fokus verder op die deugdelyse en die betekenis daarvan. Hoe die weduwees hulself moet besig hou, asook oor die tipe lewenstyl wat hulle moet lewe. Verse 13-15 handel weer oor die jong weduwees; hulle lewenswyse en daaglikes optrede, asook die gevolge daarvan. Die perikoop sluit af met die vyfde afdeling wat die fokus plaas op die medeverantwoordelikheid van die gelowige vroue teenoor hul familie lede wat weduwees is en die verantwoordelikheid van die gemeente teenoor die weduwees wat alleen is en dus niemand het wat hulle kan versorg nie.

Die hele saak rondom die hantering van die weduwees staan dus voorop in die perikoop. Sake soos: gelykheid en identiteit, medeverantwoordelikheid, eer en skaamte, verwantskap,

die “haustafein”, die groep en buitelanders, vroue in die bediening asook drie moontlike diskoerse in die teks soos geïdentifiseer tydens die saam-lees en die navorsingsproses deur die werklose vroue van Zama-Zama, is ook ‘n betekenisvolle diskoers in die teks. In ons perikoop van studie word klem gelê op die kwesbaarheid, versorging en lewe van die regte weduwees asook die jong weduwees. Hulle welsyn, asook leefwyse, is belangrik want die eer van God was op die spel. Hul identiteit in die perikoop van die studie asook die van die vroue in die Zama-Zama konteks vorm ‘n brug wat beide identiteite aan mekaar koppel.

In die perikoop van die studie en in die Pastorale briewe, speel die temas ‘n belangrike rol. Die formulering van ‘n enkelvoudige moontlike betekenis van die teks, is dus onmoontlik. Al die bogenoemde afdelings, asook die ander diskoers wat hierbo genoem is, word daarom ten dele in die navorsingsproses verreken en op verskeie wyses aangespreek.

3.14 Samevatting

Hierdie hoofstuk het gefokus op 1 Timoteus 5:1-16. Vir die kommunale lees saam met die vroue van Zama-Zama was dit ‘n geskikte teks gewees. Die vrouens het alreeds met die verkennende sessies tydens die ontvriesingsproses aanklank gevind by die teks wat hulle in hul unieke konteks aangespreek het. Die weduwees in die teks, asook hul posisie in die geloofsgemeenskap, het ook geresoneer met die vroue se eie beleving van hul status en posisie in Zama-Zama nedersetting.

Die volgende sake was in die hoofstuk belig deur die toepaslike navorsing en deur die gesprekke tydens die navorsingsproses: Van konteks na teks, die tekskeuse, die herkoms en kenmerke van die Pastorale briewe, die outeurskap en verhouding tussen die briewe, ‘n beskrywing van die spesifieke perikoop in verhouding tot die makro-struktuur van die boek, ‘n analise van die struktuur van die perikoop, die identifikasie van belangrike temas in die perikoop deur sowel kernwoorde as sekere konsepte, die beskrywing en verdissontering van die sosio-historiese plasing van die perikoop, die rol wat die navorser se konteks speel in die lees van die perikoop asook die formulering van die moontlike betekenis van die teks asook ‘n opsomming.

Die keuse van 1 Timoteus 5:1-16 as geskikte teks vir die studie, asook die gebruik van Kessler (2004:456) se model vir interkulturele Bybel interpretasie, is gedoen teen die agtergrond van die deelnemers se moontlike behoeftes en lewensdrome. Dié spesifieke teks

is gekies omdat dit gaan oor gemarginaliseerdes – vroue – spesifiek weduwees wat bemagtig word om hulself te versorg.

HOOFSTUK 4

DIE TEORETIESE ONDERBOU

“Jesus, when we touch anything it breaks.
When we pull it snaps
You who still the sea, control the elements,
Aid our efforts, direct our ways.
Weeds will not grow in our mouth
Our clothes will not turn to rags
So we can always stay
It is not too much for God to do.”
(Oduyoye 1995:168)

4.1 Inleiding

Die vers hierbo bevestig die mens se soeke na identiteit, asook na die sin van die lewe. Gebrokenheid asook die kwesbaarheid van die mens vorm daaglik 'n integrale deel van die mensdom se mens-wees en spirituele identiteit. Dit geld ook die mens-wees van die vroue van die studie. Dié paradokse waaraan die werklose vroue van Zama-Zama daaglik blootgestel word, maak die navorsing soveel meer aktueel. Om daaglik met teenstrydighede saam te leef en te worstel, was duidelik uit die saam-lees van die teks asook uit die navorsingsproses. Dit het navore gekom toe daar gefokus was op elkeen se unieke identiteit en spiritualiteitsbewuswording in die individuele asook in die groepsgesprekke.

In die hoofstuk gaan die sleutelbegrippe soos uiteengesit in Hoofstuk 1 (Sien Afdeling 1.4-1.6) in meer detail omskryf word aangesien hulle bepalend vir die navorsing en studie is. Daar gaan ook gekyk word na 'n moontlike hermeneutiese model vir interkulturele Bybelinterpretasie, 'n moontlike kultuurteorie en kultuurdefinisie, asook opnuut na die konsepte spiritualiteit, identiteit en spirituele identiteitsbewuswording (Sien Afdeling 1.4). Soos alreeds aangedui in Afdeling 1.5, was die hermeneutiese raamwerk van die studie tweeledig naamlik die Afrika en Feministiese-hermeneutiek. Dit het as die grondslag gedien van die interkulturele gesprekke wat deur die kommunale lees van 1 Timoteus 5:1-16 plaasgeving het.

4.2 Stories en die herwaardering daarvan

Stories en die herwaardering daarvan speel ook 'n belangrike rol in die studie. In die

herbeskouing van jou eie werklikheid, speel stories 'n belangrike rol.³⁰ Stories tree ook, as gevolg van die universele aard daarvan, as medium op om gesprek te stimuleer of om ons lewenswyse uit te daag en te verander.

Saam, as medenavorsers, sal daar na stories van hoop gesoek word. Dit sal as basis dien binne die hele proses wat kan meehelp om 'n oop en sinvolle toekoms te skep vir die vroue van Zama-Zama. Omdat talle, ja byna alle verhoudings in die nedersetting, direk deur die trauma van marginalisering geraak word,³¹ is dit noodsaaklik om op verhoudingsbou te konsentreer. Stories en verhale, wat saambind en daardeur nuwe verhoudings gestimuleer word, word ontgin om tot hulle volle potensiaal te ontwikkel. Die stigting van netwerke van verhoudings, om sodoende die vroue, kinders en die gemeenskap te ondersteun, is dus uiters belangrik. Omdat ek nie vaste strukture voorop wil stel nie, maar juis oop en soekend saam met die deelnemers met hulle verhale en interpretasie van die teks wil omgaan, skep die uitgangspunt van om 'n netwerk van verhoudings te bou vir my die ruimte om dit sinvol te doen.

Binne bogenoemde konteks speel die vroue se stories van hoop en wanhoop in hulle unieke Bybelinterpretasie proses af. Omdat dit 'n voortgaande en ontwikkelende proses is, kan stories van hoop moontlik ontwikkel vanuit die kommunale van die teks en die veilige ruimtes wat daardeur geskep word. Hul eie stories, asook die 'Storie van God', vorm deel van die navorsing gesprek. Hierin word God se storie dan 'n werklikheid wat beleef kan word ten spyte van die gebrokenheid, trauma en seer wat beleef word in 'n informele nedersetting met sy/haar eie beperkinge en konteks. Müller (1996:173) sluit by hierdie tema aan wanneer hy sê dat daar 'n samekoms plaasvind tussen die verhale van God en die mense en gespreksgenote se persoonlike verhale. Die verhale van mense moet in verband gebring word met die Groot Verhaal van God. Dit gebeur egter net suksesvol wanneer die navorser se eie verhaal en die Groot Verhaal van God ineengevleg is. Die narratiewe teologie help ons dus om vanuit die nadenke oor die wesenlike narratiewe aard van ons Christelike geloof,

³⁰ De Wit (2004:20) sê: "Stories are important to people because awareness, knowledge, culture, experience, community, and personal identity flow together in them. Between memory and anticipation, stories set the conversation in motion about tradition and the future, about where we came from and where we are going."

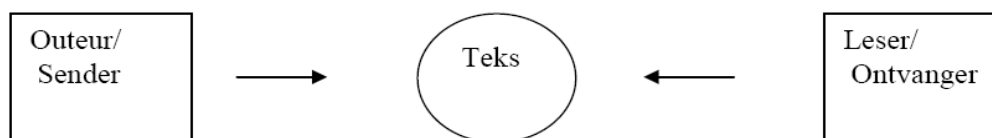
³¹ Müller (2002:6) sê: "When someone describes his/her traumatic experience, he/she is actually describing a relationship with that experience. The user of the words is referring to a relationship, which is developing in accordance with a particular worldview."

verhale met mekaar in verband te bring, en dan spesifiek die Groot Verhale van die Christelike geloofstradisie met mense se persoonlike verhale.

Sosiale, groeps- en persoonlike transformasie ten opsigte van die vroue se identiteit en spiritualiteitsbewuswording het heel moontlik plaasgevind tydens die lees en navorsingsproses. Die rol wat die interkulturele vroue se spirituele identiteitsbewuswording in hul gesprekke, maar veral hul stories gespeel het, was deeglik in die studie verreken. Die rol van die gewone lesers, die vroue van Zama-Zama soos hulle as deelnemers in die Afrika-hermeneutiese proses funksioneer, sal ook in die navorsing verreken word. Sosiale en persoonlike bewuswording, verandering asook vernuwing, is alleen moontlik, as sowel die navorser as medenavorsers oop en toeganklik is vir mekaar se verhale en kontekste. Dié openheid kan dan binne die veilige en geborge ruimte van die kommunale interpretasie van die teks ontwikkel word. Aangesien daar met 'n multikulturele groep vroue gewerk word in die studie en omdat die klem op 'n interkulturele Bybel-lees en verstaan val, sal die rol wat spirituele identiteitsbewuswording in hierdie konkrete interkulturele gesprek en deur hul stories speel, voortdurend verreken moet word.

4.3 Hermeneutiese model vir interkulturele Bybelinterpretasie

Die navorsing in die hoofstuk gaan aan die hand van die hermeneutiese model vir interkulturele Bybelinterpretasie van Kessler hanteer word. Kessler (2004:452) verduidelik sy model deur dit van die tradisionele af te grens. Hy stel dit soos volg: "The traditional hermeneutical model may be called bipolar. The centre of this model is always the text, which may be written or spoken, although biblical texts are, of course, written texts. One pole of the bipolar model represents the text's author... The second pole of the bipolar model represents the receiver of the text." Skematies kan die model as volg voorgestel word:

Figuur 4.1 Die bipolêre model (Kessler 2004:453)

'n Verskeidenheid dimensies word deur elk van die komponente van die tradisionele hermeneutiese model ontsluit. "The author of the text may be either an individual or a group. Many biblical texts have a history (which might span centuries) of writing, rewriting, redaction

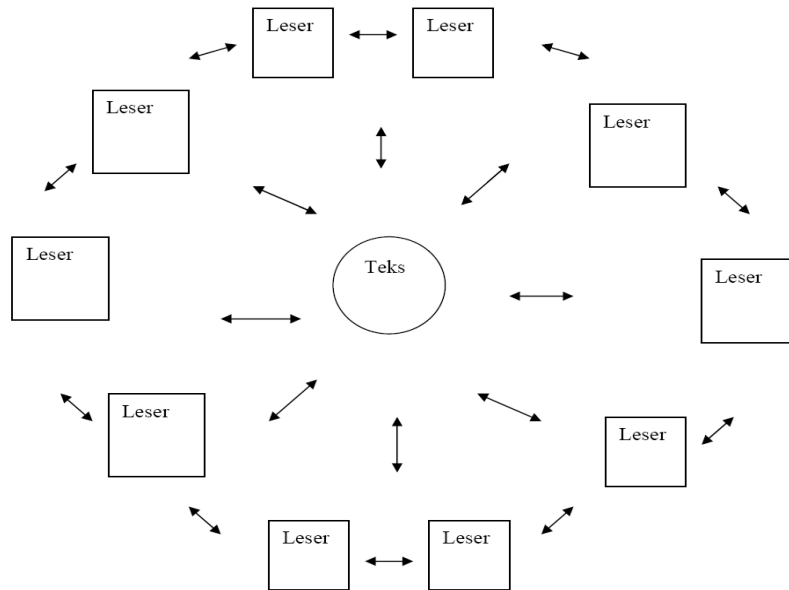
and editing. All the writers, redactors, and editors over this time span constitute the author of the text" (Kessler 2004:453).

Die tradisionele model het baie aandag geskenk aan die rol en bedoeling van die outeur. Dié model is egter toenemend gekritiseer en uitgedaag. Die uitdaging van die model het daartoe gelei dat daar baie meer aandag gegee is aan die stem van die gemarginaliseerdes in die proses van teksinterpretasie. Talle pleidooie is ook gelewer om die verbreding van die interpretasiebasis. Kessler (2004:456) stel dit soos volg:

"In the traditional model, the reader is understood to be singular – one reader... In contrast, within the process of Intercultural Bible reading, the position of the reader becomes plural. By definition, the reader is no longer an individual or a single group but multiple readers who are linked together. The receiver of the text is not a single pole in this hermeneutic model; it is a plurality of poles."

In hierdie interaktiewe en dinamiese model is al die medenavorsers in gesprek met mekaar, luister hulle na mekaar en skep hulle voortdurend 'n veilige ruimte deur hul respek vir mekaar. Deur te fokus op hul eie asook die groep se behoeftes het hulle mekaar begin hoor en ingestem geraak op die emosies wat verwoord was. Deur die kommunale Bybel-lees en interpretasie was daar saam gesoek na moontlike antwoorde en gemeenskaplike persepsies. Dit was versterk gewees deur die aanhoor van mekaar se narratiewe. Nuwe moontlikhede het ontstaan en was saam ontgin.

Kessler (2004:456) se hermeneutiese model wat interaktief en dinamies is, het al die medenavorsers in gesprek met mekaar gebring en hulle het geleer om na mekaar te luister in die navorsingsproses. Skematies sien hierdie model as volg daaruit:

Figuur 4.2 Die hermeneutiese model (Kessler 2004:456)

Kessler (2004:456) maak 'n aantal opmerkings ter verduideliking van die skematiese voorstelling: Hy verduidelik sy skematiese voorstelling soos volg:

“(1) One must imagine a third dimension, because the position of the author is missing in the sketch. The author should be behind the text; (2) The model stresses the position of the reader. The influence of the text on the reader is marked by the arrows that run from reader to text and then back from text to reader... As in the classic bipolar models there is interaction between reader and text. What is new in the proposed model is that the single abstract reader is replaced by a plurality of concrete readers; (3) These readers do not simply have the text as object of interpretation; they have other readers with whom they communicate. Reading the text thus becomes a double communication. It is communication with the text, as in the traditional bipolar model. And by means of the text, it is communication with the author. However, reading also includes communication with other readers. This communication forms a constitutive part of the process of understanding. Understanding the text is no longer possible without the communication with other readers; (4) Through intercultural Bible reading, these other readers are no longer readers who come from the same context. These readers are different from one another and they are global.”

Die doel van die model is om aan die lesers te illustreer dat hulle eie interpretasie maar een lesing is naas ander interpretasies. Die eie interpretasie is belangrik, maar die ander lesings

word ook gehoor en verreken. Beide die leser en interpreteerder se konteks word verder deeglik verreken in die studie. Die unieke en eiesoortige aard van die interpreteerder se omstandighede waarborg die unieke aard van die lesing. Die groepsdinamika in die gesprekke tydens die navorsingsproses van die vroue van Zama-Zama speel 'n belangrike rol in die studie. Elkeen van hulle interpreteer die Bybelteks binne hul eie unieke konteks maar hulle interpreteer ook mekaar se kontekste sowel as die gesamentlike lees van die teks van die studie.

4.4 Kultuurteorie en kultuur definisie

Kultuur speel 'n bepaalde rol in mense se lewens. Deur die vertel van stories, word talle belewenisse en diskoerse ontsluit.³² Dit alles het 'n positiewe of negatiewe invloed op identiteitsbewuswording en vorming.

Aangesien daar met 'n multikulturele groep vroue gewerk word in die studie en omdat die klem op 'n interkulturele Bybel-lees en verstaan val, is die kultuurteorie van Hofstede (2001) 'n nuttige instrument om hul diskoerse mee te ontsluit.

Kultuur as 'n universele, kollektiewe en individuele konsep is visueel waarneembaar as waardes uitdrukking vind in praktyke. Praktyke sluit begrippe soos simbole, helde en rituele in (Van der Walt 2009:154). Ten einde kultuur te bestudeer soos dit uitdrukking vind in waardes en praktyke, identifiseer Hofstede (2001:29) "...five independent dimensions of national culture differences, each rooted in a basic problem with which all societies have to cope:

- Power distance, which is related to the different solutions to the basic problem of human inequality;
- Uncertainty avoidance, which is related to the level of stress in a society in the face of an unknown future;
- Individualism vs collectivism, which is related to the integration of individuals into primary groups;

³² Ackermann (2001:18-19) beweer die volgende met betrekking tot stories: "Telling stories is intrinsic to claiming one's identity and in the process finding impulses for hope... Narrative has a further function. Apart from claiming identity and naming the evil, narrative has a sense-making function. The very act of telling the story is an act of making sense of an often incomprehensible situation, of a suffering and chaotic world in which people wrestle with understanding and in so doing seek to experience relief."

- Masculinity versus femininity, which is related to the division of emotional roles between men and women; and
- Long term versus short term orientation, which is related to the choice of focus for people's efforts: the future or the present."

Om die empiriese komponent van die studie te ontwikkel, word bogenoemde teorie in ag geneem, asook die konsepte soos vervat in die tema van die studie naamlik: spiritualiteit, identiteit en spirituele identiteitsbewuswording. Hofstede se kultuurmodel help ons om in die studie saam met die werklose vroue van Zama-Zama "die kultuur" te bestudeer soos dit uitdrukking vind in hul waardes en praktyke wat saamhang met hulle spirituele identiteitsbewuswording. Met behulp van die 10 prente van "die vrye assosiasie" oefeninge (Bylaag 3) in die navorsingsproses was die fokus weer op die interpretasie vanuit 'n sekere perspektief of kultuur diskoers gegee. Deur hulle twee vrye assosiasie oefeninge se resultate te vergelyk in Hoofstuk 6, sal daar bepaal kan word met behulp van die kultuurmodel, of dit wel die nodige navorsingsdata verskaf het. Die verwerking van die toepaslike data sal die navorsingsproses en bevindinge, dus kontroleer.

4.5 Omskrywing van die konsepte: spiritualiteit, identiteit en spirituele identiteitsbewuswording

Die sleutelkonsepte in die teks, naamlik spiritualiteit; identiteit; en spirituele identiteitsbewuswording, wat die kern van die studie uitmaak, word vervolgens bespreek. Dit is daarom noodsaaklik om die omskrywing van die verskillende konsepte, wat in hoofstuk een kortliks omskryf is, verder te omskryf.

4.5.1 Spiritualiteit

Daar is reeds in Afdeling 1.5 na spiritualiteit verwys. Spiritualiteit word dikwels verstaan as die resultaat van die werk van die Heilige Gees in mense. Dit kan egter ook uit ander hoeke belig word. Conn (1993:236) sê byvoorbeeld dat spiritualiteit op drie verskillende maniere geïnterpreteer word, naamlik: "First it refers to a general human capacity for self-transcendence, for movement beyond mere self-maintenance or self-interest. Secondly, spiritual can refer to a religious dimension of life, to a capacity for self-transcendence that is actualized by the holy, however that may be understood, Thirdly, it can refer to a particular type of religious experience, eg African, Christian, Muslim etc."

Dit is ook insiggewend dat Oduyoye (2001:91) vanuit 'n Afrika konteks, spiritualiteit begrond in die alledaagse lewe deur te sê dat gasvryheid 'n integrale deel van spiritualiteit is: “central to African women’s spirituality that should be ‘abundant, free and all inclusive’.”

4.5.2 Identiteit

Identiteit is 'n term wat baie moeilik definieerbaar is. Waterman (1999:592) verklaar dat: “so nebulous a concept cannot be limited to a simple, singular definition; in fact, it is an ‘open concept’.” 'n Uitsers sinvolle beskrywing van identiteit word deur Gee (2000:99, 108) gegee as: “Being recognized as a certain ‘kind of person’, in a given context, is what I mean here by ‘identity’... identity can also be seen as an answer to the recurrent question ‘Who am I at this moment?’.” Sommige navorsers verbind identiteit met konteks en tyd, terwyl ander dit weer sien as “a never-finishing journey” (Epstein 1978; Wenger 2000). Die kruis-kulturele sielkundige Alan Roland (1988) het drie universele aspekte van identiteit geïdentifiseer wat teenwoordig is in alle individue naamlik: “an individualized identity, a familial identity, and a spiritual identity.” Die aspekte sal in hoofstuk 6 verder ontgin word.

Bogenoemde drie aspekte speel ook binne die konteks van die vroue van Zama-Zama 'n deurslaggewende rol. Die rol van identiteit en spirituele identiteitsbewuswording kan binne hul eie konteks van hul geskiedenis, ekonomie, politiek en ander diskoerse verreken word. Soos hierbo aangetoon kan die drie verskillende universele aspekte van identiteit ook verreken word in die studie. In die teks van die studie is al drie die aspekte ook teenwoordig. Die individuele identiteit van die weduwees binne hulle konteks van daardie tyd kom navore in die teks. Die familie identiteit wat deur die geloofsgemeenskap se gasvryheid en versorging gekenmerk word, is ook ingebed in die teks van die studie. Die spirituele identiteit word bevestig deur die weduwees se hoop op God asook die omgee aspek van die geloofsgemeenskap op grond van hulle eenheid in Christus.

4.5.2.1 Diverse identiteite

Daar is 'n diverse verskeidenheid van identiteite wat altyd en spesifiek in dié studie verreken behoort te word naamlik: gender, etnisiteit, ouderdom, religie, nasionaliteit en seksualiteit. Elke individu gee uitdrukking daaraan op verskillende maniere. Soos die vroue van Zama-Zama, identifiseer mense hul met sekere groepe en nie met ander nie. Alle mense is volgens Brislin (1999):

“subject to being pigeonholed into identity categories, or contexts, even before we are born. Many parents ponder a name for their unborn child, who is already part of society through his or her relationship to the parents. Some children have a good start at being, say, Jewish or Chicana before they are even born. We cannot ignore the ethnic, socioeconomic, or racial positions from which we start our identity journeys.”

4.5.2.2 Sosiale en kulturele identiteite

Mense identifiseer hulself met verskeie groepe. Gender is een van die diverse identiteite waarmee mense hulself mee identifiseer. Dit geld in besonder die werklose vroue in Zama-Zanma. Hul eie vrou-wees en selfs menswees word daaglik uitgedaag deur geweld, seksuele misbruik en armoede. Brislin (1999):

“We often begin life with gendered identities. When newborns arrive in our culture, they may be greeted with clothes and blankets in either blue for boys or pink for girls. To establish a gender identity for the newborn, visitors may ask if the baby is a boy or a girl. But gender is not the same as biological sex. This distinction is important in understanding how our views on biological sex influence gender identities. What it means to be a man or a woman in our society is heavily influenced by cultural notions.”³³

Genderverskille – manwees en vrouwees - word egter nie altyd dieselfde beskou nie. Soos kulture verander, so verander ons persepsies en wat ons idealiseer van wat vroulik of manlik is.³⁴ Gender identifiseer egter nie net mense nie. Dit klassifiseer en beheer hulle ook. Die hoofman, leiers en die mans in die Zama-Zama gemeenskap skep die persepsies en lê die kultuur van wat vroulik of manlik is, vas in hul informele gemeenskap.

4.5.2.3 Religieuse identiteit

³³ Sommige aktiwiteite byvoorbeeld word soms as meer manlik of meer vroulik gesien soos deur Brislin (1999) gestel: “Thus, whether people hunt or sew or fight or read poetry can transform the ways that others view them. Similarly, the programs that people watch on television—soap operas, football games, and so on—affect how they socialize with others, contributing to gendered contexts.”

³⁴ Die kultuur historikus Gail Bederman (1995) sê: “Even the popular imagery of a perfect male body changed. In the 1860s, the middle class had seen the ideal male body as lean and wiry. By the 1890s, however, an ideal male body required physical bulk and well-defined muscles. In this sense, the male body, as well as the female body, can be understood not in its “natural” state but in relation to idealized notions of masculinity and femininity. To know that this man or that woman is particularly good-looking requires an understanding of the gendered notions of attractiveness in a culture. Our notions of masculinity and femininity change continually, driven by commercial interests and other cultural forces.

Wood (1994:145-148) sê:

“Religious identity can be an important dimension of many people’s identities, as well as an important site of intercultural conflict. Often, religious identity is conflated with racial or ethnic identity, which makes it difficult to view religious identity simply in terms of belonging to a particular religion ... drawing distinctions between various identities—racial, ethnic, class, national, and regional - can be problematic.”

In die proses van die kommunale lees en unieke Bybelinterpretasie van die vroue van Zama-Zama, was daar fyn onderskei en verreken hoe bogenoemde kompleksiteit as ‘n diskoers ‘n rol gespeel het. Die religieuse verantwoordelikheid in die Zama-Zama nedersetting word toevertrou aan een van die mariarge, Pastoor Florence Mokaba. Haar invloed op die werklose vroue en die unieke gemeenskap word in hoofstuk 6 aangedui.

Die mense se godsdienstige identiteit speel ‘n groot rol in Zama-Zama. Soos alreeds aangedui, is die feit dat ‘n matriarg vertrou word om die religieuse leier te wees, alreeds ‘n moontlike aanduiding dat die gemeenskap meer sensitief en self oop mag wees vir ‘n wyer en meer inklusiewe spiritualiteitsbewuswording. Dit kan selfs as ‘n dominante diskoers ‘n direkte of indirekte invloed uitoefen op die studie. Die rol en invloed van hul identiteit en spirituele identiteitsbewuswording verreken hul unieke religieuse identiteit, binne hul eie unieke konteks.

4.5.2.4 Persoonlike identiteit

Die meeste persepsies rondom identiteit is baie nou verweef met ons belewenis van onself. Elke mens het ‘n unieke persoonlike identiteit. In die saam-lees van die teks tydens die studie hetsy as indivisie en as groep is daar binne die veilige ruimte wat geskep was, voordurend sowel as doelbewus rekenig gehou met elke vrou se unieke persoonlike identiteit. Victoria Chen (1992:37) sê in die verband:

“but it may not be unified or coherent. A dialectical perspective allows us to see identity in a more complex way. We are who we think we are; at the same time, however, contextual and external forces constrain and influence our self-perceptions. We have many identities, and these can conflict. For example, some Chinese American women feel caught between the traditional values of their parents’ culture and their own desire to be Americanized. From the parents’ point of view, the daughters are never Chinese enough.”

Dié bogenoemde dialektiese perspektief het gehelp om die hele diskoers rondom hulle identiteit in 'n meer komplekse wyse te sien en daaraan uitdrukking te gee. Wedersydse respek en waardering het 'n bepalende rol gespeel in die skep van vertroue en 'n veilige ruimte waarbinne alles verwoord en gedeel was. Dieselfde argument kan ook geld wat die vroue van Zama-Zama betref. Vanuit hul Afrika en Feministiese hermeneutiek, agtergrond, tradisies en die kompleksiteite rondom identiteit, kan die gevoel ontstaan by hulle dat hulle nie genoeg Westers of selfs Suid-Afrikaans is nie. Dit kan lei tot verwarring, identiteitsloosheid en ook moontlik geïnternaliseerde konflik. Dit kan op sy beurt weer baie druk uitoefen op dié vroue, die gemeenskap maar ook op die afhanklike gemarginaliseerde kinders.

4.5.3 Identiteit, stereotipering en vooroordeel

Die bogenoemde perspektiewe op identiteit en diverse diskoerse vorm dikwels die basis vir stereotipering, rassisme, gender vergrype en vooroordeel. Die oorsprong hiervan kan gewoonlik gevind word in beide individuele en kontekstuele elemente. Om sin te maak uit al die bogenoemde inligting, komplekse prosesse, persepsies en perspektiewe stel geweldige eise binne die konteks van die studie. Die inligting is soms so oorweldigend dat wanneer daar dan gekategoriseer, veralgemeen en gestereotipeer word, die interpreteerder se vooroordeel 'n al groter rol speel. Dié ingewikkelde prosesse kan ons egter help om ander persone te verstaan. Dit kan dus positief of negatief beleef en vertolk word.

4.5.4 Spirituele identiteitsbewuswording

Hierdie bewuswording is 'n komplekse en voortgaande proses. Helminiak (2013:9) stel vier verskillende karaktereienskappe van spirituele bewuswording voor:

- “an intrinsic principle of authentic self-transcendence,
- openness in the subject to this principle,
- the integrity or wholeness of the subject in question, and
- the self-critical self-responsibility of an adult.”

Dus, spirituele bewuswording en ontwikkeling is 'n voortgaande integrasie proses. Dit is 'n dinamiese proses wat altyd die moontlikheid bied om te verander, te groei en ook versterk te word. Die insette daarvan was kortliks verreken in die studie as daar na die spirituele

identiteitsbewuswording deur kommunale lees met behulp van 'n gevallestudie van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting, gekyk was:

MacDonald (2000:90) sê:

“both religiousness and spiritual experiences seem to interplay and interact to facilitate spirituality as a whole...These beliefs and attitudes appear to be best viewed as internalized foundational cognitive schema that serve to shape the perceptions a person has regarding the validity of spirituality and its relevance to day-to-day functioning. Included here, as part of the former dimension, are beliefs about one's self as a spiritual being - that is, spiritual identity.”

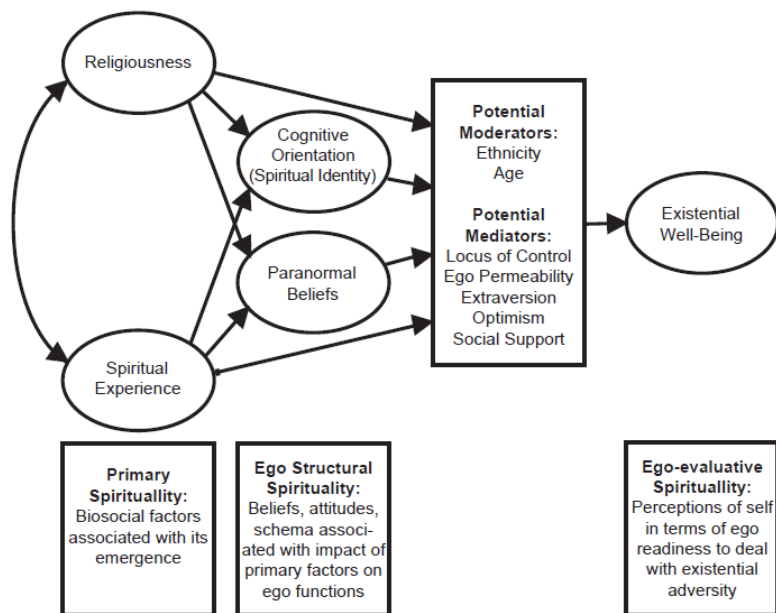
Bogenoemde interaksie vereis dat spiritualiteit as 'n geheel hanteer behoort te word. Dit sal ook in die bewuswordingsproses van die vroue se spiritualiteit en identiteit ontwikkeling in ag geneem word. Die eksistensiële wel-wees van 'n persoon is 'n belangrike uitdaging en houding wat bevorder word in die proses. In die studie het die rol van die kommunale lees en interpretasie van die Bybelteks 'n deurslaggewende rol gespeel. Die voortdurende en volhoubare evaluering van 'n persoon se funksionering in die breër proses sal in die spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting ook voortdurend aangemoedig word. Dit sou egter so gedoen word dat dit nie bedreigend is nie en ook nie die veilige ruimte, wat geskep word, kontamineer nie.

MacDonald (2000:97) se strukturele model is gebaseer op die verskillende dimensies van spiritualiteit. Dit berus op drie bene naamlik:

- die primêre spiritualiteit wat die bio-sosiale faktore insluit wat altyd 'n invloed uitoefen op die persoon binne haar/sy konteks;
- die ego-struktuele spiritualiteit wat beïnvloed word deur sake soos waardes en houdinge wat 'n impak het op die primêre faktore,
- dit het weer 'n impak op die ego funksies MacDonald (2000:99) verreken.

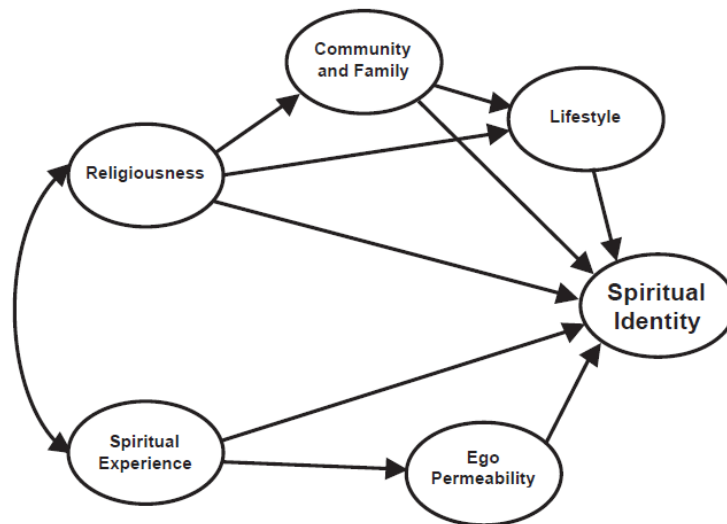
Sy strukturele model verleen ook 'n wyer perspektief op die funksionering in die breër proses van die navorsing ten opsigte van die spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting. Hy stel dit soos volg: “As can be seen in the figure, primary spiritual factors continue to find representation and are seen as having a direct influence on the formation of spiritual identity. As described earlier,

religiousness and spiritual experience both interact to provide meaning and psychological context to an emergent sense of spiritual identity.” Dit word hieronder aangetoon:

Figuur 4.3 Die strukturele model

Die bewuswording, ontwikkeling en instandhouding van ’n spirituele identiteit is belangrik. Sekere meganismes wat die mees invloedrykes is, word in die oorsaaklike model van spirituele identiteit van MacDonald (2000:99) verreken. Hy stel dit soos volg: “As can be seen in the figure, primary spiritual factors continue to find representation and are seen as having a direct influence on the formation of spiritual identity. As described earlier, religiousness and spiritual experience both interact to provide meaning and psychological context to an emergent sense of spiritual identity.” Sy oorsaaklike model van spirituele identiteit is ook toepaslike navorsing wat verreken word (MacDonald 2000:99).

Figuur 4.4 Die oorsaaklike model van spirituele identiteit

Om tot 'n beter en meer omvattende verstaan te kom van identiteitsbewuswording en vorming, speel bogenoemde modelle 'n deurslaggewende rol. Hoe die verskillende aspekte van spiritualiteit funksioneer en hoe dit direk en indirek bydra tot die vorming van spirituele identiteit, word duidelik deur die twee modelle. In hoofstuk 6 word daar meer aandag aan die saak geskenk.

4.6 Konseptuele raamwerk van die studie

Soos reeds genoem, is die fokus van die studie hoe die lees van 'n spesifieke teks (1 Timoteus 5:1-16) die spirituele identiteitsbewuswording van die gemarginaliseerde vroue in 'n informele nedersetting informeer en ontwikkel. Skematies kan die studie se konseptuele raamwerk, gebaseer op die fokus van die studie, soos volg uiteen gesit word:

Tabel 4.1 Die konseptuele raamwerk

Invloede	Spirituele identiteitsbewuswording	Aktualisering
Kultuur as kollektiewe en indiwiduele konsep Afrika-hermeneutiek Feministiese - hermeneutiek Gemarginaliseerde vroue Die konteks van armoede, werkloosheid, armoede, HIV & AIDS, mag en geweld	Bybelteks: 1 Timoteus 5:1-16 Wyse van kommunale lees Inhoud van die teks met spesifieke verwysing na: Die rol van gasvryheid/versorging Die interpretasie van stories van hoop Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap	Uitbou van eie spirituele identiteitsbewuswording Uitbou van groep se spirituele identiteitsbewuswording Volhoubare verskil in hul konteks, gemeenskap

4.7 Samevatting

Die teoretiese onderbou van die studie is uitgespel in die hoofstuk. Die navorsingontwerp is gebou op bogenoemde sleutelbegrippe en dit is weer bepalend vir die interpretasie van die navorsing, asook vir die ontwikkeling van die moontlike gevolgtrekking tot die studie. Daar is ook gekyk na 'n moontlike hermeneutiese model vir interkulturele Bybelinterpretasie, 'n moontlike kultuurteorie en kultuur definisie, asook na die konsepte spiritualiteit, identiteit en spirituele identiteitsbewuswording.

HOOFSTUK 5

METODOLOGIE VAN DIE STUDIE

“All your sufferings
All your days of pain,
All your humiliation,
All your sadness’
All your loneliness,
All your wounds,
All your toils.”
(Kwok 2000:89)

5.1 Inleiding

Die metodologie van die studie asook die analise en opskryf van die data kan soos die gedig hierbo ook pynvol en moeisaam wees. Die uitdaging lê egter in die verwerking en intepetatie van die data wat nuwe horisonne en perspektiewe kan open. In hierdie afdeling gaan ‘n oorsigtelike bespreking van die navorsingsbenadering, navorsingsontwerp, seleksie van deelnemers, posisie van die navorser en die navorsingsassistent, data insameling tegnieke en navorsingsproses, data analise en interpretasie van data, etiese oorwegings en metodologiese vereistes, gegee word.

5.2 Navorsingsbenadering

Die navorsingsbenadering van die studie is kwalitatief met die klem op ‘n empiriese studie rondom spirituele identiteitsbewuswording deur die kommunale Bybel-lees proses van 1 Timoteus 5:1-16. Met kwalitatiewe navorsing beoog die navorser om beter begrip te kry van ‘n spesifieke situasie of persone se belewenisse en dit dan te beskryf. Een van die sterk punte van kwalitatiewe navorsing is “the comprehensiveness of perspective it gives researchers” (Babbie & Mouton 2001:309). Die fokus in hierdie studie is om die vroue in Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording te beskryf, maar ook moontlike ontwikkeling en of verryking wat kon plaasvind tydens die proses uit te lig.

Sosiale konstruktivisme is die navorsingsparadigma van die studie. Konstruktivisme veronderstel dat elke vrou aktief betrokke was by die ontwikkeling van haar begrip of verstaan van die teks in haar eie lewe en konteks. Sosiale konstruktivisme veronderstel dat sosiale interaksie ‘n fundamentele rol gespeel het in die bewuswordingsproses van die vroue. Hul begrip en verstaan was dan ook gemeet aan die hand van mede-vroue in die groep asook

meer kundige persone soos die navorser en navorsingsassistent. Die leerproses was dus 'n aktiewe proses van deelname aan die kommunale leesproses waar gepoog was om nuwe idees en 'n bewuswording te skep by hul bestaande kennis en ervaring. Postmoderne navorsing wat met sosiale konstruktivisme as wetenskapsteoretiese uitgangspunt werk, verreken volgens Bosman (2001:50) die volgende:

“Empiriese navorsing lewer nie objektiewe wetenskaplike kennis nie. Alle empiriese navorsing is op meer as een manier onderworpe aan die subjektiwiteit en kontekstualiteit van die navorser. In die eerste plek deur die keuse van die onderwerp wat nagevors word en tweedens deur die soort vrae wat gestel word. Met die vrae wat gevra word, stuur die navorser die navorsingsgesprek in 'n bepaalde rigting. Die interpretasie van data en die resultate wat dit lewer, hang in 'n groot mate af van die voorveronderstellings van die navorser.”

Die afleidings en gevolgtrekkings wat dus uit empiriese navorsing gemaak word, is nie universeel geldig nie, maar dit funksioneer binne 'n bepaalde historiese en wetenskaplike konteks.

5.3 Navorsingsontwerp

Die navorsingsontwerp is 'n gevallestudie aangesien gevallestudies 'n geïdentifiseerde groep mense navors en oorsaak en gevolg bestudeer kan word met inagneming van 'n bepaalde konteks. Hierdie gevallestudie word ook 'n eenheid van analise genoem (Edwards & Talbot 1999). Die gevallestudie in hierdie navorsing is uit 'n kwalitatiewe navorsingsoogpunt 'n funksionele instrument aangesien die eenheid van analise 'n groep werklose vroue van Zama-Zama, die informele nedersetting in die weste van Pretoria was. Data insameling tegnieke wat effektief is met die gebruik van 'n gevallestudie is onderhoude en waarneming. Die voordeel van beide semi-gestruktureerde individuele en groepsonderhoude, is dat die persoonlike ingesamelde data nie uit gestruktureerde vraelyste bekom kon word nie as gevolg van die taal, kultuur en opvoedkundige diversiteit van die deelnemers. Die insamelingstegnieke in hierdie studie was semi-gestruktureerde individuele en groepsonderhoude, wat later in die hoofstuk bespreek word. Volgens Silverman (2001:113-114) is daar drie belangrike vrae wat tydens kwalitatiewe navorsing gevra word wanneer onderhoude gevoer word:

- “What is the status awarded to the data? The data may be regarded as the sharing of experience, or as a story that is told. Both are legitimate, as long as it is explained.
- From which analytical viewpoint is the data approached? The simplest answer is to deal with it as a description.
- Do the data from the interview help in reaching solutions for the research problem? The purpose of the interview needs to be kept in mind very clearly.”

5.4 Seleksie van deelnemers aan die studie

Die vyf vroue wat as navorsingsgroep opgetree het was willekeurig gekies deur die leierskap van die Zama-Zama informele nedersetting in die weste van Pretoria. Die fokus van die studie het vereis dat daar 'n diverse groep werklose vroue moes wees in terme van ouderdom, verhoudingstatus, opvoedingspeil en sosiale stand.³⁵ Die groep het saam en individueel die teks van die studie gelees, wat hoofsaaklik oor die hantering van gemarginaliseerde vroue, en dan in besonder die posisie van weduwees in die gemeente van Efese, handel. Omdat hulle willekeurig gekies was, was dit 'n goeie verteenwoordiging van die gemeenskap en die konteks waarin hulle daaglik funksioneer. Hiermee was daar gepoog om 'n verteenwoordigende groep vir die navorsing saam te stel. Die hoofman en leiers van Zama-Zama het meegewerk in die proses omdat hulle die mense binne hulle konteks, die informele nedersetting goed ken. Die navorsingsmilieu en ruimtes wat beskikbaar was, was baie eenvoudig, soos ruimtes onder bome, op die skadunet-stoep van 'n informele huisie of die twee-vertrek-‘container’ wat deur die Daspoort Mediese Kliniek as 'n ondersoeklokaal gebruik word.

5.5 Die posisie van die navorser en assistent

Om die studie professioneel en glad te laat verloop, het die navorser van 'n navorsingsassistent gebruik gemaak. Die navorsingsassistent het 'n PhD in pastoraat en jarelange ondervinding in berading, onderhoudvoering asook 'n breë kennis van die navorsingsproses. As post doktorale navorser aan die Universiteit van Pretoria se Teologiese fakulteit het die navorsingsassistent waardevolle insette gelewer tydens die onderhoude en waarnemingsprosesse. Sy tree semi-deelnemend op en hanteer die afneem van kernnotas,

³⁵ Wat die vyf werklose vroue se verhoudingstatus betref. was daar twee weduwees, een geskeide, een wat saam woon en een getroude vrou.

lei van individuele gesprekke asook die groepbesprekings. In die woorde van Van der Walt (2009:202) is: “die hoofnavorser ’n teenwoordige-waarnemer” in hierdie geval.

5.6 Data insameling tegnieke en navorsingsproses

Die data insameling tegnieke is onderhoude wat saam met die leesinstrument gebruik was. Semi-gestruktureerde individuele- en groep onderhoude (een voor en een na die lees van die teks) was gevoer. Die kommunale leesinstrument is ontwikkel uit Hofstede se kultuur teorie (Sien Afdeling 4.4) saam met die toepassing van ’n gesprek analise (Hofstede 2001) met behulp van vrye assosiasie prente.

Tabel 5.1 gee ’n sinopsis van die metodologie van die studie om sodoende die verband tussen die verskillende komponente uit te lug.

Tabel 5.1 Sinopsis van metodologie

Navorsings benadering	KWALITATIEF		
	Gevallestudie		
Navorsings ontwerp	’n Geval kan ’n eenheid of groep van persone wees wat geanaliseer word en kan ook bestaan uit ander groep(e) wat die betroubaarheid van die studie verhoog. Hierdie gevallestudie bestaan uit gemarginaliseerde werklose vroue van Zama-Zama informele nedersetting as ’n groep.		
Primêre navorsings-vraag	In watter mate dra die metode van kommunale Bybel-lees, asook die spesifieke inhoud van die teks van 1 Timoteus 5:1-16, by tot die gemarginaliseerde vroue in Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording?		
Sekondêre navorsings Vrae	Vraag 1 Wie is die vroue in Zama-Zama en hoe kan hul aanvanklike spirituele identiteit beskryf word?	Vraag 2 Watter moontlike invloed het kommunale Bybel-lees op hul spirituele identiteitsbewus wording?	Vraag 3 en 4 Watter moontlike invloed het die inhoud van 1 Timoteus 5:1-16 op hul spirituele identiteitsbewuswording? In watter mate beïnvloed hul spirituele identiteitsbewuswording hul persoonlike lewens en die gemeenskap?
Doelwitte van die sekondêre vrae	Om agtergrond inligting oor hul eie narratiewe stories aan my en die groep bekend te maak.	Om te bepaal hoe die proses van kommunale Bybel-lees deur die vroue gebruik word. Hoe die proses geïnternaliseer word deur die vroue.	Om te bepaal hoe die Bybelteks hul in hul situasie en unieke konteks aanspreek. Om te bepaal of die proses verandering in hul eie lewens maar ook gemeenskap teweeggebring het.
Deelnemers	Diverse groep van vyf werklose gemarginaliseerde vroue in die Zama-Zama informele nedersetting.		
Data insameling tegnieke	Twee semi-gestruktureerde persoonlike onderhoude per vrou Drie semi-gestruktureerde groep onderhoude Kommunale lees instrument van Hofstede se Kultuurteorie		

	Vrye assosiasie prente wat persoonlik, maar ook in groepverband ge-analiseer was. Al die onderhoude was verbatim opgeneem. Die kommunale leesproses en analise van vrye assosiasie prente was ook verbatim opgeneem en skriftelike aantekeninge was gemaak.		
Tegniek per vraag	Persoonlike- en groep onderhoude	Kommunale Bybel-lees	Kommunale Bybelles en vrye assosiasie Persoonlike- en groep onderhoude en waarneming
Data analise	Analise was gedoen aan die hand van die teoretiese raamwerk: Data was gesorteer om betekenisvolle patrone en temas te bepaal. Afleidings was gemaak. Opsommings was gemaak.		

Die navorsingsproses het die volgende behels:

- Die aanvanklike ontvriesingsproses waartydens die vyf vroue, ek as navorser en die navorsingsassistent mekaar ontmoet het, het plaasgevind onder die bome by een van die vroue se huis. Dit het gedien as een van die bogenoemde veilige ruimtes. 'n Ongestruktureerde kenmekaar het plaasgevind. In dié veilige ruimte en ander veilige ruimtes het die gesprekke, selfrefleksie, asook die saam-lees en interpretasie van die Bybelteks plaasgevind tydens die navorsingsproses. Die spelreëls van die groep was ook met hul onderhandel met betrekking tot sake soos vertroulikheid, respek vir mekaar en die waardes van die ander asook onderlinge vertroue, as moontlike kernwaardes vir die hele navorsingsproses.
- Die demografiese vraelyste was ook ingevul en van die inligting was met mekaar gedeel om die openheid en veilige ruimte van die groep waarbinne hulle funksioneer, aan te help.
- Die deelnemers het dan deur 'n proses van vrye assosiasie van tien gekose prente gereflekteer oor hul aanvanklike siening van hul eie spirituele identiteit.
- Aangesien die deelnemers se ideologiese verwysingsraamwerk (spirituele identiteitsbewuswording in dié studie) in kultuur ontspring en neerslag vind in simboliese vorme, was daar 'n werkswyse gevind om hierdie simboliese vorme in 'n spesifieke sosiale konteks waar te neem en te omskryf. Die vrye-assosiasie oefening (Bylaag 3) gebaseer op Hofstede se kultuurteorie, was volgens hierdie kriteria ontwikkel.
- Die eerste reaksie van die individu, maar ook as groep, op die prente was as kontrole-inligting gebruik waarteen die daaropvolgende antwoorde op dieselfde inligting, gebruik was.
- Wandel in die Woord as 'n metode van die kommunale lees en interpretasie van die Bybelteks was gebruik om die teks van die studie te hanteer. Keifert (2009:163) stel dit soos volg: "Dwelling in the Word is the practice of a repeated communal listening to a

passage of Scripture over long periods of time in order to form a Christian community that undertake their decisions and actions within the biblical narrative.”

- Die Bybel se tydlyn, die sosiale en kulturele konteks van die Mediterreense tyd, asook die vroue se eie konteks was verreken in die gesprekke en in die navorsing.
- Die klem op luister en luisteroefeninge was ook belangrik. Hulle was bewus gemaak om fyn ingestel te wees op elkeen se eie menswees, belewenisse, blindekolle, asook vir die van die ander groeplede. Tydens die hele proses was wedersydse vertrouwe en respek vooropgestel.
- Die vraelys en vrye assosiasie was weer gedoen soos in die begin van die proses. Die proses het plaasgevind deur die resultate van beide te vergelyk.
- Die gesprekke en samesyn was afgesluit nadat al die bogenoemde sake afgehandel was. Almal was bedank vir hulle passievolle deelname en al die waardevolle insette gedurende die navorsingsproses. Die navorsingsassistent was ook bedank vir haar aandeel in die navorsingsproses.

5.7 Data analise en interpretasie

Die fokus van die studie is om te bepaal hoe die kommunale Bybel-lees proses bydra tot vroue se spirituele identiteitsbewuswording. Die ingesamelde data in die kwalitatiewe studie is gesorteer om betekenisvolle patrone en temas te bepaal en dienoreenkomstig te beskryf. Die verwerkte data was geïnterpreteer aan die hand van die teoretiese raamwerk, wat in Hoofstuk 4 aangedui was, om sodoende 'n sinvolle bespreking in die beantwoording van die navorsingsvrae daar te stel. Hierdie bespreking van die bevindinge was dan met die huidige literatuur vergelyk om vas te stel of daar wel 'n verandering waargeneem kan word in die vroue van Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording. Die verwerkte inligting en interpretasie daarvan kan moontlik pro-aktief bydra tot die volhoubare verbetering en opheffing van soortgelyke informele nedersettings.

5.8 Etiese oorwegings

Toestemming is verkry van die Etiese komitee van die Universiteit van Stellenbosch, die leiersfigure/strukture van die informele nedersetting, asook die vyf vroue as deelnemers. Die leiersfigure en vroue se betrokkenheid by die studie is mondeling in hul eie taal soos aangedui in Tabel 6.1 in Hoofstuk 6, aan hul verduidelik (Sien Tabel 6.1). Hulle is verder ook meegedeel in die brief dat hulle onder geen verpligting staan nie en op enige stadium kan

onttrek. Verder is hulle verseker dat hul identiteit nie bekend gemaak sal word nie en dat die hele proses vertroulik hanteer word. Tolke en tweede asook derde taal insette is in die navorsingsproses gebruik sodat die taal nie beter tot sy reg kon kom. Die vroue se stem was dus gehoor. Die vroue het elkeen 'n brief onderteken waarin die doel van die studie, die navorsingsproses en hul aandeel in die studie beskryf is.

5.9 Metodologiese vereistes

Schoeman (2002:191-196) onderskei basiese vereistes wat belangrik is om te verreken in die kwalitatiewe navorsingsproses, naamlik betroubaarheid en geldigheid.

5.9.1 Betroubaarheid

Betroubaarheid is 'n vereiste vir die interpretasies en gevolgtrekkings wat gebaseer is op analise. Mouton en Marais (1993:104) dui twee gronde aan wat geldig is vir betroubare gevolgtrekkings: "Are the informations gained (the collected data) reliable? If we expect the evidence as reliable, does it offer adequate backing for the conclusion?" Volgens Babbie en Mouton (2001:119) verwys betroubaarheid na die feit dat 'n spesifieke tegniek, as dit herhaaldelik op dieselfde objek toegepas word, elke keer dieselfde resultate sal lewer.³⁶ Betroubaarheid waarborg egter nie akkuraatheid nie. 'n Skaal kan elke keer dieselfde gewig aantoon as iets geweeg word, maar dit is nie noodwendig die regte gewig nie. Betroubaarheid in kwalitatiewe navorsing verwys gewoonlik na konsekwentheid (Neuman 2001:170). Vier veranderlikes bepaal die betroubaarheid van die waarnemings naamlik die navorser, die subjek van die studie, die meetinstrument en die navorsingsinhoud. Elkeen van hierdie veranderlikes en hul bydraes in die navorsingsproses om konsekwentheid te bevorder, word verreken.

5.9.2 Geldigheid

Geldigheid verwys na die mate waartoe die meetinstrument meet wat dit veronderstel is om te meet. Neuman (2001:164) omskryf geldigheid soos volg: "Validity suggests truthfulness and refers to the match between a construct, or the way a researcher conceptualizes the idea in a conceptual definition, and a measure."³⁷ Betroubaarheid is 'n voorvereiste vir geldigheid,

³⁶ Neuman (2001:164) omskryf betroubaarheid soos volg: "dependability or consistency. It suggests that the same thing is repeated or recurs under identical or similar conditions".

³⁷ Silverman (2001:232) beskryf geldigheid weer as waarheid wanneer hy sê dit is die "extent to which an account accurately represents the social phenomena to which it refers".

alhoewel dit makliker is om betroubaarheid te bereik as wat dit is om geldigheid te bereik. In kwalitatiewe navorsing verwys geldigheid na: "... authenticity ... giving a fair, honest, and balanced account of social life from the viewpoint of someone who lives it everyday" (Neuman 2001:171).

5.10 Samevatting

In hierdie hoofstuk is daar aangetoon dat die navorsingsbenadering kwalitatief is, terwyl die navorsingsontwerp 'n gevallestudie is. Die gevallestudie in die navorsing is uit 'n kwalitatiewe navorsingsoogpunt 'n funksionele instrument. Hieruit is die eenheid van analise bepaal naamlik die gemarginaliseerde en werklose vroue van Zama-Zama, die informele nedersetting in die weste van Pretoria. Pretoria-Wes is gekies aangesien dit hoofsaaklik die tuiste van die armstes van die armes in Pretoria is. Vyf vroue was willekeurig gekies deur die leierskap van die informele nedersetting op grond van die gestelde insluitingskriteria wat as navorsingsgroep opgetree het. Dit was 'n diverse groep gewees veral wat hul verhoudingstatus betref. Beide die posisie van die navorser asook die navorsingsassistent is ook uitgeklaar.

Die data insameling tegnieke en die navorsingsproses is vervolgens beskryf en uitgeklaar. Aansluitend daarby is lig gewerp op die wyse van data analise en die interpretasie daarvan. Die etiese oorwegings en metodologiese vereistes naamlik betroubaarheid en geldigheid, is ook hanteer.

HOOFSTUK 6

DIE ANALISE EN BESPREKING VAN DIE NAVORSINGSRESULTATE

“Every noon at twelve
In the blazing heat
God comes to me
In the form of
Two hundred grams of gruel.

I know Him in every grain
I taste him in every lick.
I commune with him as I gulp
For He keeps me alive, with
Two hundred grams of gruel.

I wait till next day noon
And now He'd come
I can hope to live one day more
For you made God to come to me as
Two hundred grams of gruel.

I know now that God loves me-
Now I know what you're speaking about
For God so loves this world
That He gives his beloved Son
Every noon through YOU.”
(Gjerding & Kinnamon 1987:44)

6.1 Inleiding

Die navorsing is 'n kwalitatiewe studie. Die fokus in die hoofstuk val juis op die omskrywing van die waarnemings, tendense, diskoerse, kontekste, kultuur en prosesse soos dit op die individu en groep van toepassing is. Met die fokus van die studie op die spirituele identiteitsbewuswording van die individuele vroue en dié groep vroue in die Zama-Zama nedersetting deur die kommunale lees van die teks, was die volgende primêre en sekondêre vrae geïdentifiseer:

- In watter mate dra die metode van kommunale Bybel-lees asook die spesifieke inhoud van die teks by tot die gemarginaliseerde vroue in Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording?

Verder ook:

- Wie is die vroue in Zama-Zama en hoe kan hul aanvanklike spirituele identiteit beskryf word?

- Watter invloed het kommunale Bybel-lees op hul spirituele identiteitsbewuswording?
- Watter invloed het die inhoud van die teks op hul spirituele identiteitsbewuswording?
- Hoe beïnvloed hul spirituele identiteitsbewuswording hul persoonlike lewens en die gemeenskap?

Die historiese konteks van die teks en die weduwees wat daar aan die woord kom deur hul narratief in die teks kan met die konteks en die narratief van die vroue van Zama-Zama verbind word deur elkeen se unieke konteks te verreken. Die verskillende kontekste kan dan ook as brug dien tussen die verskillende verhale in die studie. So resoneer en korreleer die navorsingsvrae met die eksegetiese-proses in Hoofstuk 3 van die studie met mekaar.

Tabel 6.1 is die sinopsis van die metodologie soos reeds in Hoofstuk 5 bespreek is, maar word weer hier aangedui om die lyn van die bespreking en die analise van die data te vergemaklik.

Tabel 6.1: Sinopsis van metodologie

Navorsings benadering	KWALITATIEF		
Navorsings ontwerp	Gevallestudie 'n Geval kan 'n eenheid of groep van persone wees wat geanaliseer word en kan ook bestaan uit ander groep(e) wat die betroubaarheid van die studie verhoog. Hierdie gevallestudie bestaan uit gemarginaliseerde werklose vroue van Zama-Zama informele nedersetting as 'n groep.		
Primêre navorsings-vraag	In watter mate dra die metode van kommunale Bybel-lees, asook die spesifieke inhoud van die teks van 1 Timoteus 5:1-16, by tot die gemarginaliseerde vroue in Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording?		
Sekondêre navorsings Vrae	Vraag 1 Wie is die vroue in Zama-Zama en hoe kan hul aanvanklike spirituele identiteit beskryf word?	Vraag 2 Watter moontlike invloed het kommunale Bybel-lees op hul spirituele identiteitsbewus wording?	Vraag 3 en 4 Watter moontlike invloed het die inhoud van 1 Timoteus 5:1-16 op hul spirituele identiteitsbewuswording? In watter mate beïnvloed hul spirituele identiteitsbewuswording hul persoonlike lewens en die gemeenskap?
Doelwitte van die sekondêre vrae	Om agtergrond inligting oor hul eie narratiewe stories aan my en die groep bekend te maak.	Om te bepaal hoe die proses van kommunale Bybel-lees deur die vroue gebruik word. Hoe die proses geïnternaliseer word deur die vroue.	Om te bepaal hoe die Bybelteks hul in hul situasie en unieke konteks aanspreek. Om te bepaal of die proses verandering in hul eie lewens maar ook gemeenskap teweeggebring het.
Deelnemers	Diverse groep van vyf werklose gemarginaliseerde vroue in die Zama-Zama informele nedersetting.		

Data insameling tegnieke	Twee semi-gestruktureerde persoonlike onderhoude per vrou Drie semi-gestruktureerde groep onderhoude Kommunale lees instrument van Hofstede se Kultuurteorie Vrye assosiasie prente wat persoonlik, maar ook in groepverband ge-analiseer was. Al die onderhoude was verbatim opgeneem. Die kommunale leesproses en analise van vrye assosiasie prente was ook verbatim opgeneem en skriftelike aantekeninge was gemaak.		
Tegniek per vraag	Persoonlike- en groep onderhoude	Kommunale Bybel-lees	Kommunale Bybellees en vrye assosiasie Persoonlike- en groep onderhoude en waarneming
Data analise	Analise was gedoen aan die hand van die teoretiese raamwerk: Data was gesorteer om betekenisvolle patrone en temas te bepaal. Afleidings was gemaak. Opsommings was gemaak.		

6.2 Die profiele van die deelnemers

Dit is belangrik om eers agtergrond inligting rakende die vyf deelnemers deur te gee. Die profiele van die deelnemers word in Tabel 6.2 hieronder aangedui:

Tabel 6.2 Profiele van die deelnemers

	Deelnemer 1	Deelnemer 2	Deelnemer 3	Deelnemer 4	Deelnemer 5
Bevolkingsgroep	Noord-Sotho	Noord-Sotho	Zimbabweër	Noord-Sotho	Zimbabweër
Ouderdom	34	29	28	23	49
Moedertaal	Noord-Sotho	Noord-Sotho	Tsonga	Noord-Sotho	Tsonga
Opleiding	Graad 10	Graad 12	Graad 10	Graad 12	Graad 11
Beroep	Werkloos	Werkloos	Werkloos	Werkloos	Werkloos
Sosio-ekonomiese status	Onder-gem.	Onder-gem.	Onder-gem.	Onder-gem.	Onder-gem.
Seksuele oriëntasie	Hetero-seksueel	Hetero-seksueel	Hetero-seksueel	Hetero-seksueel	Hetero-seksueel
Verhoudingstatus	Weduwee	Geskei	Weduwee & enkellopend	Saamwoon	Getroud
Geloofstatus	Gelowig	Gelowig	Gelowig	Gelowig	Gelowig
Gelooftradisie	Christelik	Christelik	Christelik	Christelik	Christelik
Religieuse affiliasie	Geen	Geen	Rooms Katoliek	Geen	Rooms Katoliek
Betrokkenheid by kerk	Geen	Geen	Geen	Geen	Geen

Die data wat verkry is tydens die data insameling en navorsingsproses is nou volgens die deelnemers se individuele en gesamentlike terugvoer tydens die kommunale lees en interpretasie van die Bybelteks, gekoppel aan die konseptuele raamwerk van die studie.

6.3 Die spirituele identiteitsbewuswording se data analise

In die studie is daar gefokus op die twee metodes van data analise naamlik die kommunale lees en interpretasie van die Bybelteks, asook die vrye assosiasie met die respons op die tien prente. Die Bybelteks het gefokus op die gemarginaliseerde weduwees. Marshall (2006:572) sê: “it is framed more as a code of conduct for the church in its treatment of them coupled with a pattern of life to be followed by the people concerned.” Die kode of manier van optrede van die geloofsgemeenskap teenoor die weduwees in die studie kan vandag nog binne ’n postmoderne konteks verreken word. Die werklose vroue van Zama-Zama het soos in die tabel hierbo oor die sinopsis van metodologie op verskeie wyses blootstelling gehad aan die teks, mekaar, asook in die veilige ruimte van die navorsingsproses.

Uit die teks is die drie diskoerse naamlik gasvryheid/versorging, die stories van hoop en die inkarnasie in Christus en sy gemeente van belang. Verhoudinge word deurgaans voorop gestel. Hul eenheid as susters/broers in Christus bind almal saam. Teen hierdie agtergrond en met die Feministiese teologie in gedagte, sluit Marshall (2003:573) se opmerking volledig hierby aan as hy sê: “The type of relationship which is to be developed in the church is not patriarchal but rather brotherly.”

Uit die kommunale lees en interpretasie van die teks kan daar sterk lyne getrek word wat deur die vroue in Zama-Zama ontdek is. Dit word bevestig deur hul eie vrae, die vrae wat in die studie gestel is asook die talle antwoorde wat hulle self daarop gegee en ontdek het. Die analise van die antwoorde wat uit die vrye assosiasie oefeninge gekom het, was ’n diskoers in die studie. Dit is op die voorgrond geplaas.

6.3.1 Data analise van die kommunale Bybel-lees proses

In die studie is van die proses van Wandel in die Woord gebruik gemaak. Die proses bestaan uit die fyn luister na die Woord, mekaar en veral die ander persoon. Haar/sy stem moet duidelik gehoor word. Dit is ’n proses van fyn luister na die teks, na jou eie konteks en hoe

die Heilige Gees daarin werk asook in die saam-dink, reflekteer en daaglikse *Coram Dei* leef. Keifert (2009:21) sê volgende rondom die metodologie van Wandel in die Woord:

“The methodology of Dwelling in the Word consists of reading a chosen text aloud in a group. After the initial reading of the text, time is given for silent reflection on the meaning thereof. Every group member is then instructed to find a ‘reasonably friendly-looking stranger’ with whom to share what has been ‘heard’ in the personal reflection on the text. After sharing in pairs, members report to the group what they have heard from their respective partners. The group is then invited to discover the meaning of the text for their specific context by asking: ‘What is God up to here?’ and ‘What is the Word of God for us in this place and time?’ Dwelling in the Word as an exegetical method can be classified as a form of reader-response criticism practiced by average, everyday readers (in contrast to informed, ‘expert’ readers who have received specialised training in reading ancient texts).”

Steiner (1979:423-452) sluit hierby aan en sê: “Dwelling in the Word is practised by ‘readers’. Whereas a critic is someone who probes, questions, challenges and ‘masters’ the text, a reader honors, reveres, and ‘serves’ the text that he or she is reading.” As ‘n navorsingsgroep was daar gedurende die studie juis veilige en oop ruimtes as lesers vir mekaar geskep. Alhoewel die diverse groep die lesers van die teks is, gaan daar ook krities met die teks en mekaar omgegaan word. Dit is egter alleen moontlik binne die kommunale lees en interpretasie proses.

Nel (2013:4) skryf:

“While Dwelling in the Word actively encourages multiple readings of a text, in practice it regards the meaning of a given text as polyvalent and not omnivalent in that the participants of Word-dwelling, as a communal reader-response reading of a text, have their individual readings shaped by the community of which they are members. It is precisely this communal reading of Scripture, as practiced by Dwelling in the Word, which is of great importance in evaluating its use of Scripture.”

Hier word bevestig dat beide die gemarginaliseerde vroue van Zama-Zama se individuele stemme duidelik gehoor word sowel as die groep se stem, in hul unieke konteks en omstandighede. Gedurende die aanvanklike ontvriesingsproses, tydens die gesprekke met elke medenavorser, asook in die groep gesprekke het dié narratiewe ge-ego. Die kumminale lees deur die wandel in die Woord het ook hul ervaringe en moontlike hoop in ‘n heler

gemeenskap bevestig. Die hoofman, die ander leiers, asook die matriarg Florence wat die spirituele leier in die gemeenskap is, het in die verskeie gesprekke en in die navorsingsproses bevestig dat hulle insette “gehoor” was en dat dit verreken is in die navorsing alhoewel dit nie die dominerende diskoers was nie.

Daar was aanvanklik voor en selfs tydens die formulering van die navorsingsvoorstel bespiegel, en selfs die moontlikheid genoem, dat die studie van die nominale groep tegniek (NGT) sou wou gebruik maak. Aksienavorsing sou dan verder verkies word omdat daar aan verskillende groeplede se insette aandag gegee sou word. As gevolg van die diverse aard van die groep vroue, hul “oënskynlike” goeie opvoedingspeil en meegaande kwalifikasies asook die tolke wat in die proses van tyd tot tyd gebruik was, was dit nie haalbaar nie.

Die eerste sessie van Wandel in die Woord het redelik moeilik verloop omdat daar Noord-Sotho, Engels en Afrikaans gepraat is. Twee van die referente kom uit Zimbabwe en kan net Engels praat en verstaan, terwyl die ander drie Suid-Afrikaanse burgers is wat Noord-Sotho, Engels en Afrikaans magtig is. Die spreektaal was hoofsaaklik in gebroke Engels, maar almal kon mekaar verstaan en sinvol kommunikeer en fyn luister na mekaar. Nadat die teks volgens die beginsels van Wandel in die Woord gelees is, het hulle hul menings vrylik gelig en het hulle spontaan oor hul persoonlike interpretasies van die teks gereflekteer. Die persoonlike refleksie oor die teks in die studie is ’n belangrike komponent van die fokus van die studie. Hieronder word die vrae gegee en van die deelnemers se antwoorde daarop in kursief, waarna moontlike lyne getrek en afleidings gemaak word:

- **What struck you about the widows in the text?** *You must give them some help. You must honor them. You must help them. To pray for them. You must help them.*

Die rol van die eerste wyse van spirituele identiteitsbewuswording naamlik, die rol van gasvryheid en versorging, word hier gesamentlik ontdek in die proses van die kommunale lees van die teks. Die saam-ontdek en verstaan van die teks van die studie het meegewerk dat die vroue iets van hul eie broosheid, alleen-wees en stryd om oorlewing kon verwoord op grond van die inhoud van die teks. Die lys van deugde en sake wat deel moes wees van die regte weduwees se leefwyse in verse 9-12, het ook soms deel gevorm van hulle eie daaglikse lewenswyse. Die klem wat in die vraag op hulp en omgee geplaas word, is sinoniem met hul eie seer, verwerping en weerloosheid. Die behoeftes waarna

hulle smag moet sigbaar gemaak word deur respek, omgee en versorging te bewys aan hulle. Newlands en Smith (2010:17) sê in die verband: “We have come to the belief that the re-imagination of hospitality may be a significant way of opening up understandings of God which become almost invisible in much of our contemporary culture, the religious as much as the secular.” Deur met ander oë na gasvryheid te kyk en die nie net te verbeel in die gedagtes nie, maar dit te begin leef, bring hoop ook in hul haaglike situasie in Zama-Zama. Hul spiritualiteit asook unieke en gesamentlike Godsbeleving is verbreed in die navorsingsproses. Dit sal later aangeraak word.

- **With whom do you identify in this text?** Al vyf die deelnemers het saamgestem dat hulle met die weduwees in die teks identifiseer. Die identifikasie met al die gebrokenheid van hulle eie konteks en daaglikse leefwêreld as vroue van Zama-Zama, maak hul juis oop vir die weduwees se verhaal in die teks. Dit is een van die dominante diskoerse in die hele studie, die vereenselwiging van die deelnemers op 'n uiters spontane wyse met die weduwees en die sake rondom hulle.
- **What emotional response did you have after reading this text?** *Painful emotions. I feel ashamed. Feelings of pain and shame. I feel pain. Men do not feel pain. Some of them may feel it, but they just carry on. I feel deep pain.*

Hul eie gemarginaliseerdheid en kwesbaarheid word sigbaar in die gelade omskrywing van hul eie emosies na die saam-lees van die teks. Die gedeelde etiketering van hul emosies, deur pyn, “shame” dui op hulle eie konteks en die verhale daar rondom. Dit word bevestig deur die hele proses van die identifisering van die vroue in die studie, met die vroue in die teks en met die rol en posisie van die vroue in die Mediterreense kultuur en konteks. Die diversiteit van die vroue se verhoudingstatus asook die feit dat hulle uit verskillende kultuur agtergronde kom, verskillende huistale het, en selfs uit verskillende lande uit Suider-Afrika kom, bevestig die samebindende krag van gedeelde en geprojekteerde emosie op die hele proses van die vroue se spirituele identiteitsbewuswording deur die kommunale lees van die teks. Dit is in ooreenstemming met Borg (2003:16) wat sê: “Christian Diversity: one element in a potential bridge is the recognition of Christian diversity. Historical and culturally, there are many ways of being Christian, many ways of interpreting Christianity and living the Christian life.”

Die opmerking “*Men do not feel pain*”, is tiperend van die gemeenskap waarbinne die vroue daaglik leef. Die gewelds- en seksuele misbruik diskoers teenoor die gemarginaliseerde vroue, word deur die stelling verwoord.

- **What did you experience to be the most important action in this text?** *To help each other. People should look out for each other. The widow must not feel so lonely, but people must care about her. We must help each other. People must help the widows.*

Hierdie gedeelte siening sluit aan by Borg (2003:151) wat ook sê: “Yet another of the Bible’s correlative metaphors for our condition and solution is ‘closed hearts’ and ‘open hearts’. The condition of the heart matters. The heart, the self at its deepest level, can be turned toward God or away from God, open to God or closed to God.” Gesamentlik het die diverse groep eenparig tot die gevolgtrekking gekom dat die mees belangrike aksie in die teks vir hulle die omgee en versorgingsaspekte is.

- **How do you feel at this moment about yourself?** *I feel happy. I feel welcome. People out there are coming to help us. I feel comfortable, because I heard the Word of God. I feel happy, because I learned something I didn’t know before. Today God is in my house (She made the comment when we started the reading, because we sit in front of her house, check). I know Jesus, I feel happy.*

Met ‘n bewuswording van moontlike stories van hoop in die weduwees se teks, kyk hul al meer positief na die kanse vir moontlike stories van hoop in hul eie konteks. Deur die ontdekking van die eie waarde en eenheid in Christus, ten spyte van hul eie diversiteit, word daar hoop gebore. Deur die kommunale lees van die teks het die vroue se spirituele identiteitsbewuswording almeer ontwikkel, is hulle baie meer oop en diensbaar aan mekaar, en wil hulle almal meer volhoubaar betrokke wees by mekaar en in hulle eie gemeenskap. Die moontlikheid van netwerkvorming en mede-eienaarskap aanvaarding bied vir hulle nuwe uitdagings en moontlikhede.

Die vroue se spirituele identiteitsbewuswording het almeer ontwikkel want die wandel in die Woord sessies is twee weekliks voortgesit op hul eie maar ook saam met my en my navorsingsassistent, Dr Retha Kruidenier asook van ons ander studente kollegas. Twee

van die vroue is terug Zimbabwe toe maar van die familie lede wat steeds in Zama-Zama bly, sê dat hulle hul eie saam-lees groep daar begin het. Hulle neem ook leiding daar in die aanplant van groentetuine. In Zama-Zama self is drie van die vroue saam met die matriarg, die geestelike leier in die gemeenskap, Florance betrokke by 'n kleuterskol asook by die weeklikse gebedsgeleentheid en Sondag byeenkomste wat vir die hele gemeenskap aangebied word. Bylae 4 en 5 gee meer detail inligting omtrent die hele projek, die medewerkers asook die moontlike uitkomst in die nabye toekoms. Die feit dat die hele navorsingsprojek geregistreer is as 'n nie-winsgewende organisasie by die Departement van Maatskaplike Ontwikkeling en as vennoot by die Universiteit van Pretoria se groot Ubuntu projek saam met die Fakulteit Teologie en die Mediese Fakulteit, wys ook op die volhoubaarheid van die navorsingsproses en die hele projek.

Die data insamelingstegnieke wat in die kwalitatiewe navorsingsproses gebruik is, kan as volg aangedui word:

Tabel 6.3: Data insamelingstegnieke

Data insamelings tegnieke	<ul style="list-style-type: none"> • Twee semi-gestruktureerde persoonlike onderhoude per vrou • Drie semi-gestruktureerde groep onderhoude • Kommunale lees instrument van Hofstede se Kultuurteorie • Vrye assosiasie prente wat persoonlik, maar ook in groepverband ge-analiseer was. <p>Al die onderhoude was verbatim opgeneem. Die kommunale leesproses en analise van vrye assosiasie prente was ook verbatim opgeneem en skriftelike aantekeninge was gemaak.</p>
----------------------------------	--

Aan die einde van die navorsingsproses is daar gereflekteer op die kommunale lees van die teks en die moontlike interpretasie daarvan asook die relevansie daarvan op hulself en die gemeenskap. Daar is 'n paar vrae hanteer wat die groep moes antwoord oor hulle eie luister proses en hoe fyn daar na mekaar geluister is. Die volgende twee vrae wat hierop betrekking het, is soos volg beantwoord:

What do I hear from the other person? Die groep hoor by mekaar dat hul baie beter voel en verlig is. *I am smiling. We care for each other. I feel good and special. The text brings hope to me. It is a good experience being with you the last three sessions. God and our brothers and sisters in Christ care for each other.*

Uit hulle eie opsomming van die luisterproses na mekaar se stories, asook die internalisering van die teks, is dit duidelik dat daar tydens die sessies 'n nuwe verstaan gekom het by die

groep ten opsigte van die rol wat hul spirituele identiteitsbewuswordig in die interkulturele gesprekke gespeel het. Die nuwe insigte het nuwe hoop gebring. Hulle hele menswees smag na hoop. Holisties gesproke raak dit siel, gees en liggaam asook hul eie unieke konteks. Die teks van die studie stel in 1 Timoteus 5:5: “’n Weduwee wat alleen agtergelaat is en niemand het om vir haar te sorg nie, vestig haar hoop volkome op God.”

Die volgende vraag oor die luister proses was ook insiggewend. Dié nuwe verstaan het by die groep ‘n ontwikkelingsrol gespeel in hul spirituele identiteitsbewuswordig in die interkulturele gesprekke. Op die vraag: **How does what I’m hearing make me feel?** het hulle soos volg geantwoord: *It makes me feel happy and smiling. I’m feeling special. We must care for each other and then other people will also care for us. I must care for my family members, especially my children. If I’m feeling happy, my children will also feel happy.*

Aan die einde van die sessies is daar ook ‘n aantal spontane opmerkings gemaak oor die invloed van die navorsingsproses op die groep en hulself: *Caring begins at your own doorstep. You must first care for other people, and then they will care for you. If you put your hope in God, He will look after you and give you strength. Although we are strangers, we also have hope for the future, because people care about us. We all become a unity in Christ. In Christ we are brothers and sisters.* Dit sluit ook nou aan uit hulle saam-lees van die teks in die studie. Hul persoonlike identifikasie met die gemarginaliseerdes, en dan spesifiek die weduwees in die teks, was belangrik. Die klem wat veral op die menswaardigheid en onderlinge versorging van die gemarginaliseerde weduwees val, het hulle aangegryp. Veral hul waarde vir die kerk en gemeenskap het hulle aangespoor om self diensbaar te wees. Tang (2013) sê:

“Paul also sees widows as a valuable asset to the church. These are mature Christians who have time to pray and to minister in the church -praying day and night, showing hospitality, washing the feet of saints, helping those in trouble and doing good deed.”

In die kommunale Bybel-lees proses is daar ook gefokus op die groep se lees en luister ondervindinge. Die moedeloosheid, versorging en hantering van die weduwees het ‘n groot invloed uitgeoefen op hul eie identiteit as weerlose vroue in Zama-Zama. Die vraag is gevra hoe hulle die gevoel van magteloosheid beleef het. Die volgende is ‘n samevatting van die groep se terugvoer: *We also feel powerless. People treat us as servants. They don’t respect us and make us feel as if we have no value. Although I’m from another country, people care*

about me and love me. I feel powerless, but people do care about me. They treat us without respect, we are like possessions only for sex. You must have a boyfriend or a husband, otherwise people will not treat you with respect.

In die leesproses is daar baie klem deur hulself gelê op die omgee vir mekaar asook die eenheid in Christus. Hulle stel dit soos volg: *We care for each other. We also respect each other and serve each other. By respecting each other's culture, we become one in Christ.*

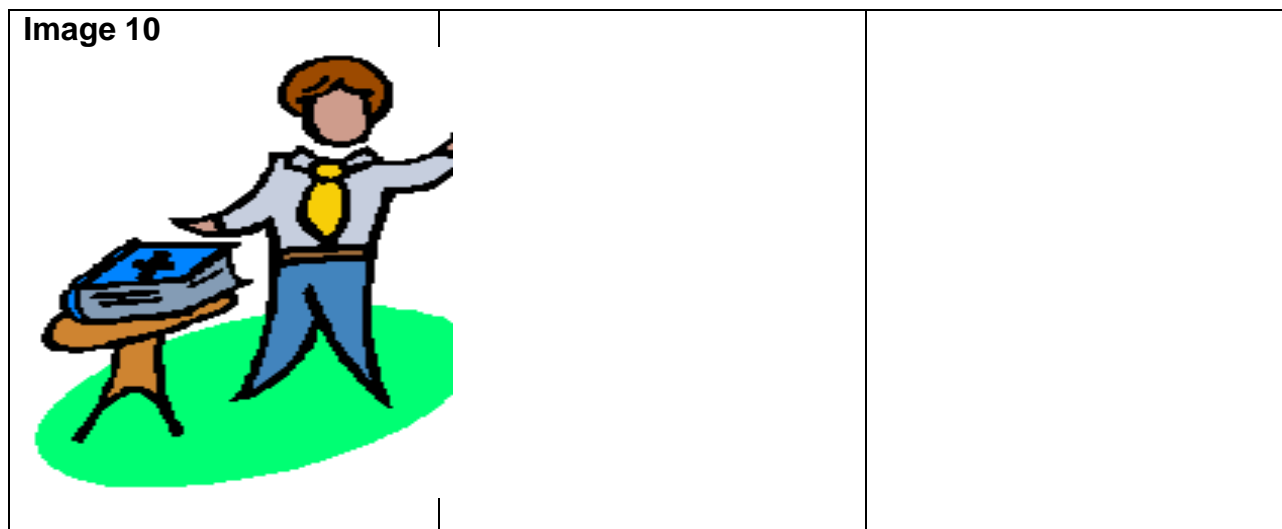
Uit die kommunale proses het hulle ook bewus geword van hul eie lae spirituele identiteit. Op die vraag of jy al ooit 'n oomblik van swak spirituele identiteit in jou lewe beleef het, het hulle soos volg geantwoord: *Yes, we all do, especially because we are jobless and homeless. I experience a low spiritual level when my child is sick and I don't have medicine for my child. When things are not going well. When I have no work, no money. When I have to beg for money and food. That makes me feel ashamed. When the men treat us bad and without respect. When they abuse us sexual and physical.*

Terugvoer oor die sessies se invloed op hulle eie spirituele identiteitsbewuswording, was uiters positief. Hulle sê onder andere die volgende: *The group feel that we all feel more empowered at the end of the sessions. We feel happy. We know that other people care about us and that we are not alone. We also care about each other. We make new friends in the group and know each other better. It is also a relieve to know that other people experience the same emotions and problems that we do. In Christ we become a unity. We discover a new life in God. We are sharing something from God. God works through other people. And us. We wil help each other in future in Zama-Zama.*

6.3.2 Data analise van die vrye assosiasie proses

Die volgende 10 prente in Figuur 6.1 is doelbewus gekies as deel van die vrye assosiasie oefening om juis die gesprek meer oop, kreatief en inklusief te maak asook om 'n veilige ruimte te skep vir almal.

<p>Image 1</p> 	<p>Image 2</p> 	<p>Image 3</p>
<p>Image 4</p> 	<p>Image 5</p> 	<p>Image 6</p>
<p>Image 7</p> 	<p>Image 8</p> 	<p>Image 9</p>

Figuur 6.1 Die vrye assosiasie oefening (www.google-image.com)

Die 10 prente sluit aan by die spirituele bewuswording in die konseptuele raamwerk. Al die foto's fokus op die spirituele identiteitsbewuswording van die vroue. Dit kan fyner verwoord word met die spesifieke verwysing van die teks na die rol van gasvryheid/versorging, die interpretasie van stories van hoop en "die inkarnasie" (Kyk in Hoofstuk 3 na die teksstudie asook 3.10 en 5.4) in die geloofsgemeenskap. Die betekenis van die prente is in samewerking met my assistent-navorsers, wie ook 'n jarelange beradingspraktik het, bepaal. Die prente word as volg gekoppel aan die bogenoemde verwysings in die teks ten opsigte van die hantering van die weduwees:

- Die rol van gasvryheid/versorging: Prent 1, die voetwas is 'simbolies van die gasvryheid en versorging van daardie tyd; Prent 3, die huis/kerkie met die reënboog is 'n metafoor vir uitnodiging, 'almal is welkom', hier is daar versorging en gasvryheid word beleef; Prent 4, die persoon in die reën is 'n kontekstuele metafoor en wys binne die vroue se konteks na die 'sorgvrye lewe in die natuur', iets van die Goddelike versorging en God se gasvryheid ten spyte van gebrokenheid.
- Die interpretasie van stories van hoop: Prent 2, waar mense in 'n kring saam staan/bid, is 'n metafoor van 'saam wees en hoop', ek is nie alleen nie; Prent 5, die kind wat alleen en kop in die hande sit, is 'n metafoor van stres, eensaamheid en gebrokenheid; Prent 6, die pottebakker en die klei is 'n metafoor vir "n nuwe begin, nog 'n kans'.
- Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap: die ander vier prente word hieraan gekoppel omdat die fokus van die teks juis op die eenheid in Christus val. Prent 7, die saam-kruisdra is 'n metafoor vir die saam ly, swaarkry maar tog met die 'in Christus wees' as fokuspunt;

Prent 8, die kinders met die legkaart, dien as metafoor vir die weerlose, gemarginaliseerde kinders wat ook 'n integrale deel vorm van die 'een liggaam'; Prent 9, die groot hand met die klein handjie, dien as metafoor vir die kinderlike afhanklikheid in die teks en Prent 10, die prediker met die Woord, dien as metafoor as 'man of God' wat die Woord gebruik as samebindende simbool.

Die onderstaande kursoriese inligting is in die eerste groepsessie rondom die vrye assosiasie gesprek met die vroue verkry. Die oefening word gedoen om die deelnemers se spirituele identiteitsbewuswording profiel te bepaal, asook om aan te toon of die interkulturele gesprekke enige uitdagings aan die vroue stel in hulle unieke kontekste en op hulle individuele intellektuele vlakke. Dié spirituele identiteitsbewuswording profiel van hoe die vroue moontlik gevorm word tydens die studie, is net 'n instrument om visueel aan te toon watter veranderinge alreeds met die tweede groepsessie rondom die vrye assosiasie, plaasgevind het. Die eerste vrye assosiasie oefening word in die volgende afdeling bespreek.

6.4 Die konseptuele raamwerk en deelnemers se reaksie tydens die vrye assosiasie proses

Die data wat verkry is tydens die navorsingsproses word volgens elke respondent se terugvoer tydens die vrye assosiasie proses, gekoppel aan die konseptuele raamwerk van die studie. Die eerste en tweede vrye assosiasie prosesse is met die verwerking van die data wat ingesamel is, verreken. Die primêre navorsingsvraag asook die sekondêre vrae gaan hopelik hierdeur beantwoord word.

Tabel 6.4 Medenavorser 1 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses

Invloede	Spirituele identiteitsbewuswording	Aktualisering
<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur as kollektiewe en individuele konsep • Afrika-hermeneutiek • Feministiese - hermeneutiek • Gemarginaliseerde vroue • Die konteks van armoede, werkloosheid, 	<p>Die teks met spesifieke verwysing na:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Die rol van gasvryheid/versorging word in prente 1, 3 en 4 aangedui. Sy sê: <i>I see the people, I think we are praying to God. House of church, save place! Man or women in rain, crying.</i> 	<p>Sy het uit die deel van die inhoud van die prente beslis 'n uitbou van haar eie spirituele identiteitsbewuswording beleef soos waargeneem kan word in die tweede kolom.</p> <p>As deelnemer in die groep het sy positief meegewerk</p>

armoede, HIV & AIDS, mag en geweld	<ul style="list-style-type: none"> Die interpretasie van stories van hoop word deur prente in 2, 5 en 6 aangedui. Sy sê: <i>People helping each other. People live in Jesus. Kind sit alleen, maybe he is distressed. Ek ken nie.</i> Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap word deur prente in 7, 8, 9 en 10 aangedui. Sy sê: <i>People carrying the cross over the mountain. House of God – everybody can go there and pray.</i> 	aan die uitbou van die groep se spirituele identiteitsbewuswording. Uit die samevatting van die data is dit duidelik dat sy en die groep 'n volhoubare verskil in hul konteks, gemeenskap wil maak.
------------------------------------	--	--

Tabel 6.5 Medenavorser 2 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses

Invloede	Spirituele identiteitsbewuswording	Aktualisering
<ul style="list-style-type: none"> Kultuur as kollektiewe en individuele konsep Afrika-hermeneutiek Feministiese - hermeneutiek Gemarginaliseerde vroue Die konteks van armoede, werkloosheid, armoede, HIV & AIDS, mag en geweld 	<p>Die teks met spesifieke verwysing na:</p> <ul style="list-style-type: none"> Die rol van gasvryheid/versorging word in prente 1, 3 en 4 aangedui. Sy sê: <i>We are not alike. People are not treating me the same. This is a widow washing someone's feet. House of church, save place! A man pray unconditionally, even if it is raining.</i> Die interpretasie van stories van hoop word deur prente in 2, 5 en 6 aangedui. Sy sê: <i>Congregation praying. Girl looking so stressed. We should not burden ourselves. With the Word of God we can do everything. God helps. Potter creating something new.</i> 	<p>Sy het uit die deel van die inhoud van die prente beslis 'n uitbou van haar eie spirituele identiteitsbewuswording beleef soos waargneem kan word in die tweede kolom.</p> <p>As deelnemer in die groep het sy positief meegewerk aan die uitbou van die groep se spirituele identiteitsbewuswording.</p> <p>Uit die samevatting van die data is dit duidelik dat sy en die groep 'n volhoubare verskil in hul konteks, gemeenskap wil maak.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap word deur prente in 7, 8, 9 en 10 aangedui. Sy sê: <i>People carrying the cross, after Peter betrayed the Lord. Kids playing puzzles, making friends. Mother holding a child's finger, she is busy teaching the child to walk. Pastor preaching, the grace of God.</i> 	
--	--	--

Tabel 6.6 Medenavorser 3 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses

Invloede	Spirituele identiteitsbewuswording	Aktualisering
<ul style="list-style-type: none"> Kultuur as kollektiewe en individuele konsep Afrika-hermeneutiek Feministiese - hermeneutiek Gemarginaliseerde vroue Die konteks van armoede, werkloosheid, armoede, HIV & AIDS, mag en geweld 	<p>Die teks met spesifieke verwysing na:</p> <ul style="list-style-type: none"> Die rol van gasvryheid/versorging word in prente 1, 3 en 4 aangedui. Sy sê: <i>Children of God helping each other. House of God – everybody can go there and pray. Raining and man look sad.</i> Die interpretasie van stories van hoop word deur prente in 2, 5 en 6 aangedui. Sy sê: <i>They are praying, there is hope. Child looking confused. We must tell him to pray. Pot with water for living water.</i> Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap word deur prente in 7, 8, 9 en 10 aangedui. Sy sê: <i>People carrying the cross of God together. Child busy with puzzles, play together. Child holding mother's finger, praying. Pastor preaching to</i> 	<p>Sy het uit die deel van die inhoud van die prente beslis 'n uitbou van haar eie spirituele identiteitsbewuswording beleef soos waargeneem kan word in die tweede kolom.</p> <p>As deelnemer in die groep het sy positief meegewerk aan die uitbou van die groep se spirituele identiteitsbewuswording.</p> <p>Uit die samevatting van die data is dit duidelik dat sy en die groep 'n volhoubare verskil in hul konteks, gemeenskap wil maak.</p>

	<i>church members, out the Bible.</i>	
--	---------------------------------------	--

Tabel 6.7 Medenavorser 4 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses

Invloede	Spirituele identiteitsbewuswording	Aktualisering
<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur as kollektiewe en individuele konsep • Afrika-hermeneutiek • Feministiese - hermeneutiek • Gemarginaliseerde vroue • Die konteks van armoede, werkloosheid, armoede, HIV & AIDS, mag en geweld 	<p>Die teks met spesifieke verwysing na:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Die rol van gasvryheid/versorging word in prente 1, 3 en 4 aangedui. Sy sê: <i>I see a man washing the feet of another man. It is a man of God. I see the people, I think we are praying to God.</i> • Die interpretasie van stories van hoop word deur prente in 2, 5 en 6 aangedui. Sy sê: <i>I see people of God holding together and pray. She is supposed to pray. It is a picture out of the Bible. God change me in different ways.</i> • Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap word deur prente in 7, 8, 9 en 10 aangedui. Sy sê: <i>People carrying the cross of God together. Children building together. Child having a mother. Man of God preaching the Word of God to people.</i> 	<p>Sy het uit die deel van die inhoud van die prente beslis 'n uitbou van haar eie spirituele identiteitsbewuswording beleef soos waargeneem kan word in die tweede kolom.</p> <p>As deelnemer in die groep het sy positief meegewerk aan die uitbou van die groep se spirituele identiteitsbewuswording.</p> <p>Uit die samevatting van die data is dit duidelik dat sy en die groep 'n volhoubare verskil in hul konteks, gemeenskap wil maak.</p>

Tabel 6.8 Medenavorser 5 se reaksies tydens die vrye assosiasie proses

Invloede	Spirituele identiteitsbewuswording	Aktualisering
<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur as kollektiewe en individuele konsep • Afrika-hermeneutiek 	<p>Die teks met spesifieke verwysing na:</p>	<p>Sy het uit die deel van die inhoud van die prente beslis 'n uitbou van haar eie spirituele</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Feministiese - hermeneutiek • Gemarginaliseerde vroue • Die konteks van armoede, werkloosheid, armoede, HIV & AIDS, mag en geweld 	<ul style="list-style-type: none"> • Die rol van gasvryheid/versorging word in prente 1, 3 en 4 aangedui. Sy sê: <i>People helping each other. People live in Jesus. Temple of God, caring people are praying the Word of God. Raining, lots of problems, help him.</i> • Die interpretasie van stories van hoop word deur prente in 2, 5 en 6 aangedui. Sy sê: <i>Caring people are praying the Word of God. Child of God, don't stress yourself, only God knows. Man busy making pots, new life.</i> • Die inkarnasie in die geloofsgemeenskap word deur prente in 7, 8, 9 en 10 aangedui. Sy sê: <i>People carrying a cross. Game, puzzle. Home at church. Child holding a mother's finger. Believers help one another. Pastor preaching the Word of God for people.</i> 	<p>identiteitsbewuswording beleef soos waargeneem kan word in die tweede kolom.</p> <p>As deelnemer in die groep het sy positief meegewerk aan die uitbou van die groep se spirituele identiteitsbewuswording.</p> <p>Uit die samevatting van die data is dit duidelik dat sy en die groep 'n volhoubare verskil in hul konteks, gemeenskap wil maak.</p>
---	--	---

6.5 Beantwoording van navorsingsvrae

Die sekondêre navorsingsvrae van die studie word eerstens beantwoord aangesien dit lei tot die beantwoording van die primêre navorsingsvraag.

6.5.1 Wie is die vroue in Zama-Zama en hoe kan hul aanvanklike spirituele identiteit beskryf word?

Aangesien die studie 'n gevallestudie is waar slegs vyf vroue willekeurig deur die leiers van die gemeenskap aangewys is om deel te neem aan die studie, kan geen veralgemenings gemaak word nie. Die vroue van Zama-Zama is 'n uiters diverse groep vroue waaronder Noord-Sotho, Zulu, Suid-Sotho, Xhosa, Venda, Mosambiekse, Zimbabwiese, Zambiese en

Nigeriese vroue. Volgens die leiers van die gemeenskap is daar ongeveer 970 vroue in die informele nedersetting, waarvan ongeveer 90% van die vroue werkloos en uiters arm is. Seksuele en fisiese geweld teen die vroue en kinders is aan die orde van die dag. Hulle is volgens die leiers 'n tradisionele en multikulturele gemeenskap.

Die vyf gekose vroue is dus 'n redelike verteenwoordigende seleksie van die breë vroue populasie van die Zama-Zama gemeenskap, soos beskryf in Hoofstuk 1 Afdeling 1.6.3 en Hoofstuk 5. Hulle aanvanklike spirituele identiteit is baie dieselfde omdat almal verwerp, onveilig en vernederd voel. Hulle beleef geen respek en waarde ten opsigte van hulself nie. Hulle is hoofsaaklik Christelik georiënteerd en verteenwoordigend van talle denominasies. Omdat dit 'n informele nedersetting is, is daar geen vaste eiendom of geboue nie en die verskillende geloofsgemeenskappe kom van tyd tot tyd op verskillende plekke in die omgewing bymekaar.

Die vroue se profiele toon aan dat hulle geloofstradisie Christelik is, en hul algemene geloofstatus, gelowig. Wat hulle religieuse affiliasie betref is slegs twee van die vroue geaffilieer by 'n spesifieke geloofstradisie, naamlik Rooms Katoliek. Dit blyk ook uit hulle demografiese inligting dat geen een van die groep betrokke is by 'n kerk nie. Omdat almal werkloos is en dus 'n onder gemiddelde sosio-ekonomiese status het, is hulle dus beskryf as gemarginaliseerde mense.

Uit die aanvanklike gesprekke met die vroue het hulle aanvanklike gesê hulle spirituele identiteit is vaag, onseker, en as gemarginaliseerdes het hulle geen stem nie. Hulle was egter ontvanklik en oop vir die navorsingsproses en bereid om te konsentreer op hulle eie en die groep se spirituele identiteitsontwikkeling en sensitering.

6.5.2 Watter invloed het kommunale Bybel-lees op hul spirituele identiteitsbewuswording?

Die gesprekke gedurende die kommunale leesproses het deure vir hul oopgemaak in die sin dat hul besef het ander dieselfde as hulle voel, maar dat daar tog hoop bestaan in hulle situasie. Wat duidelik waargeneem was, is dat hul kennis verruim is, hulle op emosionele vlak betrokke geraak het by die weduwees se storie, en dat dit deel geword het van hulle eie beleweniswêreld en alledaagse leefwyse.

6.5.3 Watter invloed het die inhoud van die teks op hul spirituele identiteitsbewuswording?

Almal het aangetoon dat die vrye assosiasie oefeninge hulle bewus gemaak het van God wat werk, dat daar hoop is en dat mense nog omgee vir mekaar. Twee van die vroue is terug Zimbabwe toe maar van die familie lede wat steeds in Zama-Zama bly, sê dat hulle hul eie saam-lees groep daar begin het. Hulle neem ook leiding daar in die aanplant van groentetuine. In Zama-Zama self is drie van die vroue saam met die matriarg, die geestelike leier in die gemeenskap, Florance betrokke by 'n kleuterskol asook by die weeklikse gebedsgeleenthede en Sondag byeenkomste wat vir die hele gemeenskap aangebied word. Bylae 4 en 5 gee meer detail inligting omternt die hele projek, die medewerkers asook die moontlike uitkomst in die nabye toekoms. Daar is beslis 'n spirituele identiteitsbewuswording by elke individu, maar ook by die groep, waargeneem. As vroue in die groep het elkeen afsonderlik, maar ook almal gesamentlik, positief meegewerk aan die uitbou van die groep se spirituele identiteitsbewuswording. Uit die samevatting van die verwerkte data is dit dus duidelik dat elkeen afsonderlik asook die groep 'n volhoubare verskil in hul konteks en gemeenskap wil maak.

6.5.4 Hoe beïnvloed hul spirituele identiteitsbewuswording hul persoonlike lewens en die gemeenskap?

Die blydschap, eerlikheid en afwagting waarmee die teks hanteer is, was sigbaar op hulle gesigte en in die entoesiasme waarmee hulle elke keer daar weg is en waarmee hulle vir elke sessie opgedaag het. Die opgewondenheid wat hul beleef het blyk ook uit die feit dat hulle hul ervaringe met ander wou deel deur ander vroue saam te bring na die volgende byeenkoms. Die vyf vroue het nou meer passie vir die lewe en hul lewens is met opgewondenheid en hoop gevul. Hulle stories van hoop en die verwondering oor die gasvryheid asook die versorging van mekaar, wil hulle volhoubaar uiteleef in die geloofsgemeenskap maar ook in hulle uiters moeilike daaglike omstandighede.

Die **primêre navorsingsvraag** van die studie word soos volg beantwoord:

6.5.5 In watter mate dra die metode van kommunale Bybel-lees asook die spesifieke inhoud van die teks by tot die gemarginaliseerde vroue in Zama-Zama se spirituele identiteitsbewuswording?

Daar was 'n fisies merkbare spirituele identiteitsbewuswording by die gemarginaliseerde vroue in Zama-Zama. Dit was waarneembaar uit die gesprekke tydens die vrye assosiasie oefening asook die kommunale lees en interpretasie van die teks. Hulle besef die waarde van mekaar bystaan en saam die Woord van die Here lees en dat dit 'n voortgaande en volhoubare proses moet wees. Hulle beleef hulself as nuwe mense met 'n nuwe spirituele identiteit. Die behoefte was uitgespreek dat hulle weekliks deur kommunale Bybel-lees en selfs eredienste, wil aanhou ontwikkel en groei. Dit gebeur steeds soos alreeds aangedui hierbo. Die uitvoerbaarheid asook die volhoubaarheid is bevestig deur die uitbreiding van die navorsingsproses tot 'n volhoubare en groot projek. Die Zama-Zama: Hope 4 U Foundation se registrasie as 'n Nie-winsgewende projek wat in Junie 2014 voltooi was, asook die finansiële steun van R 100 000 die afgelope boekjaar deur die Noordelike Sinode van die NGK bevestig dit. Die talle kerke, Ringe, vrywilligers, multiprofessionele spanne van dokters, maatskaplike werkes, sielkundiges, beraders ens. is 'n tekenende bewys van die volhoubaarheid van die projek en die hele navorsingsproses.

6.6 Samevatting

In hierdie hoofstuk is die profiele van die deelnemers; hul spirituele identiteitsbewuswording se data analise; die deelnemers se reaksie tydens die vrye assosiasie proses, asook die navorsingsvrae beantwoord. Die Bylae 4 en 5 dui ook op die omvang van die studie asook die voortsetting van die projek deur dié volhoubare gemeenskapsbetrokkenheid.

HOOFSTUK 7

DIE GEVOLGTREKKING EN IMPLIKASIES

“Women hope and long for:
Acceptance and esteem as persons of God-given humanity and equality;
Affirmation of their gifts of the Spirit;
Language for God which includes them and helps them to find God in themselves;
Liturgy and prayer which nourishes their whole being in their desire for the Divine;
Circles of community in which they find friends. Sisters and brothers who support and nourish each other in love and compassion;
Structural change in their churches which opens the doors the ministry, including ordination;
A better world, a more loving church for the next generation of girl children;
Life to the full for themselves, for all people.”
(Rakoczy 2004:436)

7.1 Inleiding

Die aanhaling van Rakoczy hierbo is eintlik 'n uiters toepaslike credo of selfs belydenis oor die hele navorsingsproses asook die voortgesette pogings om vrouens se hoop en om te behoort, te bevestig en deel van hul daaglikse lewe te maak.

Die navorsing was 'n kwalitatiewe studie. Die data wat verkry is, is gesorteer om betekenisvolle patrone en temas te bepaal. Die betekenisvolle patrone en temas is dienooreenkomstig beskryf. Die verwerkte inligting kan moontlik pro-aktief bydra tot die volhoubare verbetering en opheffing van die gemarginaliseerde vroue van Zama-Zama se gemeenskap. Dit begin egter by hul eie spirituele identiteitsbewuswording en dit kan dan moontlik oorvloeï na ander soortgelyke informele nedersettings. Uit die relevante data is daar tot 'n sinvolle interpretasie gekom van hoe hulle spirituele identiteitsbewuswording ontwikkel word in die kommunale Bybel-lees en interpretasie proses.

In hierdie studie is die rol van spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees ondersoek. 'n Gevallestudie van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting was gedoen waar gemarginaliseerde vroue uit diverse kontekste byeenkom. In die daaropvolgende navorsingsproses is daar gefokus op die bymekaarkom van die vroue, en hul saam-lees en interpretasie van die Bybelteks. Aandag is ook gegee aan die konsep van interkulturele Bybel-lees. 'n Saamgestelde raamwerk van Afrika en Feministiese-hermeneutiek is ontwikkel. Die fisiese en seksuele geweld teen dié vroue het beslis 'n direkte

invloed op hulle spirituele identiteitsbewuswording en alledaagse lewe. Dit is bevestig tydens die kommunale lees proses en ook deur die prente van die vrye assosiasie oefeninge.

In Hoofstuk 2 is die Feminisme en 'n Afrika-hermeneutiek bespreek. Dit het as die hermeneutiese raamwerk van die studie gedien. Die stemme van vroue was die hele tyd in die proses duidelik hoorbaar. In die Feminisme word die belang van die stem van die individu binne 'n bepaalde konteks beklemtoon. Die Afrika-hermeneutiek maak die kommunale ruimte oop waarin dié stemme tot hulle reg kan kom. Binne dié veilige ruimte wat geskep was, soos alreeds aangedui op talle plekke in die dokument, het die gemarginaliseerde stemme van die vroue en unieke stem van die individu tot haar reg gekom.

In Hoofstuk 3 is die kommunale lees proses van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama hanteer. Die interkulturele gesprekke het gefokus op die saam-lees en interpretasie van die Bybelteks as gespreksdokument. Daar is oorsigtelik na die teks en inhoud gekyk. Die fokus het hier op die weduwees geval en hoe dit ook in die teks hanteer is. Die rol wat gasvryheid/versorging, die interpretasie van stories van hoop en die inkarnasie in die geloofsgemeenskap speel, was ook deeglik verreken. Met behulp van die kommunale lees van die teks het die vroue hul eie asook gesamentlike inhoud en betekenis daaraan geheg. Die Feminisme en 'n Afrika-hermeneutiese konteks was ook hier verreken asook die posisie van vroue in die Mediterreense wêreld en vroeë kerk. Die hantering van die teks in die studie, het as voertuig gedien om die vrouens van Zama-Zama weer hoop te gee en 'n veilige tuiste waar hul kon lewe in vryheid en met respek.

Die teoretiese raamwerk van die studie is in Hoofstuk 4 hanteer. Die hermeneutiese model van interkulturele Bybelinterpretasie van Kessler (2004), Hofstede (2001) se diepte dimensies van kultuur, asook MacDonald (2000) se strukturele modelle oor spiritualiteitsbewusmaking en ontwikkeling, is ook verreken in die navorsingsproses. Sleutel terme soos kultuur, identiteit, spiritualiteit en identiteitsbewuswording was deur die navorsingsproses gebruik en is hier omskryf.

Die praktiese werkswyse van die studie is in Hoofstuk 5 hanteer. Aandag is gegee aan die navorsingsbenadering en ontwerp. Die seleksie van die deelnemers asook die navorsingsproses en data insamelingstegnieke was ook hier verreken.

Die analise en bespreking van die navorsingsresultate was in Hoofstuk 6 bespreek. Die kwalitatiewe data wat ingewin was tydens die konkrete interkulturele gesprekke, is hier geanaliseer en bespreek. Al die stemme wat gehoor is, die literatuurstudie, die unieke konteks van die gemarginaliseerde vroue asook hulle saam-lees en interpretasie van die Bybelteks is gereflekteer en saamgevat in die hele navorsingsproses. Die nuwe insigte en perspektiewe wat tydens die studie ontwikkel het, het meegehelp om hulle te bevry as slagoffers van fisiese en seksuele geweld. 'n Positiewe belewenis en groei ervaring is beleef ten opsigte van hul spirituele identiteite bewuswording en lewensuitkyk.

7.2 Uitdagings en roepig

Verskeie invloede in die konseptuele raamwerk is in die verskillende hoofstukke van die studie verreken. Kultuur as kollektiewe en individuele konsep, die Feministiese- en Afrika-hermeneutiek, die gemarginaliseerde vroue asook hulle unieke konteks van armoede, werkloosheid, HIV & AIDS, mag en geweld, is bespreek. Uit dié invloede wat steeds in die gemeenskap van Zama-Zama teenwoordig is en steeds 'n groot rol speel, word die uitdagings asook geleenthede aangepak.

Dit is immers die roeping van die kerk en informele geloofsgemeenskap om daaglik *Coram Dei* te leef en as gestuurdes die *missio Dei* van die Drie-enige God uit te leef in 'n gebroke werklikheid, met die gemarginaliseerde vroue, maar ook die kinders en ander mense. Om as medeskepper op te tree van 'n heler en oper gemeenskap is dus 'n positiewe uitlewing van die mens se liefde vir haar naaste. Coenie Burger (2005:5) sê: “As ons reg wil dink oor missionêre gemeentes is die plek om te begin inderdaad die *missio Dei*. Dat die kerk gestuur is en 'n opdrag het, is nie ons gedagte nie – dit hang saam met wie God is en wat hy doen.” Dit is iets wat Hyself vandag nog voortsit, daaglik persoonlik by betrokke is, en wat Hy sal klaarmaak en afrond op sy tyd.

Dan alleen kan die woorde van Jesus se gebed daaglik gestalte vind in ons dade en drome as ons saam met Hom bid in Matteus 6:10: “Laat U koninkryk kom; laat U wil ook op die aarde geskied net soos in die hemel.” Geloofsonderskeiding as 'n proses wat ontspring uit 'n persoonlike, maar ook uit 'n gesamentlike verhouding met die Triniteit, maak almal en alles oop en ontvanklik vir God se Koninkrykswerk. Burger (2005:47) stel dit as volg: “Elke ontmoeting met God bring 'n nuwe verstaan, 'n nuwe openbaring van wie God is.”

7.3 Die implikasie vir my persoonlik en my bediening

Nou dat die navorsingsproses en studie afgehandel is, is niemand wat deel was die navorsingsproses, onaangeraak nie. Die kommunale Bybel-lees en die vrye assosiasie oefening asook die saam eet en drink deur die hele navorsingsproses was heilige oomblikke vir my persoonlik en ook vir die hele groep. Ons het saam nuwe moontlikhede ontdek. As ek, en die bediening waarbinne ek staan, nie in afhanklikheid daagliks na God se wil vra nie, is die kans goed dat ek/ons besig raak en bly met my/ons eie planne. In my bediening raak ek weer nederig en afhanklik van God se stem. Dan ‘eet’ ek die Bybel, en word dit ’n integrale deel van my menswees maar ook van my bediening. Fourie (2007:1) sê:

“Die Bybel is juis die verhaal van God se sending na die wêreld toe. God kruip nie in die kerk weg nie, maar laat Sy koninkryk juis in die alledaagse lewe kom – daar waar Petrus en jy en ek, God op sy woord neem en ons nette laat sak en met ons woorde, en veral met ons verhoudings en ons dae, mense nooi om deel te wees van God se groot boodskap van liefde.”

Dit is ’n geweldige komplekse en omvattende onderwerp wat tydens die navorsingsproses hanteer was. Volgens die voorskrifte wat die Sweedse kerk aan die navorsers gestel het, moes daar in die navorsingsproses aandag gegee word aan; die mediese, gesondheids perspektiewe, welsyns perspektiewe, die teologiese, in dié geval die Nuwe Testamentiese perspektiewe, die gender perspektiewe asook die praktiese, projek perspektiewe van die onderwerp. Die praktiese kant wat oor die daarstelling van ’n volhoubare projek in ’n plaaslike gemeenskap handel, het en stel steeds groot uitdagings aan die navorser sowel as die vroue van die informele nedersetting in Pretoria Wes, Zama-Zama en die res van die gemeenskap.

Die grootste teleurstelling tydens die hele navorsingsproses en die Zama-Zama: Hope 4 U Foundation se vestiging was die totale afwesigheid van die Sweedse Kerk en die talle beloftes wat nooit nagekom is nie.

Hierdie identiteitsbewuswording en bemagtiging op ’n volhoubare wyse kan slegs plaasvind deur interdisiplinêr te werk te gaan saam met die mediese kliniek van Daspoort, die Universiteit van Pretoria, asook verskeie vennote en vrywilligers. Die verskillende geloofsgemeenskappe, sakevennote, plaaslike en provinsiale regering, inwoners, vrywilligers, nie-winsgewende organisasie en verskillende netwerke het daarom hier hande gevat om medeverantwoordelikheid vir die gemeenskap te aanvaar.

Die einde van die navorsingproses word hier bereik. Die einde is en bly altyd 'n oop proses en ontlok altyd weer nuwe vrae vir verdere navorsing. Daar is nie 'n punt aan die einde van die navorsing nie, wel 'n komma ... (Botha 2010a:144).

BRONNELYS

- Abdelal, R., Herrera, Y. M., Johnston, A. I., & McDermott, R. (2006). Identity as a variable. *Perspectives on Politics*, 4, 695-711.
- Ackermann, D. M. (1993a). Liberating the Word: Some thoughts on feminist hermeneutics. *Scriptura*, 44, 1-18.
- Ackermann, D. M. (1993b). Meaning and power: Some key terms in Feminist liberation theology. *Scriptura*, 44, 19-33.
- Ackermann, D. M. (2001). *Tamar's cry: Re-reading an ancient text in the midst of an HIV/AIDS pandemic*. Johannesburg: Ecumenical Foundation of Southern Africa.
- Ackermann, D. M. (2006). From mere existence to tenacious endurance. Stigma, HIV?AIDS and a Feminist theology of praxis. In I. A. Phiri & S. Nadar (Eds.), *African women, religion, and health: Essays in honor of Mercy Amba Ewudiziwa Oduyoye* (p. 221-242).
- Akper, G. I. (2005). The role of the 'ordinary reader' in Gerald O. West's hermeneutics. *Scriptura*, 88, 1-13.
- Babbie, E. R. & Mouton, J. (2001). *The practice of social research*. Cape Town: Oxford University Press, South Africa Edition.
- Bederman, G. (1995). *Manliness and civilization: A cultural history of gender and race in the United States*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bernard, J.H. (1899). *The pastoral epistles*. Grand Rapids: Baker.
- Beeld van 25 Junie 2013 Professor Haeemah Abrahamse van die Suid-Afrikaanse Mediese Navorsingsraad se geslagsake- en gesondheidsgroep.
- Borg, M. J. (2003). *The heart of christianity. Rediscovering a life of faith*. USA: Harper Collins.
- Bosman, L. L. (2001). *'n Narratiewe beskouing van die pastoraal terapeutiese self in 'n postmoderne samelewing*. DD Thesis. Universiteit van Pretoria, Pretoria.
- Botha, A. (1998). *Pastoral Therapy and extra-marital affairs: A Narrative Approach*. Doktorale Proefskrif. Universiteit van Suid-Afrika, Pretoria.
- Botha, J. A. (2010a, 16 Julie). Andersheid as God se gawe, *Die Kerkbode*, p.5.
- Botha, J. A. (2010b). *Die kerk wat ons wil wees! Taakspan vir Diversiteit van die Algemene Sinode van die NG Kerk*.

- Botha, J. A. (2012). *Menswaardigheid!* Lesing vir die Taakspan vir Diversiteit van die Algemene Sinode van die NG Kerk. Artikel voorgedra by die Lentekonferensie, Universiteit van Pretoria.
- Briskin, A. (1998). *The stirring of Soul in the workplace*. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers.
- Brislin, R. (1999). *Understanding culture's influence on behaviour* (2nd ed.). CA: Wadsworth.
- Burger, C. W. (2005). *Ontmoetings met God*. Wellington: Lux Verbi BM.
- Carson, D.A. (1993). *The cross and Christian ministry: An exposition of passages from 1 Corinthians*. Grand Rapids: Baker.
- Carson, D.A. & Moo, D.J. (2005) [1992]. *An introduction to the New Testament*. 2nd ed. Nottingham: Apollos
- Castanheira, M. L., Green, J., Dixon, C., & Yeagerb, B. (2007). (Re)formulating identities in the face of fluid modernity: An interactional ethnographic approach. *International Journal of Educational Research*, 46, 172-189.
- Chen, V. (1992). The construction of Chinese American women's identity. In L. F. Rakow (Ed.), *Women making meaning* (pp. 225-243). New York: Routledge.
- Claassens, L. J. M. (2012). Resisting Dehumanization: Ruth, Tamar and the Quest for Human Dignity. *The Catholic Biblical Quarterly*, 74(4), 659-674.
- Conn, J. W. (1993). Toward spiritual maturity. In C. M. LaCugna (Ed.), *Freeing theology: The essentials of theology in Feminist perspective* (pp. 235-259). San Francisco: Harper San Francisco.
- Dada, A. O. (2010). Repositioning contextual Biblical hermeneutics in Africa towards holistic empowerment. *Black Theology: An International Journal* 8(2), 160-174.
- De Wit, H. (2004). Through the eyes of another. In H. De Wit, L. C. Jonker, M. Kool & D. Schipani (Eds.), *Through the eyes of another: Intercultural reading of the Bible* (pp. 3-54). Indiana: Institute of Mennonite Studies.
- Dube, M. W. (2002). Villagising, globalising and biblical studies. In J. S. Ukpong, M. W. Dube, G. O. West, A. Masoga, N. K. Gottwald, J. Punt, T. S. Maluleke & V. L. Wimbush (Eds.), *Reading the Bible in the global village* (pp. 41-64). Cape Town: Atlanta: SBL.
- Edwards, A. & Talbot, R. (1999). *The hard-pressed researcher: A research handbook for the caring profession* (2nd Ed.). London: Prentice Hall.
- Ellicott, C.J. (1864). *The pastoral epistles of st Paul*. London: Longman.

- Emerton, J.A. (1999). Commentary on 1 Timothy. In J.A. Emerton et al. (Eds.), *The international critical commentary on the Holy scriptures of the old and new testaments*. Scotland: T & T Clark Ltd.
- Emmons, R. A. (2006). Spirituality: Recent progress. In M. Csikszentmihalyi (Ed.), *A life with living: Contributions to positive psychology* (pp. 62-84). New York, NY: Oxford University Press.
- Epstein, A. L. (1978). *Ethos and Identity*. London: Tavistock.
- Exum, J.C. (1993). *Fragmented women: feminist (sub)versions of Biblical narratives*. Sheffield: JSOT Press.
- Farley, M. A. (1985). Feminist consciousness and the interpretation of scripture. In L. M. Russel (Ed.), *Feminist interpretations of the Bible* (pp. 41-54). Philadelphia: Westminster.
- Fee, G.D. (1996a) Paul, the Spirit and the People of God. Peabody: Hendrickson.
- Fourie, P. (2007). Nou is ek ook 'n 'gestuurde' pastor. *Kruisgewys*, Desember 2007.
- Gee, J. P. (2000). Identity as an analytic lens for research in education. *Review of Research in Education*, 25, 99-125.
- Gjerding, I. & Kinnamon, K. (Eds.). (1987). *Women's prayer services*. Mystic, Connecticut: Twenty-Third Publications.
- Gorman, M.J. (2004). Apostle of the Crucified Lord: A Theological Introduction to Paul and his Letters. Grand Rapids: Eerdmans
- Green, E. E. (1993). Woman's words: Sexual difference and Biblical hermeneutics. *Feminist Theology*, 4(Spring), 64-78.
- Guthrie, D. (1961). *The Pauline epistles. New Testament introduction*. London: Tyndale.
- Halkes, C. J. M. (1984). *Zoekend naar wat verloren ging: Enkele aanzetten voor een feminisistische theologie*. Ten Have: Baarn.
- Harding, M. (2004) Disputed and Undisputed Letters of Paul, in Porter, S.E. (ed), *The Pauline Canon*, 129-168. Leiden: Brill (Pauline Studies, vol 1)
- Helminiak, D. (2013). Visions of Daniel. *Spiritual development: An interdisciplinary study*. Besigtig op 23 May, 2013 by <http://www.visionsofdaniel.net/SpirDvlpch2.htm>
- Hinga, T. M. (2002). African Feminist theologies, the global village, and the imperative of solidarity across borders: The case of the Circle of concerned African women theologians. *Journal of Feminist Studies in Religion*, 18(1), 79-86.
- Hofstede, G.H. (1991). *Cultures and organisations: Software of the mind*. London: MacGraw-Hill.

- Hofstede, G.H. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviours, institutions, and organisations across nations*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Hooks, B. (1984). *Feminist theory from margin to center*. Boston: South End Press.
- Isherwood, L. & McEwan, D. (1993). *Introducing Feminist theology*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Jones, S. (2000). *Feminist theory and Christian theology: Cartographies of grace*. Minneapolis: Fortress Press.
- Johnson, L.T. (1999). *The Writings of the New Testament: An Introduction*. Rev ed. Londen: SCM
- Johnson, L.T. (2008). *The first and second letters to Timothy: A new translation with introduction and commentary* (259). New Haven; London: Yale University Press.
- Jonker, L. C. (2005). 'Contextuality' in (South) African exegesis: Reflections on the communality of our exegetical methodologies. *Old Testament Essays*, 18(3), 637-650.
- Jonker, L. C. (2006). From multiculturalism to interculturalism: Can intercultural Biblical hermeneutics be of any assistance? *Scriptura*, 91, 19-28.
- Jonker, L. C. (2007). On becoming a family: Multiculturalism and interculturalism in South Africa. *The Expository Times* 118(10), 480-487.
- Keifert, P. (2009). The return of the congregation to theological conversation. In P. Keifert (Ed.), *Congregations: A nested vision for learning new habits, in testing the spirits – how theology informs the study of congregations* (pp. 13-26). Grand Rapids: Eerdmans.
- Kelly, J.N.D. 1964. *A commentary on the Pastoral epistles*. New York: Harper & Row.
- Kessler, R. (2004). From bipolar to multipolar understanding. In H. De Wit, L. C. Jonker, M. Kool & D. Schipani (Eds.), *Through the eyes of another: Intercultural reading of the Bible* (pp. 452-459). Indiana: Institute of Mennonite Studies.
- Knight, G. W. (1992). *The pastoral epistles. A commentary on the Greek text*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Köstenberger, A. J. (2006). Hermeneutical and exegetical challenges in interpreting the pastoral epistles. In A. J. Köstenberger (Ed.), *The expositor's Bible commentary* (pp. 1-27). Zondervan: Grand Rapids.
- Kruidenier, C. M. (2013). *Die dekonstruksie van die stiefma: Ou mites en nuwe verhale van hoop: 'n Narratiewe pastorale benadering*. Ongepubliseerde PhD verhandeling, Universiteit van Pretoria.

- Kümmel, W. G (1977) *Introduction to the New Testament*. rev ed.tr by Kee, H.C London: SCM
- Kwok, P. (2000). *Introducing Asian Feminist theology*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Lawrie, D. L. (2005a). Approaches focusing on the texts themselves. In L. C. Jonker D. Lawrie (Eds.), *Fishing for Jonah (anew): Various approaches to Biblical interpretation* (pp. 67-108). Stellenbosch: Sun Press.
- Lawrie, D. L. (2005b). Approaches focusing on the reception of texts. In L. C. Jonker & D. Lawrie (Eds.), *Fishing for Jonah (anew): Various approaches to Biblical interpretation* (pp. 109-165). Stellenbosch: Sun Press.
- Lester, M. (2013). *Paul's revelations about early Christian women*. Besigtig op 3 November, 2013 by <http://www.netplaces.com/gnostic-gospels/the-role-of-women-in-gnosticism/pauls-rev>
- Lock, W. 1924. *A critical and exegetical commentary on the Pastoral Epistles*. Edinburgh: T & T Clark.
- Louw, D.J. 1998. "God as friend": Metaphoric theology in pastoral care. *Pastoral Psychology* 46(4):233-242.
- Louw, D. (2005). *Cura Vitae. Illness and the haling of life*. Wellington: Lux Verbi:BM
- MacDonald, D. A. (2000). Spirituality: Description, measurement and relation to the Five Factor Model of personality. *Journal of Personality*, 68(1), 153-197.
- Malina, B.J. 1993. *The New Testament world: Insights from cultural anthropology*. Louisville, Kentucky: Westminster/John Knox.
- Malina, B.J. (2001). *The New Testament world: Insights from cultural anthropology*. 3rd Ed. Louisville: Westminster John Knox.
- Malina, B.J. & Rohrbaugh, R.L. (2003). *Social-science commentary on the synoptic gospels*. 2nd Ed. Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Marshall, I. H. (2006). *The International critical commentary on the holy scriptures of the old and new testament* (pp. 572-607). London: MPG Books Group.
- Mazamisa, W. (1995). Orality, literacy and the Bible. *Journal of Black Theology in South Africa*, 9(2):1-26.
- Meeks, R. 1983 *The New International Commentary on the New Testament: The letters to Timothy and Titus*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Middleton, D. F. (1990). Feminist interpretation. In R. J. Coggins & J. L. Houlden (Eds.), *A dictionary of Biblical interpretations* (pp. 231-234). London: SCM Press.
- Moreland, J. P. (1998). Restoring the substance to the soul of psychology. *Journal of Psychology and Theology*, 26, 29-43.

- Morrison, M. (2013). *The strange list of widows: A study of 1 Timothy 5*. Besigtig op 3 November, 2013 by <http://www.gci.org/bible/1tim5>
- Mosala, I. J. (1995). Reconstituting the Azanian Misphahot (Clans): Land, Class and the Bible in South Africa Today. In D. Smith (Ed.), *Text and experience: Towards a cultural exegesis of the Bible* (pp. 238-246). Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Mounce, W. D. (2000). *Word biblical commentary*, Volume 46 (pp. 268-303). USA: Thomas Nelson, Inc.
- Mouton, J. & Marais, H. C. (1993). *Basic concepts in the methodology in the social science*, third impression. Pretoria: HSRC.
- Müller, J. C. (1996). *Om tot verhaal te kom – Pastorale Gesinsterapie*. Pretoria: RGN Pretoria.
- Müller, J. C. (2002). *Gesinne van binne – Vertel die verlede en droom oor die toekoms van jou gesin*. Bloemfontein: CLF-Drukkers.
- Nadar, S. (2009). 'The Bible says!' Feminism, hermeneutics and neo-Pentecostal challenges. *Journal of Theology of Southern Africa*, 134, 131-146.
- Naylor, V. (1996). The Theology of touch. Besigtig op 22 Februarie, 2011 by <http://www.franciscanarchive.org.uk/1996jan-naylor>
- Nel, M. J. (2013). The influence of dwelling in the Word within the Southern African Partnership of Missional Churches. *Verbum et Ecclesia* 34(1), 1-7.
- Neuman, W. L. (2001). *Social research methods. Qualitative and Quantitative approaches*. Boston: Allyn and Bacon.
- Newlands, G. & Smith, A. (2010). *Hospitable God. The transformative dream*. England: Ashgate Publishing Limited.
- Nicol, W. (2013). *Gegryp deur Christus. Ervaar die spiritualiteit van Paulus*. Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.
- Oberlinner, L. 1996. *Der Pastoralbriefe: Kommentar zum Titusbriefe*, vol 3. Freiburg: Herder.
- Oduyoye, M. A. (1986). *Hearing and knowing*. Maryknoll NY: Orbis Books.
- Oduyoye, M. A. (1995). Biblical interpretation and the social location of the interpreter: African women's reading of the Bible. In F. F. Segovia & M. A. Tolbert (Eds.), *Reading from this place: Volume II. Social location and Biblical interpretation in global perspectives* (pp. 33-51). Minneapolis: Fortress Press.
- Oduyoye, M. A. (2001). *Introducing African women's theology*. Sheffield: Sheffield Academic Press.

- Parratt, J. (1987). Introduction. In J. Parratt (Ed.), *A reader in African Christian theology* (pp. 1-11). London: SPCK.
- Pelser, G.M.M. (1982). Die Pastorale Briewe, in Du Toit, A B (red), Handleiding by die Nuwe Testament, Band V. Die Pauliniese Briewe: Inleiding en Teologie, 174-196. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Phiri, I. (2004). African women's theologies in the new millennium. *Agenda*, 18(61), 16-24.
- Phiri, A., & Nadar, S. (2006). Treading softly but firmly: African women, religion and health. In A. Phiri & S. Nadar (Eds.), *African women, religion and health: Essays in honor of Mercy Amba Ewudizwa Oduyoye* (pp. 1-16). Pietermaritzburg: Cluster Publications.
- Pohl, C. D. (1999). *Making room: Recovering hospitality as a Christian tradition*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Porter, S.E. (1999). Paul as Epistolographer and Rhetorician?, in Porter, S.E. & Stamps, D.L. (ed's) *The Rhetorical Interpretation of Scripture: Essays from the 1996 Malibu Conference*, 222-248. Sheffield: Sheffield Academic. (JSNTS up 180)
- Punt, J. (2002). From re-writing to re-reading the Bible in post-colonial Africa: Considering the options and implications. *Missionalia*, 30(3), 410-442.
- Rakoczy, S. (2004). *In her name: Women doing theology*. Dorpspruit: Cluster Publications.
- Reicke, B.I. (2001). Re-examining Paul's Letters: The History of the Pauline Correspondence. Moessner, D.P., Reicke, B.I. (ed's). Harrisburg: Trinity
- Richards, P. S., & Bergin, A. E. (1997). *A spiritual strategy for counselling and psychotherapy*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Richards, E.R. (2004). Paul and the First-Century Letter Writing: Secretaries, Composition and Collection. Downers Grove: Inter Varsity.
- Roland, A. (1988). *In search of self in India and Japan: Towards a cross-cultural psychology*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rolheiser, R. (2004). *The shattered lantern: Rediscovering a felt presence of God*. New York, NY: The Crossroad Publishing Company.
- Ruether, R. R. (1983). *Sexism and God-talk: Towards a feminist theology*. Boston: Bacon Press.
- Ruether, R. R. (1985). Feminist interpretation: A method of correlation. In L. Russell (Ed.), *Feminist interpretation of the Bible* (pp. 111-124). Philadelphia: Westminster.

- Ruether, R. R. (2002). The emergence of christian feminist theology. In S. F. Parsons (Ed.), *The Cambridge companion to feminist theology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rust, J. (2006). *Women in 1st Century Mediterranean culture: A comparison between Philo of Alexandria and Paul of Tarsus*. Besigtig op 4 November, 2013 by http://www.rustyparts.com/wp/wp-context/uploads/philo_paul_women.pdf.
- Saucy, R.L. (1994). Women's prohibition to teach men: An investigation into its meaning and contemporary application. *Journal of the Evangelical Theological Society*, 37(1), 79-97.
- Schneider, L. C. (2000). Queer theory. In A. K. M. Adam (Ed.), *Handbook of postmodern Biblical interpretation* (pp. 99-105). Missouri: Chalice Press.
- Schoeman, W. J. (2002). *A prakties-teologiese basis teorie vir gemeente-analise*. D.Th. Proefskrif. Universiteit van Oranje Vrystaat, Bloemfontein.
- Schüssler-Fiorenza, E.S. (1986). *In memory of her: A feminist theological reconstruction of Christian origins*. New York: Crossroad.
- Schüssler-Fiorenza, E.S. (1993). *Searching the scriptures: A feminist introduction*. New York: Crossroad.
- Schüssler-Fiorenza, E.S. (1999). *Rhetoric and ethic: The politics of biblical studies*. Minneapolis: Fortress Press.
- Silverman, D. (2001). *Interpreting qualitative data*. London: SAGE Publications.
- Spicq, C. (1969). *Saint Paul: Les Epitres pastorals*. Paris: Gabalda.
- Stedman, R. C. (2013). *The care and feeding of widows*. Besigtig op 3 November, 2013 by <http://www.raystedman.org/new-testament/timothy/the-care-and-feeding-of-widows>
- Steiner, G. (1979). Critic/reader. *New Literary History* 10, 432-453.
- Tang, A. (2013). *Responsibility to widows*. Besigtig op 3 November, 2013 by http://www.kairos2.com/responsibility_to_widows.htm.
- Towner, P.H. (2006). *The New International Commentary on the New Testament: The letters to Timothy and Titus*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Turaki, Y. (1999). *Christianity and African gods: A method in Theology*. Potchefstroom: IRS.
- Tutu, D. (1978). Whither African Theology. In F. L. et al. (Ed.), *Christianity in independent Africa* (pp. 366). London: Rex Collings.
- Twomey, J. (2009). The pastoral epistles through the centuries. In J. Sawyer et al. (Ed.), *Blackwell Bible commentaries*. UK: Wiley-Blackwell.

- Ubieta, C.B. (2001). Neither “zenoi nor paroikoi, sympolitai and oikeioi tou theou” (Eph 2:19). Pauline Christian communities: Defining a new territoriality, in J.J. Pilch (Ed.), *Social scientific models for interpreting the Bible. Essays in honour of BJ Malina*. Leiden, Boston, Köln: Brill. (Biblical Interpretation Series).
- Ukpong, J. S. (2000). Developments in Biblical interpretation in Africa: Historical and hermeneutical directions. *Journal of Theology for Southern Africa*, 109, 3-18.
- Van der Walt, C. (2009). *Ideologie en mag in Bybelinterpretasie*. Doktorale tesis, Universiteit van Stellenbosch.
- Van Eck, E. 2007. Die huwelik in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld (II): Huwelik, egbreuk, egskeiding en hertrou. *HTS*, 63(1), 103-128.
- VanVanhoozer, K. 2007. *Everyday Theology: How to read cultural text and interpret trends* (Cultural Exegesis). USA: Baker Academies.
- Volf, M. 1998. *After Our Likeness: The church as the Image of the Trinity*. Michigan: Eerdmans.
- Vosloo, R. (2004). Identity, otherness and the true God: Theological groundwork for a Christian ethic of hospitality. *Journal of Theology of Southern Africa*, 119, 69-89.
- Vosloo, R. (2006). *Engele as gaste*. Paarl: Lux Verbi. Bybel Media.
- Wagener, U. (1994). *Die ordnung des “Hauses gottes.”* Tübingen: JCB Mohr.
- Waterman, A. S. (1999). Identity, the identity statuses, and identity status development: A contemporary statement. *Developmental Review*, 19, 591-621.
- Wenger, E. (2000). Communities of practice and social learning systems. *Organization*, 7(2), 225-246.
- West, G. O. (2002). Unpacking the package that is the Bible in African Biblical scholarship. In J. S. Ukpong, M. W. Dube, G. O. West, A. Masoga, N. K. Gottwald, J. Punt, T. S. Maluleke & V. L. Wimbush (Eds.), *Reading the Bible in the global village: Cape Town* (pp. 65-94). Atlanta: SBL.
- Winter, B. W. (2013). *Roman wives, Roman widows*. Besigtig op 3 November, 2013 by <http://www.cbeinternational.org/?q=content/roman-wives-roman-widows>
- Wood, J. T. (1994). *Gendered lives: Communication, gender, and culture*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Young, F. (1994). *The theology of the pastoral letters*. Cambridge: University Press.
- Young, J.R. (1985). Shepherds, lead! *Grace Theological Journal* 6(2), 329-335.

BYLAE

Bylaag 1: Etiese klaring van Stellenbosch

Navorsers, studieleiers en departementele voorsitters dra die hoofverantwoordelikheid om te verseker dat navorsing wat op hul onderskeie vakgebiede uitgevoer word, metodologies nougeset is en voldoen aan die riglyne van tersaaklike beroepsliggame en wetenskaplike organisasies, tersaaklike wetgewing sowel as institusionele, nasionale en internasionale etiekriglyne.

Alle navorsing waarby mense, instellings, organisasies of gemeenskappe/groepe betrokke is, moet deur departemente gekeur/gesif word. Die departementele proses vir die etieksifting van navorsingsvoorstelle behoort deel uit te maak van die goedkeuringsproses van navorsingsvoorstelle aan die hand van hul wetenskaplike stiptheid en integriteit. Dit beteken dat die departementele etiekvraelys vir die etieksifting van 'n navorsingsprojek in dieselfde proses as die goedkeuring van die navorsingsvoorstel oorweeg moet word.

Die vraelys dien as 'n heuristiese hulpmiddel (met ander woorde 'n riglyn) om die navorser by te staan om die moontlike etiese risiko's verbonde aan die navorsing te beoordeel. Die klem behoort hoofsaaklik te val op 'n eerlike en kritiese besinning en beraadslaging oor die risiko van enige onregverdigbare negatiewe impak op die navorsingsdeelnemers en ander belanghebbendes wat by die navorsing betrokke is, en nie noodwendig op die voltooiing van die vraelys as 'n blote burokratiese vereiste nie.

Om aan te dui dat alle navorsingsvoorstelle waarby mense, instellings, organisasies of gemeenskappe/groepe betrokke is, wél aan die hand van etiekmaatstawwe gekeur/gesif is, moet die departementele etiekvraelys so voltooi word dat dit daarvan getuig dat die navorser (en die Departementele Etieksiftingskomitee (DESK), indien van toepassing) deeglik oor die aangeleentheid besin het.

Prosesaantekeninge:

- Alle voorleggings aan die Navorsingsetiekkomitee moet van 'n ten volle voltooide departementele etiekvraelys vergesel word. Die departementele siftingsproses is waar die proses van etiese beoordeling begin.
- Wanneer navorsing met 'n matige of hoë etiese risiko vir beoordeling na die Navorsingsetiekkomitee verwys word, is dit belangrik om die DESK se beoordeling, ervaring en kundigheid oor die voorkoming of verlaging van die etiese risiko's aan die Navorsingsetiekkomitee oor te dra. Dui asseblief op die laaste blad van die departementele etiekkvraelys óf op 'n aparte blad aan watter (matige of hoë) etiese risiko's aan die betrokke navorsing verbonde is en wat gedoen behoort te word om daardie risiko's te voorkom of te verlaag. Dui ook in 'n nota aan die Navorsingsetiekkomitee aan presies waarvoor etiekkларing versoek word.
- Departemente behoort 'n vinnige omkeertyd in die verwerking van departementele etiekvraelyste te handhaaf, en moet volgens 'n rooster werk wat behoorlik met die voorlegging van aansoeke aan die Navorsingsetiekkomitee gekoördineer is.
- Departemente word aangespoor om navorsers, studieleiers en promotors by die DESK se beraadslaging en/of terugvoering te betrek ten einde bewustheid, insig en geleenthede vir die bespreking van navorsingsetiekkwessies aan te moedig.

VRAELYS VAN DIE DEPARTEMENTELE ETIEKSIFTINGSKOMITEE (DESK) (DATA-INSAMELING)				
Moet deur die navorser (studentenavorser in oorleg met studieleier/promotor) voltooi, by die navorsingsvoorstel self aangeheg, en by die departementele voorsitter ingedien word				
Naam van navorser: Prof/Dr/Mnr/Me/Ander Dr Jan Botha				
Departement van navorser: Departement van Nuwe Testament				
Titel van navorsingsprojek: Spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees: 'n Gevallestudie van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting				
Indien 'n geregistreerde US-student, die betrokke graadprogram: MTH in Gender Gesondheid en Teologie				
US-personeel- of -studentenommer: 15562816				
Studieleier/promotor (indien van toepassing): Prof/Dr/Mnr/Me/Dr Marius Nel				
ETIEKOORWEGINGS	Ja	NS*	Nee	VEREISTE OPTREDE
1. Kennis van etiese gedragskodeS				
As navorser het ek my vergewis van die inhoud van die professionele etiekkode(s) en riglyne vir eties verantwoordelike navorsing met betrekking tot my studierigting, soos dit in die aangehegte lys SOWEL AS die "Raamwerkbeleid vir die Versekering en Bevordering van Eties Verantwoordbare Navorsing aan die Universiteit Stellenbosch" neergelê word.	x			Indien JA: Gaan voort met die vraelys. Indien NS/NEE: Navorser moet dit doen voordat hy/sy kan voortgaan.
2. Die voorgestelde navorsing (voltooi hele afdeling 2)				
a) Behels die insameling van inligting direk van proefpersone (individue of groepe) (byvoorbeeld deur middel van vraelyste, onderhoude, waarneming van proefpersone of die hantering van persoonlike data)	Ja x	NS	Nee**	Indien JA: Gaan voort met die vraelys in elk geval. Indien NEE: Hierdie vraelys is nie van toepassing op die voorgestelde navorsing nie, buiten indien 2(b) geld.
b) Behels die insameling van inligting direk van maatskappye, korporasies, organisasies, nieregteringsorganisasies, staatsdepartemente, ensovoorts wat <u>nie</u> in die openbare domein beskikbaar is nie			x	Indien JA: Gaan voort met die kontrolelys. Indien NEE: Hierdie vraelys geld nie vir die voorgestelde navorsing nie.
c) Hou verband met of maak deel uit van 'n biomediese navorsingsprojek			x	Indien JA/NS: NEK-goedkeuring kan vereis word. Vir besluitneming deur DESK in elk geval.
d) Behels insameling van inligting sonder toestemming/instemming, met ander woorde sonder die wete van die proefpersone in/deelnemers aan die navorsing			x	Indien JA/NS: NEK-goedkeuring kan vereis word. Vir besluitneming deur DESK.
e) Behels insameling van identifiseerbare inligting uit beskikbare rekords/argiefmateriaal, hetsy oor individue of groepe, of met betrekking tot lyste met persoonlike inligting			x	Indien JA/NS: NEK-goedkeuring kan vereis word. Vir besluitneming deur DESK.

* NS = nie seker nie/weet nie

** Let wel: Indien die antwoord "Nee" is, onthef dit nie die navorser van die verantwoordelikheid om te verseker dat etiese navorsingspraktyke deur die hele navorsingsproses gevolg word nie. Dit berus by die navorser om toe te sien dat, indien enige etiese kwessies op enige stadium van die navorsingsproses onthef, die nodige stappe gedoen word om hierdie risiko's te beperk en dit by die studieleier/promotor (waar van toepassing), die departementele voorsitter en die NEK aan te meld. Voorts, indien die antwoord "Nee" is, ontslaan dit nie die navorser van die verantwoordelikheid om

ernstig te besin oor die moontlike risiko dat die navorsing deelnemers en/of belanghebbendes op een of ander manier onregmatig kan benadeel of van hul fundamentele regte kan ontnem nie.

3. Die voorgestelde navorsing behels die insameling van inligting van mense in die volgende kategorieë:				
a) Minderjariges (persone onder die ouderdom van 18)	Ja	NS	Nee x	Indien JA/NS by enige van hierdie kategorieë (a–e): NEK-goedkeuring kan vereis word. DESK moet die voorstel/projek oorweeg en na NEK verwys indien die etiekrisiko as matig of hoog beskou word. Gaan daarna voort met die vraelys. Indien NEE by al hierdie kategorieë: Gaan voort met die vraelys.
b) Mense met gestremdhede			x	
c) Mense wat met MIV/VIGS leef of daardeur geraak word		x		
d) Gevangenes			x	
e) 'n Ander kategorie wat as kwesbaar beskou word (SPESIFISEER asseblief hier) [Sien Woordelys by Standaard Operasionele Prosedures (SOP) vir omskrywings]			x	
f) Personeel, studente of oudstudente van die Universiteit Stellenbosch	Ja	NS	Nee X	Indien JA/NS: NEK-goedkeuring moet verkry word. Voltooi vraelys en lê voor aan DESK. Indien NEE: Gaan voort met die vraelys.
4. Beoordeling van risiko dat navorsing moontlike skade kan meebring (merk EEN toepaslike JA-, NS- of NEE blokkie)				
a) Minimale risiko (Vir 'n klassifikasie en omskrywing van risikotipes, sien Woordelys en Bylae 3 by NEK-SOP)	Ja x	NS	Nee	Indien JA: Gevestigde etiekstandaarde geld. Gaan voort na afdeling 5, 6 en 7, en voltooi die vraelys. Indien NEE/NS: Gaan voort met die vraelys.
b) Lae risiko (Vir 'n klassifikasie en omskrywing van risikotipes, sien Woordelys en Bylae 3 by NEK-SOP)	Ja	NS	Nee	Indien JA/NS: Gevestigde etiekstandaarde geld; navorser/studieleier/promotor moet die projek vir verdere leiding na DESK verwys. Gaan voort na afdeling 5, 6 en 7, en voltooi die kontrolelyns. Indien NEE: Gaan voort met die vraelys.
c) Matige risiko (Vir 'n klassifikasie en omskrywing van risikotipes, sien Woordelys en Bylae 3 by NEK-SOP)	Ja	NS	Nee	Indien JA/NS: NEK-goedkeuring moet verkry word; die navorsingsprojek moet na NEK verwys word. Gaan voort na afdeling 5, 6 en 7, en voltooi die vraelys. Indien NEE: Gaan voort met die vraelys.
d) Hoë risiko (Vir 'n klassifikasie en omskrywing van risikotipes, sien Woordelys en Bylae 3 by NEK-SOP)	Ja	NS	Nee	Indien JA/NS: NEK-goedkeuring moet verkry word; die navorsingsprojek moet na NEK verwys word. Gaan voort na afdeling 5, 6 en 7, en voltooi die vraelys. Indien NEE: Gaan voort met die vraelys.
5. Die voorgestelde navorsing behels prosesse met betrekking tot die keuse van deelnemers uit die volgende kategorieë:				

a) Persone wat ondergeskik is aan die persoon wat werwing doen vir die studie	Ja	NS	Nee X	Indien JA: NEK-goedkeuring kan vereis word. Vir beoordeling en advies deur DESK. Indien NEE: Gaan voort met die vraelys.
b) Derde partye is indirek betrokke as gevolg van die persoon wat bestudeer word (byvoorbeeld die familieledede van MIV-pasiënte, ouers of voogde van minderjariges, vriende)	Ja	NS	Nee X	Indien JA: NEK-goedkeuring kan vereis word. Vir beoordeling en advies deur DESK. Indien NEE: Gaan voort met die vraelys.
6. Stappe om te verseker dat gevestigde etiekstandaarde toegepas word (ongeach risiko-beoordeling)				
a) Ingeligte toestemming: Toepaslike voorsiening is hiervoor gemaak/sal hiervoor gemaak word (hetsy skriftelik of mondelings).	Ja x	NS	Nee	Indien JA: Stel protokolle op vir voorlegging aan DESK. Gaan voort met vraelys.
b) Vrywillige deelname: Respondente/informante sal onder andere in kennis gestel word van hulle reg om te weier om vrae te beantwoord en om in enige stadium aan die studie te onttrek.	x			Indien NS/NEE: Heg motivering aan en verwys voorstel na DESK vir verdere beoordeling en advies.
c) Privaatheid: Stappe sal gedoen word om te verseker dat informante se persoonlike data teen ongemagtigde toegang beskerm word.	x			
d) Vertroulikheid en anonimiteit: Vertroulikheid van inligting en anonimiteit van respondente/informante sal gehandhaaf word, tensy die respondent uitdruklik daarvan afstand doen.	x			
e) Opleiding: Navorsingsassistent/veldwerkers sal gebruik word om data in te samel, en hul opleiding sal bewusmaking van etiese kwessies insluit.	X			
f) Tempering van moontlike risiko: Die waarskynlikheid dat die tempering van risiko/skade vir deelnemers vereis sal word, is matig/hoog, en toepaslike stappe is gedoen/sal gedoen word (byvoorbeeld verwysing vir berading).	Ja X	NS	Nee	Indien JA/NS: Stel protokolle op vir voorlegging aan DESK. Gaan voort met vraelys. Indien NEE: Gaan voort met vraelys.
g) Toegang: Institusionele toestemming word vereis om toegang tot deelnemers te kry, en sodanige toestemming is verkry/sal verkry word. Dui asseblief hier aan van wie toestemming verkry moet word: Moot Care Wes (NGO vir ontwikkelingswerk en opleiding by wie aansoeker betrokke is en wie se netwerk gebruik sal word om moontlike deelnemers te identifiseer en te kontak). Toestemmings brief aangevra. [Indien die vereiste toestemmingsbrief beskikbaar is, lê dit aan DESK voor. Indien nie, doen onmiddellik daarom aansoek en gee 'n aanduiding aan die DESK wanneer dit verwag kan word.]	Ja X	NS	Nee	Indien JA: Stel aansoek om toestemming op, kry DESK-goedkeuring, en pas toe. Gaan voort met vraelys. Indien NS: Verwys voorstel na DESK vir beoordeling en advies. Gaan voort met die vraelys. Indien NEE: Gaan voort met die vraelys.
h) Verantwoordbaarheidsnavorsing*: Institusionele toestemming om toegang tot deelnemers te bekom, is 'n struikelblok vir die navorsing.	Ja	NS	Nee X	Indien JA/NS: Verwys voorstel na DESK vir beoordeling en advies. Gaan voort met vraelys. Indien NEE: Gaan voort met vraelys.
i) Openbare beskikbaarheid van instrumente om data in te samel [waar van toepassing]: Is die instrumente wat vir data-insameling gebruik sal word, in die openbare domein beskikbaar?	Ja x	NS	Nee	Indien JA of nie van toepassing: Gaan voort met vraelys. Indien NS/NEE: Verkry toestemming om die instrument(e) te gebruik en dien toestemmingsbriewe saam met die voorstel by DESK in vir

				beoordeling en advies. Gaan voort met vraelys.
j) Gebruik van sielkundige toetse [waar van toepassing]: Word die instrumente wat vir data-insameling gebruik sal word, volgens wet as sielkundige toetse geklassifiseer?	Ja	NS	Nee X	Indien JA/NS: Dui aan wie hierdie toetse sal afneem en of sodanige persone behoorlik geregistreer en opgelei is om dit te doen. Verstrek registrasienommer en naam van beroepsliggaam. Gaan voort met die vraelys. Indien NEE of nie van toepassing: Gaan voort met vraelys.
k) Beskerming van data teen ongemagtigde toegang : Is toepaslike maatreëls getref om data teen ongemagtigde toegang te beskerm? Indien wel, dui aan watter maatreëls: Data sal gestoor word op wagwoord-beskermdre rekenaar en klank- of videobande wat dalk gebruik mag word sal toegesluit word in navorser se liasseerkabinet.	Ja X	NS	Nee	Indien JA: Spesifiseer, en gaan voort met die kontrolelyns. Indien NEE/NS: Ontwikkel toepaslike maatreëls, en stel dit in werking. Gaan voort met die kontrolelyns.
l) Onverwagte inligting : Indien onverwagte, ongevraagde inligting gedurende die navorsing onthul word, sal inligting vertroulik gehou word en slegs bekend gemaak word indien die wet so vereis.	Ja X	NS	Nee	Indien JA: Gaan voort met vraelys. Indien NEE/NS: Raadpleeg DESK oor aangeleentheid. Gaan voort met die vraelys.
m) Noodsituasies : Indien 'n onverwagte noodsituasie gedurende die navorsing aan die lig kom, hetsy as gevolg van die navorsing of nie, sal dit onmiddellik vir verdere advies by die studieleier/promotor en departementele voorsitter aangemeld word.	Ja X	NS	Nee	Indien JA: Gaan voort met vraelys. Indien NEE/NS: Raadpleeg DEKK oor aangeleentheid. Gaan voort met die vraelys.
n) Toestemming om argiefdata te gebruik [waar van toepassing]: Het die argivaris/kurator toestemming verleen om die data te gebruik? NVT	Ja	NS	Nee	Indien JA: Gaan voort met vraelys. Indien NEE/NS: Raadpleeg DESK oor aangeleentheid. Gaan voort met die vraelys.
o) Die argief self hou nie probleme in nie [waar van toepassing]: Die aanvanklike voorwaardes ingevolge waarvan die argief tot stand gekom het, stel u as derdepartynavorser in staat om die materiaal in die argief te gebruik. NVT	Ja	NS	Nee	Indien JA: Gaan voort met vraelys. Indien NEE/NS: Raadpleeg DESK oor aangeleentheid. Gaan voort met die vraelys.
7. Belangebotsing				
Is die navorser bewus van enige werklike of moontlike belangebotsing indien hy/sy met hierdie navorsing sou voortgaan?	Ja	NS	Nee x	Indien JA/NS: Wys moontlike probleme uit, heg besonderhede aan van stappe om dit te bestuur, en verwys na DESK vir beoordeling en advies. Indien NEE: Geen verdere optrede word vereis nie, buiten die ondertekening van die verklaring en die kontrolelyns, en voorlegging aan DESK saam met stawende dokumente.

VERKLARING DEUR NAVORSER:

Hiermee verklaar ek dat ek my navorsing sal onderneem ooreenkomstig die professionele etiekkode(s) en die riglyne vir eties verantwoordelike navorsing van toepassing op my studierigting, soos dit in die aangehegte lys SOWEL AS die "Raamwerkbeleid vir die Versekering en Bevordering van Eties Verantwoordbare Navorsing aan die Universiteit Stellenbosch" neergelê word, selfs al hou my navorsing slegs 'n minimale of lae etiese risiko in.

Dr Jan Botha	
Naam van navorser in drukskrif	Handtekening van navorser
Datum 10 November 2013	

Dr Marius Nel	
Naam van studieleier in drukskrif	Handtekening van studieleier
Datum 10 November 2013	

Bylaag 2: Toestemmingsbrief van deelnemers

UNIVERSITEIT • STELLENBOSCH • UNIVERSITY
jou kennisvenoot • your knowledge partner

UNIVERSITEIT STELLENBOSCH

INWILLIGING OM DEEL TE NEEM AAN NAVORSING

Spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees: 'n Gevallestudie van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama informele nedersetting

U word gevra om deel te neem aan 'n navorsingstudie uitgevoer te word deur Dr Jan Botha: BA(UV); BAHon(UV); BTh(UV); MA(UP); MTh(US); PhD(UP); Dipl in Teologie(UV); Sert. in Huweliksberaad en -voorgligting (UNISA) van die Departement van Nuwe Testament aan die Universiteit Stellenbosch. Die resultate deel sal word van 'n navorsings\tesis of -proefskrif. U is as moontlike deelnemer aan die studie gekies omdat jy 'n Christen vrou is wat Afrikaans of Engels magtig is en wat woon in die Zama-Zama informele nedersetting.

1. DOEL VAN DIE STUDIE

Die doel van die studie is om saam en individueel Bybelstudie te doen oor 'n gedeelte in die Bybel en sodat ons beter kan verstaan wat dit vir ons sê oor wie ons is, ons eie spiritualiteit en oor hoe vroue in die Zama-Zama informele nedersetting 'n volhoubare positiewe invloed op hulself en die gemeenskap kan hê.

2. PROSEDURES

Indien u inwillig om aan die studie deel te neem, vra ons dat u die volgende moet doen:

'n Gedeelte uit die Bybel saam met 4 ander vroue van Zama-Zama te lees. Daarna sal jy/julle gevra word hoe julle die teks verstaan, wat dit vir jouself beteken en vir jou eie godsdienservaring asook vir wat jy/julle doen of kan doen wat 'n positiewe invloed op julle gemeenskap sal hê. Hierdie vrae sal gevra word deur Dr Jan Botha, bygestaan deur 'n vroulike navorsingsassistent. Die gesprek sal geskied op 'n tyd en plek gerieflik vir jou.

3. MOONTLIKE RISIKO'S EN ONGEMAKLIKHEID

Moontlike risiko/voorsienbare risiko's, ongemaklikheid en ongerief (liggaamlik of sielkundig), is baie laag en as daar iets sou gebeur sal Dr. Botha u bystaan. Dr. Botha is 'n geregistreerde berader (SAAP lidnr. 506/CCSA: SC 00199).

4. MOONTLIKE VOORDELE VIR PROEFPERSONE EN/OF VIR DIE SAMELEWING

Die voordele wat deelnemers aan die navorsing kan verwag is beter insig in hulself, hul eie spiritualiteit en hoe dit hulle kan help in hul persoonlike lewens en gemeenskapsbetrokkenheid.

Die moontlike voordele wat die wetenskap of die samelewing uit die navorsing sal toekom is nuwe of gedeelde kennis oor watter invloed die studie op die navorsers het asook die optrede van die deelnemers as medenavorsers en mede-skeppers van 'n heler en beter konteks en samelewing.

5. VERGOEDING VIR DEELNAME

Deelnemers ontvang geen vergoeding nie maar wel 'n werkboek, skryfbehoeftes, 'n eksemplaar van die Nuwe Testament en verversings tydens die sessies.

6. VERTROULIKHEID

Enige inligting wat deur middel van die navorsing verkry word en wat met u in verband gebring kan word, sal vertroulik bly en slegs met u toestemming bekend gemaak word of soos deur die wet vereis. Vertroulikheid sal gehandhaaf word deur middel van skuilname, en die inligting wat veilig bewaar en gestoor word. Slegs Jan Botha en sy studieleier sal toegang daartoe hê. Sodoende sal die vertroulikheid gehandhaaf word.

Indien aktiwiteite op band opgeneem sal word – klank of video – sal toegang daartoe ook beperk wees tot die navorser en studieleier. Data sal na afhandeling van die projek vernietig word.

7. DEELNAME EN ONTTREKING

U kan self besluit of u aan die studie wil deelneem of nie. Indien u inwillig om aan die studie deel te neem, kan u te eniger tyd u daaraan onttrek sonder enige nadelige gevolge. U kan ook weier om op bepaalde vrae te antwoord, maar steeds aan die studie deelneem. Die ondersoeker kan u aan die studie onttrek indien omstandighede dit noodsaaklik maak. U deelname kan deur die ondersoeker beëindig word ten spyte van die u inwilliging as daar vertrouensbreuk is en of oneties opgetree is.

8. IDENTIFIKASIE VAN ONDERSOEKERS

Indien u enige vrae of besorgdheid omtrent die navorsing het, staan dit u vry om in verbinding te tree met dr Botha [jan@pastoralepraktik.co.za of 012-5463545] of met sy studieleier, dr Marius Nel by 0814428689 [mjnel@sun.ac.za].

9. REGTE VAN PROEFPERSONE

U kan te eniger tyd u inwilliging terugtrek en u deelname beëindig, sonder enige nadelige gevolge vir u. Deur deel te neem aan die navorsing doen u geensins afstand van enige wetlike regte, eise of regsmiddel nie. Indien u vrae het oor u regte as proefpersoon by navorsing, skakel met Me Maléne Fouché [mfouché@sun.ac.za; 021 808 4622] van die Afdeling Navorsingsontwikkeling.

VERKLARING DEUR PROEFPERSOON OF SY/HAAR REGSVERTEENWOORDIGER

Die bostaande inligting is aan my, naam van proefpersoon/deelnemer.....
gegee en verduidelik deur naam van die betrokke persoon..... in Afrikaans/English/Xhosa/other en
ek is/die proefpersoon is/die deelnemer is die taal magtig of dit is bevredigend vir my/hom/haar vertaal. Ek/die
deelnemer/die proefpersoon is die geleentheid gebied om vrae te stel en my/sy/haar vrae is tot my/sy/haar
bevrediging beantwoord.

Ek wil hiermee vrywillig in om deel te neem aan die studie/Ek gee hiermee my toestemming dat die
proefpersoon/deelnemer aan die studie mag deelneem. 'n Afskrif van hierdie vorm is aan my gegee.

Naam van proefpersoon/deelnemer

Naam van regsverteenwoordiger (indien van toepassing)

Handtekening van proefpersoon/deelnemer of regsverteenwoordiger Datum

VERKLARING DEUR ONDERSOEKER

Ek verklaar dat ek die inligting in hierdie dokument vervat verduidelik het aan naam van die proefpersoon/deelnemer..... en/of sy/haar regsverteenwoordiger naam van die regsverteenwoordiger..... Hy/sy is aangemoedig en oorgenoeg tyd gegee om vrae aan my te stel. Dié gesprek is in Afrikaans/*Engels/*Xhosa/*Ander]gevoer en geen vertaler is gebruik nie/die gesprek is in _____ vertaal deur _____]

Handtekening van ondersoeker

Datum

Goedgekeur Subkomitee A 25 Oktober 2004

Bylaag 3: Die werkboek

Workbook for our reading experience

In Her Name – Women Doing Theology

Susan Rakoczy IHM

**Spirituele identiteitsbewuswording deur kommunale lees: 'n
Gevallestudie van 1 Timoteus 5:1-16 onder vroue in Zama-Zama
informele nedersetting**

deur

Dr Jan Adriaan Botha

Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad van

**Magister in Teologie
(Nuwe Testament)**

Fakulteit Teologie

Universiteit Stellenbosch

Promotor: Dr Marius Nel

November 2013

Information letter

Reading experience

Date:

Time:

Place: Zama-Zama informal settlement in Pretoria West

Dear reader

The reading experience which you as participant have agreed to, forms the research component of a Masters thesis in Theology (New Testament) at the University of Stellenbosch.

- The research aims to make a contribution to our understanding of the processes that take place when readers of different cultural backgrounds meet with each other around text. The primary premise of the research is that every reader brings something special to the discourse on text, seeing that we each have our own unique story.
- A further point of departure is the view that the individual voice fits in a communal discourse.
- The aim of this study is thus to provide individuals with a platform for dynamic discourse, facilitated by a specific Biblical text.

Your contribution to the research is of central importance and I therefore want to thank you from the start. Thank you very much for agreeing to take part. I know that time is valuable to everyone and that your participation is not without sacrifice. Still, I hope that our conversation, and the results thereof, will make a contribution to the ongoing discussion about the nature of and role of interculturality in discourse, not only in the academic debate, but also for the community of which we are part. Each of you represents a specific part of our community. May you experience something of this community with each other during the reading and discourse experience, in spite of the diversity that is represented?

You do not need to prepare for the reading experience. The process may, however, be reasonably intense and it will, therefore, be best if you arrive well rested and relaxed at the start of the event. We are going spend time listening to text, listening to each other and consider how the story of widows we read together, affect our personal lives.

The two hour long meeting is a closed process and no follow-up attendance will be expected of you. You are, however, expected to participate in the entire process of 3 sessions with the group on the day. To ensure optimal contact with each other and the text, we would like to

limit interruptions to the absolute minimum. Therefore, preferably, leave your sellphones at home.

The group selections aim to create a representative intercultural discourse situation. Your participation influences the profile of the group to a large extent. Withdrawal of any individual will threaten the accountability of the study and I therefore ask that you arrive on time at the venue on the day of your reading. Each individual is calculated and is essential to ensure the success of the research. Your presence is thus vital.

The process will be carefully explained to you on the day of the reading. No extreme demands will be made by the research team. It is simply a joint reading and thinking experience. There is thus no reason for you to be tense about the proceedings of the day. On the contrary, I hope that this will be a positive experience, similar to the feeling of excitement one feels before undertaking a special journey.

In an attempt to accommodate all the participants, the discourse will take place in the mutually inclusive language decided upon beforehand by the group. The discourse will be facilitated by a skilled person and an audio-recording will be made for research purposes. All written contributions made by you as an individual may be completed in a language of your choice. You do not need to bring anything along. Everything you may need will be provided.

There will also be light refreshments. Strict confidentiality will be maintained throughout the research process and your identity will in no way be jeopardized. The research results will be published as an appendix to the thesis, without explicit reference to any specific individual. You can, therefore, feel completely comfortable to participate in the facilitated intercultural discourse. Once again, thank you very much for your willingness to assist me in this fashion. It means a great deal to me. I hope the process is a particularly meaningful one for you.

Yours sincerely

Dr. Rev. Jan Botha

Dear reader

Welcome to this special joint reading and sharing experience. Thank you for your willingness to take time to be part of this project. Without your unique contribution it would not have been possible to undertake this research project. Allow me a few introductory comments before the start of our joint process of the following few hours: Life is so often a frantic rush from one thing to the next. We seldom get a chance to be still and truly experience something simple for what it is. Being present is therefore a challenge! May you be truly present during this three hour reading and sharing experience. Be open and receptive to the experience that this communal time offers. There is no right or wrong answers in the process that we are undertaking today. Be open about your experiences and share what comes to mind during the process, spontaneously. After today's meeting, no follow-up sessions will be expected of you. The process that you undertake today is a closed process and no additional demands will be put to you. Therefore, share as freely and spontaneously as possible. Your identity will in no way be revealed as a result of your participation in today's study. Strict confidentiality will be maintained throughout the research process. The research results will be published as an appendix to the thesis, without any explicit reference to any specific individuals. You can therefore take part in the facilitated intercultural discourse with great frankness.

Explanation of procedure:

As with any journey we undertake, it is important that we know where we are heading and what route we will take to arrive safely at our destination. The aim of our meeting is thus to facilitate optimal contact with each other, ourselves and the text in the three hours at our disposal. Each of the subdivisions that form part of the central process contributes to the attempt to reach this goal. The different phases will be clearly explained to you as the process progresses. The process will be facilitated by a trained discourse leader. The role of the discourse leader is not to manipulate the process, but rather to guide the process in a meaningful manner. Should any uncertainty arise during the exercise, you may clarify/resolve it with the discourse leader. During the conversation a non-participating researcher will be present. This individual will merely make observations regarding the process and is in no position to make any contributions to the discourse.

Purpose of this workbook

This workbook is also your diary for the rest of the joint journey that we will undertake. You may make notes about your observations during your interaction with the text and with your discourse partners. This is a traveling document and you may use it with boldness. The workbook has all the information you need to journey through the different phases of the process. Try not to work on ahead, but try to stay on track with the exercise as indicated by the discourse leader. Your workbook will be handed in at the end of the process and forms part of the raw data of the research project. Use it, nonetheless, with great frankness! It is in actual fact the reason why it was compiled. The most important point: Enjoy this opportunity to engage with others. Journey boldly with us and share what comes to mind during the process. The discourse you are engaging in is a dream of many years that will become reality today. May it be a meaningful experience to all of you.

God bless,

Dr. Jan Botha

Demographic information:

(Complete or mark with an X)

Name.....

Surname.....

Date of birth.....

Home language

Afrikaans	English	Xhosa	Other
-----------	---------	-------	-------

Highest level of qualification obtained.....

Occupation.....

Leadership role you hold in the community/religious community.....

Socio-economic status

Above Average	Average	Below Average
---------------	---------	---------------

Sexual orientation

Heterosexual	Bisexual	Homosexual	No comment
--------------	----------	------------	------------

Relationship status

Single	Married	Divorced	Life partner	Other
--------	---------	----------	--------------	-------

Religious status

Believing	Unbelieving	Not interested	Unsure
-----------	-------------	----------------	--------

Faith tradition

Jewish	Christian	Hindu	Muslim	Other
--------	-----------	-------	--------	-------

Religious affiliation

Dutch Reformed Church	Presbyterian Church	Anglican Church	Roman Catholic Church
Evangelical	African Traditional	Other	None

Level of involvement with/at church

Particularly involved	Average involvement	No involvement	N/A
-----------------------	---------------------	----------------	-----

Free association writing exercise

Write down your first thoughts when looking at the following image or word. You need not think long about a response. Only your first impressions are of importance. There is no right or wrong response to the stimuli. You can, therefore, fearlessly express your first thoughts.

Image 1

Image 2

Image 3

Image 4

Image 5

Image 6

Image 7

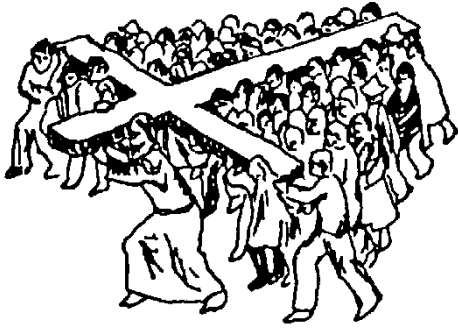

Image 8

Image 9

Image 10

Personal reflection

Help yourself to a drink and find a place where you can sit comfortably for a few minutes. Take this moment of silence and rest to think about the story of the widows in our text that you have just heard in the group. Below you will find some questions to direct your thoughts. Think about each of these questions and take notes, just as you wish. Allow the story of the widows to also appeal to your heart.

1. What struck you about the widows in the text?

.....

.....

.....

.....

.....

2. With whom do you identify in this text?

.....

.....

.....

.....

.....

3. What emotional response did this text evoke in you?

.....

.....

.....

.....

.....

4. What did you experience to be the most significant event in this text?

.....

.....

.....

.....

.....

5. How do you feel at this moment about yourself?

.....

.....

.....

.....

.....

One on one listening experience

You are now given the opportunity to undertake a listening exercise with one other group member. One of the group members shares her feelings and interpretation of the text with the other members. No value judgment is expressed at this point. The individual sharing can do so without bias and the individual who acts as the listener simply acknowledges the other member's ideas and opinions. No discussion will take place. You may, however, ask questions to get a better understanding of the other person's experience of the text.

1. What do I hear from the other person?

.....

.....

.....

.....

.....

2. How does what I'm hearing make me feel?

.....

.....

.....

Group read and listen experience

1. In the text we note that all individuals exert the same amount of powerlessness. How do you feel about it?

.....

.....

.....

.....

.....

2. In your opinion, who is the people in the text with a good spiritual identity?

.....

.....

.....

.....

.....

2. How do the people in our text help each other?

.....

.....

.....

.....
.....
3. In your opinion, who in the text is powerless?

.....
.....
.....
.....
.....
4. How does the powerlessness of this individual/individuals, become evident?

.....
.....
.....
.....
.....
5. Have you ever experienced instances of a low spiritual identity level in your life?

.....
.....
.....
.....
.....
6. What is the reaction of the church members in the text?

.....
.....
.....
.....
.....
7. Were there moments in today's discussion where you felt powerless?

.....
.....
.....
.....
.....
8. Would you say that you were in a position where you could exert your spiritual identity level during today's discourse?

Dwelling in the Word

Keifert (2009:163) said: “Dwelling in the Word is the practice of a repeated communal listening to a passage of Scripture over long periods of time in order to form a Christian community that undertake their decisions and actions within the biblical narrative.”

1 Timotheus 5: 1-16 Northern Sotho (Bybelgenootskap SA Sepedi 2000)

Verse no	Verse	Footnotes
1	O se ke wa kgadimola mokgalabje, o upše o bolele le yena bjalo ka ge nke ke tatago. Masogana o a sware bjalo ka banabeno,	
2	bakgekolo o ba sware bjalo ka bommago, le mathari o a sware bjalo ka dikgaetšedi tša gago, ka bohlweki ka mehla.	
3	Bahlologadi ba e lego bahlologadihlologadi o ba hlokomele.	
4	Fela ge mohlologadi a na le bana goba ditlogolo, ba swanetše gore ba itlwaetše go phetha ditshwanelo tša bona tša bodumedi go ba malapa a bobona, mme ka tsela yeo ba leboge batswadi ba bona le borakgolwabona le bomakgolwabona, gobane seo ke sona se se kgahlogo Modimo.	

5	Mohlologadihlologadi yo a se nago mohllokamedi o ikanya Modimo, gomme o dula a mo kgopela a mo rapela bošego le mosegare.	
6	Eupša mohlologadi yo a iphilego maithabišo o hwile a phela.	
7	O ba laye bjalo gore go se be le yo a ba bonago bosodi.	
8	Fela ge motho a sa hlokomele ba gabo, gagolo ba lapa la gagwe, o lahlile tumelo, gomme o phalwa le ke yo e sego modumedi.	
9	Lenaneong la bahlologadi go ngwalwe fela yo a sa hlaele go mengwaga ye masome a a seelago. Godimo ga moo, e be yo a ilego a nyalwa gatee,	
10	le gona a tumile ka mediro ye mebotse, ya go hlokomela bana, le go amogela baeng, le go hlapiša badumedikayena maoto, wa go thuša ba ba lego tlalelong — wa go ikgafela mediro ye mebotse ka mehla.	5:10 “go hlapiša badumedikayena maoto” Ke mokgwa wa Bajuda wa go amogela baeng. Segerike se ka no ba se era gore go direla badumedikayena mediro ye batho ba rego e a nyatšega.
11	Bahlologadi ba bafsa bona o se ke wa ba ngwala lenaneong leo la bahlologadi, ka gobane	

	go tsogelwa ga bona go ka no ba aroša go Kriste, ba duma go nyalwa gape,	
12	ya ba ge ba ikobela molato wa go tshela dikano tšela ba ikannego ka tšona pejana.	
13	Le gona ba ka itlwaetša bobodu ka go thetha le malapa; go feta moo ba ka itlwaetša lesebo le bofeane, le go bolela tše di sego tša ba swanela.	
14	Ka gona, nna ke duma ge bahlologadi ba bafsa ba ka nyalwa gape ba ba le bana, ba hlokomela malapa a bona, gore ba tle ba se fe manaba a rena sebaka sa go re bolela gampe.	
15	Bahlologadi ba bangwe ba šetše ba kgelogle ba latela Sathane.	
16	Ge go na le Mokriste wa mosadi yo ka gabo go nago le bahlologadi, a ba hlokomele, a se ke a tshwenya phuthego ka seo, gore phuthego e hlokomele bahlologadihlologadi.	

**1Timoteus 5: 1-16 Afrikaans
(Bybelgenootskap SA Afrikaans 1983)**

Vers nr.	Vers	Voetnota
1	'n Ouer man moet jy nie skerp tereg wys nie, maar vermaan asof hy jou vader is. Vermaan die jonger mans soos jou broers,	
2	die ouer vroue soos moeders, en die jonger vroue soos susters, in alle eerbaarheid.	
3	Versorg die weduwees wat werklik alleen agtergelaat is.	
4	Maar as 'n weduwee kinders of kleinkinders het, moet die kinders leer om as gelowiges allereers hulle verpligtinge teenoor hulle eie familie na te kom en so hulle ouers en grootouers iets te vergoed. Dit is volgens die wil van God.	
5	'n Weduwee wat alleen agtergelaat is en niemand het om vir haar te sorg nie, vestig haar hoop volkome op God en volhard dag en nag met smeking en gebede.	
6	Maar 'n weduwee wat uitspattig lewe, is dood, al leef sy nog.	
7	Skerp ook hierdie dinge in, sodat almal onberispelik kan wees.	
8	As iemand nie vir sy eie mense en veral nie vir sy huisgesin sorg nie, het hy die geloof verloën en is hy slegter as 'n ongelowige.	
9	'n Weduwee kan op die lys van dienende weduwees kom as sy minstens sestig jaar oud is en aan haar man getrou was.	
10	Sy moet bekend wees om haar goeie daed, naamlik dat sy haar kinders goed opgevoed het, vreemdelinge gehuisves het, die voete van die gelowiges gewas het, die verdruktes gehelp het en goed gedoen het waar sy kon.	
11	Jonger weduwees moet jy nie in die lys opneem nie. Hulle liggaamlike begeertes kan hulle daartoe bring	

	om hulle af te wend van Christus af en weer te wil trou.	
12	Dan is hulle daaraan skuldig dat hulle hulle vroeëre belofte aan Hom verbreek het.	
13	Buitendien leer hulle om hulle tyd te verkwis deur net van die een huis na die ander rond te kuier. Hulle is nie net ledig nie, maar ook bemoeisiek en praatsiek, en hulle praat oor dinge waaroor nie gepraat moet word nie.	
14	Daarom verkies ek dat die jonger weduwees weer trou, kinders kry, hulle huise versorg en geen teenstander aanleiding gee om kwaad te praat van ons nie.	
15	Daar is reeds party wat agter die Satan aan afgewyk het.	
16	As 'n gelowige vrou weduwees in haar familie het, moet sy vir hulle sorg. Sy moet nie die las op die gemeente lê nie, sodat die gemeente die weduwees kan help wat alleen agtergelaat is.	

1 Timothy 5: 1-16 English (English King James version)

Verse no	Verse	Footnotes
1	Rebuke not an elder, but intreat him as a father; and the younger men as brethren;	
2	the elder women as mothers; the younger as sisters, with all purity.	
3	Honour widows that are widows indeed.	
4	But if any widow have children or nephews, let them learn first to shew piety at home, and to requite their parents: for that is good and acceptable before God.	
5	Now she that is a widow indeed, and desolate, trusteth in God, and continueth in supplications and prayers night and day.	
6	But she that liveth in pleasure is dead while she liveth.	
7	And these things give in charge, that they may be blameless.	

8	But if any provide not for his own, and specially for those of his own house, he hath denied the faith, and is worse than an infidel.	
9	Let not a widow be taken into the number under threescore years old, having been the wife of one man,	
10	well reported of for good works; if she have brought up children, if she have lodged strangers, if she have washed the saints' feet, if she have relieved the afflicted, if she have diligently followed every good work.	
11	But the younger widows refuse: for when they have begun to wax wanton against Christ, they will marry;	
12	having damnation, because they have cast off their first faith.	
13	And withal they learn to be idle, wandering about from house to house; and not only idle, but tattlers also and busybodies, speaking things which they ought not.	
14	I will therefore that the younger women marry, bear children, guide the house, give none occasion to the adversary to speak reproachfully.	
15	For some are already turned aside after Satan.	

16

If any man or woman that believeth have widows, let them relieve them, and let not the church be charged; that it may relieve them that are widows indeed.

Bylaag 4: Zama-Zama: Hope 4 U Foundation (NPO 141-585)

(Trauma Training and Community Services and Relief Centre)

1. VISSIE, MISSIE EN HOOFDOEL

Zama-Zama: Hope 4 U Foundation (Trauma Training and Community Services and Relief Centre) wil die mense/gemeenskap van die Moot en Weste van Pretoria bemagtig om sodoende hoop te bring, vaardighede te ontwikkel en gemeenskapsbetrokkenheid en uitreike deur middel van netwerke en onderlinge verhoudinge te vestig en volhoubaar in stand te hou. Die hele gemeenskap in die Moot en Weste sal hierdeur bereik en bemagtig word.

2. DIENSTE

- **Trauma Kliniek** met verskeie Professionele terapeutiese en voorkomende dienste soos: Pastorale, Maatskaplike, Sielkundige, Mediasie, Regs, Remediërende onderwys en Chemiese afhanklikheid asook Alkoholisme. Die nood, HIV&Aids, gesins/seksuele geweld, trauma ens sal so aangespreek word op 'n voorkomende, proaktiewe vlak maar ook in die huidige gewrig en konteks van die gemeenskap. Nasorg dienste en opvolg besoeke sal ook gelewer word.
- **Opleidingsentrum vir vaardigheidsopleiding** soos: Persoonlikheidsontwikkeling, leierskapvaardighede, besigheidsvaardighede, ouerleiding/vaardighede, huwelik, egskeiding en algemene berading asook vaardigheidsopleiding in sake soos: haarkappery, rekenaaropleiding, tegniese opleiding in houtwerk, sweis en bouwerk, kook/spysenieringsvaardighede, kleremaak en stukwerk asook eko-vriendelike/groen vaardighede en herwinning/bewusmaking.
- **Gemeenskapsbetrokkenheid, Projekte en uitreike** met behulp van omgee-geleenthede soos vakansie programme vir kinders, voor en naskoolse versorging van kinders (veral die talle woonstel bewoners en enkel ouers) asook die talle boemelaars in die omgewing. Die multikulturele en veelrassige gemeenskap waar die persone in subekonomiese huisvesting, informele nedersettings (soos Danville, Zama-Zama en ander informele nedersettings) en in die “agterplaas” van 'n bestaande en oorbevolkte huishouding, in die Weste woon.
- **Fokus op die geweld en seksuele misbruik van gemarginaliseerde vroue en kinders** want die groot meerderheid inwoners van die teikengebied val onder die groep. Om holisties en met behulp van die multi- professionele span die vroue en kinders van die gemeenskappe se nood, trauma en behoeftes aan te spreek en die nood doeltreffend en pro-aktief te verlig.

3. HOOF DOELWITTE

- Om 'n multi-professionele diens daar te stel in die vorm van 'n Trauma-Kliniek en sentrum.
- Om 'n gestandaardiseerde en volhoubare vaardigheidsopleiding sentrum daar te stel en uit te brei.
- Om gemeenskapsbetrokkenheid, uitreike en projekte te fasiliteer en daar te stel asook om emosionele en fisiese ondersteuning te verskaf aan verskeie gemeenskap organisasies deur netwerke en toepaslike dienste.

- **Doelwit 1: Om 'n multi-professionele diens daar te stel in die vorm van 'n Trauma-Kliniek en sentrum**

Aktiwiteite	Tydskaal	Uitkomstes en bevooroordeeltes
Terapeutiese en trauma dienste gelewer deur die volgende professionele persone: <ul style="list-style-type: none"> • Predikante/pastoraal • Sielkundiges • Maatskaplike werkers • Mediasie en Regsgeleerdes • Remediërende onderwys • Chemiese afhanklikheid asook Alkoholisme • Mediese dienste 	Soos daaglik of 2 x per week of kort/langer termyn aktiwiteite 5 dae per week, soos deur die kliënte benodig asook in noodgevalle soos ooreengekom	<ul style="list-style-type: none"> • Koste effektiewe hulp aan persone met spesifieke behoeftes en nood • Gesonder en beter/goed funksionerende families en gesinne • Persone se hoop aan te wakker en te versterk • Emosionele en geestelike heling • 'n Versterking van kinders met leergestremdhede se selfwaarde en beeld • Ontlading na trauma en seer • Egskeiding en konflikthantering deur mediasie • Hulp aan persone wat Chemiese afhanklikheid het asook Alkoholisme • Mediese hulp en ondersteuning aan persone wat tuis siek is en versorg moet word. • Hantering van post-traumatische stres, slagoffers van molesting, kaping, verkragting, gewapende/huisroof, selfmoord/depressie en huishoudelike geweld

- **Doelwit 2: Om 'n gestandaardiseerde en volhoubare vaardigheidsopleiding sentrum daar te stel en uit te brei.**

Aktiwiteite	Tydskaal	Uitkomstes en bevooroordeeltes
Persoonlikheid en leierskap ontwikkeling	Daaglik of 2x per week of kort/langer termyn aktiwiteite 5 opleiding sessies van 4 weke elk	<ul style="list-style-type: none"> • Bekom beter werksgeleenthede omdat eie vaardighede verbeter is • Verkry meer selfwaarde en verbeter die selfbeeld • Jongmense word bemaagtig om eie verantwoordelike keuses te maak en groepsdruk sinvol te hanteer • Verkry vaardighede wat in eie lewe asook in die werksituasie 'n verskil kan maak

Besigheidsvaardighede	3 opleidings kursusse van 5 weke elk met gereelde opvolg geleenthede	<ul style="list-style-type: none"> • Bekom beter werksgeleenthede omdat eie vaardighede verbeter is • Persone word in staat gestel/bemagtig om hulle eie besighede te begin • Verkry vaardighede wat in eie lewe asook in die werksituasie 'n verskil kan maak
Kleremaak en stukwerk	1 keer per week	<ul style="list-style-type: none"> • Bekom beter werksgeleenthede omdat eie vaardighede verbeter is • Persone word in staat gestel/bemagtig om hulle eie besighede te begin • Verkry meer selfwaarde en verbeter die selfbeeld • Verkry vaardighede wat in eie lewe asook in die werksituasie 'n verskil kan maak • Praktiese vaardighede word aangewend om klere vir hulself asook vir ander te maak
Houtwerk, sweis en bou vaardighede	3 opleiding sessies van 3 ure elk	<ul style="list-style-type: none"> • Bekom beter werksgeleenthede omdat eie vaardighede verbeter is • Persone word in staat gestel/bemagtig om hulle eie besighede te begin • Verkry meer selfwaarde en verbeter die selfbeeld • Verkry vaardighede wat in eie lewe asook in die werksituasie 'n verskil kan maak • Praktiese vaardighede word aangewend om dinge/werk vir hulself asook vir ander te maak en te skep
Ouerleiding/vaardighede	3-4 weke per jaar	<ul style="list-style-type: none"> • Verkry meer selfwaarde en verbeter die selfbeeld • Voorkom van afwykende en onbeheerbare gedrag by kinders • Vestig sterker bande tussen ouers en kinders en ouers • Voorkom gesinsdisintegrasie • Rus ouers toe om kinders beter te verstaan en te ondersteun
Huweliksvoorbereiding en -beraad	Op aanvraag beskikbaar	<ul style="list-style-type: none"> • Bou sterker huwelike • Hanteer konflik en stres • Voorkom gesinsdisintegrasie
Egskeidingsberaad en mediasie	Op aanvraag beskikbaar	<ul style="list-style-type: none"> • Probeer die skade verminder en hanteer • Skik so gou en billik as moontlik

- **Doelwit 3: Om gemeenskapsbetrokkenheid, uitreike en projekte te fasiliteer en daar te stel asook om emosionele en fisiese ondersteuning te verskaf aan verskeie gemeenskapsorganisasies.**

Aktiwiteite	Tydskaal	Uitkomstes en bevoorreedes
Boemelaars Begelei hulle op reis na herstel en inskakeling by gemeenskap	Soos daaglik, 2x per week, kort of langtermyn Deurlopend	<ul style="list-style-type: none"> • Verkry meer selfwaarde en verbeter die selfbeeld • Verkry vaardighede wat in eie lewe asook in die werksituasie 'n verskil kan maak • Praktiese vaardighede word aangewend om klere vir hulself asook vir ander te maak
Vakansie program vir kinders Verskaf vakansie en rekreasie aan kinder gedurende die vakansies	Twee keer per jaar gedurende die lang vakansies	<ul style="list-style-type: none"> • Voorkom dat kinders leeglê en in negatiewe aktiwiteite betrokke raak • Hou kinders sinvol en kreatief besig • Voorkom dat kinders misbruik en slagoffers word
Voorsien ondersteuning (emosioneel en fisies) aan uitreike na ander gemeenskapsorganisasies en projekte: <ul style="list-style-type: none"> • Uitreik, betrokke raak en stig van netwerke by die Voor, Laer en Hoërskole in die gemeenskap • Die verskaffing en koördinerings van pastorale dienste en uitreike by die Moot en Eugene Marais Hospitale • Die verskaffing en vorming van netwerke met die Moot E Paul Kruger Polisie stasies • Die geestelike begeleiding en fisiese versorging van bejaardes in die gemeenskap asook by die ouerhuise • Om gesamentlike behoeftes met die besighede in die Moot te identifiseer en in vennootskap met hulle 'n groter verskil te maak 	Deurlopend	<ul style="list-style-type: none"> • Volhoubare gemeenskapsgerigte programme en geleenthede wat sekere dienste moontlik maak • Emosionele steun aan personeel wat by die programme en geleenthede asook organisasies betrokke is • Fisiese ondersteuning vir die organisasies • Verbeterde dienslewering aan die persone en organisasies

binne ons gedeelde konteks		
<ul style="list-style-type: none"> • Praktiese en volhoubare kontak met die groot hoeveelheid woonstelbewoners en enkel-ouers in die Moot. 		

Zama-Zama: Hope 4 U Foundation

'n Droom wat nagejaag word, is om 'n volhoubare en permanente verskil te maak in die lewens en omstandighede van die gemarginaliseerde mense veral vrouens en kinders se lewens in Pretoria-Wes en spesifiek dan in die Zama-Zama informele nedersetting en Danville. Die vraag ontstaan: Hoekom Pretoria-Wes en hoekom die mense? Pretoria-Wes is hoofsaaklik die tuiste van die armstes van die armes. Swart, wit en multikulturele informele nedersettings, huishoudelike/seksuele geweld, bloedskande en die geweldige hoë vlakke van armoede/werkloosheid is in die breë konteks waarbinne die persone daaglik lewe en werk. Soos gewoonlik is dit die vroue en kinders wat ook hier aan die kortste end trek. Die vroue staan daaglik in die lang toue om water vir die huishoudings te kry, hanteer die opvoeding van die kinders, is enkel ouers of weduwees, waarvan baie ook situasie enkel ouers is aangesien die man gewoonlik iewers elders woon en werk. Seksuele misbruik, dwelm/drunk misbruik, HIV& Aids, geweld en misdaad is daaglik deel van hul lewe. Die vroue vorm soos gewoonlik die ruggraat van die gemeenskap en daarom sou hul spirituele identiteit bewusmaking hulle bemagtig om sodoende 'n volhoubare verskil te maak.

Dit kan alleen gebeur deur interdisiplinêr, saam met die mediese kliniek van Daspoort, die Universiteit van Pretoria asook 'n groot hoeveelheid vennote en vrywilligers 'n volhoubare verskil te maak deur die spirituele identiteit bewusmaking. Die verskillende geloofsgemeenskappe, sakevennote, munisipaliteit en provinsiale regering, inwoners, vrywilligers, Nie Winsgewende Organisasies (NWO's) en verskillende netwerk moet hande vat om medeverantwoordelikheid vir die gemeenskap en koninkryk te aanvaar. Die nie-winsgewende organisasie Zama-Zama: Hope 4 U Foundation werk die afgelope 2 jaar saam met verskillende vennote en maak so 'n verskil. Verskeie skole soos Genl Beyers laerskool, Westerlig laerskool, Tuine en Tuine Tegnies hoërskole talle voorskole en naskole asook die informele opleiding in Zama-Zama. Mediese dienste, opvoedkundige programme, geestelike

begeleiding asook fisiese versorging deur voedselverskaffing, aanplant van groente tuine, verspreiding van klere en komberse asook waterverskaffing deur boorgate, die bou van 'n sokkerveld is van die dienste wat op 'n volhoubare wyse gelewer en gekoördineer word deur ons.

Bestuurslede: Dr Jan Botha (Voorsitter), Me Annetjie Flemming (Onder-voorsitter), Prop Yvette Bosman (Sekretaresse), Dr Retha Kruidenier (Tesourier), Dr Ellenor Meyer, Ds Jan Theron, Adv Adri Janse van Rensburg en Me Elize Roodt (Addisionele lede)

Bylaag 5: Behoeft opname

Zama-Zama: Hope 4 U Foundation

(Gemeenskap trauma, ondersteuning en dienssentrum)
Nie-winsgewende organisasie (NPO 141-585)

Kantoor: Morkelstraat 77
Danville
Pretoria
Tel no: 012 386 5782 (w)
Sel no: 076 481 5683
E-pos: jan@pastoralepraktijk.co.za

Begunstigdes en getalle September 2014

- Hasieholte kleuterskool: 40
- Wespoort projek: 70 gesinne en 40 ekstra kinders
- Danville kamers: 10 gesinne
- Ligkinderbediening: 38 kinders
- Zama-Zama kleuterskool: 45 kinders
- Zama-Zama enkelouers 50 enkel ouers (Vrouens)
- Generaal Beyers Laerskool: 30 gesinne en wissel tussen 110 en 120 kinders daaglik.
- Westerlig Laerskool: 40 gesinne en wissel tussen 110 en 120 kinders daaglik.
- Pretoria Tegnieze Hoërskool: 55 gesinne en wissel tussen 90 en 110 kinders daaglik
- CMR Daspoort: 50 gesinne
- CMR Pretoria Wes: 60 gesinne

Die voedsel soos vars groente, vrugte en vars vleis, hoender, blikkies kos, pasta, rys, pap en brood.

Ander benodighede: waspoeier, seep, sjampoe, gesig seep, tande borsels, tandepasta, deodorant en toiletpapier

Die fisies en nood op alle vlakke is so groot. Raak asseblief betrokke!

Mooiloop,

Dr Jan Botha 0824756096
(Voorsitter van Zama-Zama: Hope 4 U Foundation)

Bankbesonderhede:
Zama-Zama Hope 4 U Foundation
ABSA Pretoria-Noord
Tjekrekening
Rekening nommer **4084773710**

Bestuurslede: Dr Jan Botha (Voorsitter), Me Annetjie Flemming (Onder-voorsitter), Prop Yvette Bosman (Sekretaresse), Dr Retha Kruidenier (Tesourier), Dr Ellenor Meyer, Ds Jan Theron, Adv Adri Janse van Rensburg en Me Elize Roodt (Addisionele lede)

Bylaag 6: Kerkbode se storie oor Zama-Zama Hope 4 U (Deur Neels Jackson Redakteur van Die Kerkbode – Maart 2015)

Byskrifte:

Zama-Zama Jan: Dr Jan Botha by en van die kleuters van die Zama-Zama plakkerkamp.

Zama-Zama speelpark: Kinders van die Zama-Zama plakkerkamp speel in die pretpark wat deur die netwerk van ondersteuners vir hulle opgerig is.

Zama-Zama Florence: Dr Retha Kruidenier en past Florence Maphosa saam met twee van die kleuters wat sy in haar crèche versorg.

Foto's: Neels Jackson

Wees by hulle, wees lief vir hulle

As jy onder die armstes wil werk, is een van die belangrikste dinge om daar by hulle te wees. Op dié manier help die Zama-Zama Hope 4 U Foundation om 'n verskil te maak in die Weste van Pretoria. Neels Jackson vertel van hul werk.

Ons stap deur die Zama-Zama plakkerkamp in die weste van die Moot in Pretoria. Daar is iets van 'n orde tussen die plakkershuise van hout en sink. Op verskeie plekke is daar groentetuintjies.

Dr Jan Botha, predikant van die NG gemeente Mootvallei, vertel dat daar verskillende soorte armoede is. In party gevalle het mense hulself daaraan oorgegee. Hulle doen niks om daaruit te kom nie. In ander gevalle, soos hier in Zama-Zama, wil mense nog iets beter hê. Hulle streef na meer.

Toe hulle daar wou begin werk, vertel sy kollega, dr Retha Kruidenier, het hulle by dr Stephan de Beer van Tukkie se Sentrum vir Kontekstuele Bediening gaan kers opsteek. Wat moet hulle doen? Hoe moet hulle betrokke raak, wou hulle weet.

Gaan wees net daar, was die raad wat hulle gekry het. Beoefen 'n bediening van teenwoordigheid. Die Here sal mense oor hulle pad stuur saam met wie hulle kan werk.

En dit is hoe die Zama-Zama Hope 4 U Foundation in hierdie arm gemeenskap betrokke geraak het. Die ooreenkoms tussen die name van die plakkerkamp en die stigting is nie beplan nie. Die plakkerkamp is maar een van verskeie plekke en gemeenskappe in die arm weste van Pretoria waar hulle betrokke is, vertel Botha.

Hy gaan haal die geskiedenis vyf jaar gelede toe hulle begin het met Moot Care, 'n projek met steun van die noordelike sinode waardeur hulle die Sentraal-Moot bedien het. Dit het veral gegaan oor werkloosheid, toerusting en opleiding en jeugwerk saam met Echo-Jeugontwikkeling.

Kruidenier was aanvanklik net 'n betrokke lidmaat wat by die teologie-afdeling in Tukkies se biblioteek gewerk het. Later het sy self 'n meestersgraad in teologie en 'n doktorsgraad in pastoraat gedoen en vandag is sy, hoewel nie amptelik 'n predikant nie, deel van die bedieningspan van die NG Gemeente Mootvallei.

'n Paar jaar gelede het drie gemeentes in die Moot gekombineer om Mootvallei te vorm en toe het hulle by die ring van Daspoort ingeskakel. Daarmee saam het hul fokus ook weswaarts geskuif.

Probeer-probeer

Van die begin af het hulle gesê daar is baie meer armoede in die weste, vertel Botha. Aanvanklik het hulle gepraat van Mootcare-wes, maar later het hulle besef 'n nuwe naam is nodig. Dis hoe die Zama-Zama Hope 4 U Foundation tot stand gekom het. Zama-Zama beteken letterlik "probeer-probeer".

Dit is nou twee-en-'n-half jaar gelede en die stigting is as 'n nie-winsgewende organisasie geregistreer. Hulle werk in verskeie gemeenskappe. 'n Plakkerkamp soos Zama-Zama is maar een daarvan. By die NG gemeente Wespoort in Danville is hulle een van verskeie vennote in die netwerk van ondersteuning. En dan is hulle ook in verskeie skole in die gebied betrokke.

Proponent Yvette Bosman werk byvoorbeeld by 'n voedingsprojek by Wes-Poort en by van die skole in die omgewing. En of dit onderwysers is wie se hande sy help sterk maak, of dit 'n siek en arm persoon is vir wie sy kos vat, en of dit kinders uit moeilike omstandighede is met wie sy werk, dieselfde boodskap klink telkens op: Dit is jou daarwees wat die belangrikste is, jou tyd, jou liefde en aandag. 'n Bediening van teenwoordigheid.

Een van Zama-Zama Hope 4 U se groot vennote is die Noordelike Sinode van die NG Kerk, maar hulle werk ook saam met besighede en private skenkers, veral mense wat kos gee.

Daar is 'n groot netwerk van mense wat gee om die armoede te help verlig en bestry, sê Botha. Die woord "netwerk" is een wat 'n mens telkens hoor. Netwerke is een van die sleutels tot die werk in sulke arm gemeenskappe.

Ons stap deur die Zama-Zama plakkerkamp en dan deur 'n stukkie veld tot by 'n ou huis waar ons een van die mense ontmoet wat die Here oor hulle pad gestuur het.

Past Florence se kerk

Pastoor Florence Maposa (38) kom oorspronklik uit Zimbabwe uit. Sy het in 2000 Suid-Afrika toe gekom en die laaste vier jaar is sy in Zama-Zama.

Toe sy daar gekom het, vertel sy, het sy gesoek na 'n kerk om by in te skakel. Toe sy niks kry nie, het sy besef dat sy 'n kerk moes begin. Aanvanklik was dit 'n selgroep in 'n kamer. Later het dit groter geword en moes hulle 'n ander plek vind. Uiteindelik het hulle 'n tent in Zama-Zama begin gebruik.

Toe hulle begin het was Zama-Zama 'n onvriendelike en gewelddadige gemeenskap. Sy onthou 'n geval toe 'n vierjarige kind verkrag is. As hulle Sondae wou kerk hou, het van die mense doelbewus hul radio's hard gestel. Van Vrydagmiddag af was die mense aan die drink, vertel sy.

Maar dinge het geleidelik verander. Sy het met die mense gaan praat en hulle sover gekry om hul radio's sagter te draai terwyl hulle kerk hou.

Aanvanklik het hulle soms drankbottels in hul tent gekry as hulle wou gaan kerk hou. Die mense het net daar gesit en drink. Later het die drinkers vir hulle kom sê hulle het hul drankbottels opgeruim sodat Florence-hulle daar kon kerk hou.

Soos suurdeeg het die kerk se teenwoordigheid stadig maar seker deurgewerk. En 'n groot deel daarvan het te doen daarmee dat Florence in die week Zama-Zama se kleuters versorg.

Sy vertel dat daar vroeër niemand was wat bedags die kinders versorg het nie. Aanvanklik het sy begin om een maal per week na die kleintjies om te sien. Maar toe die mammas van Zama-Zama vra dat sy 'n crèche begin, het sy dit gedoen. Sy het 'n kortkursus in kindersorg gedoen en vandag bied sy 'n veilige hawe vir verskeie kleuters van Zama-Zama.

Waar dele van Zama-Zama se gemeenskap vroeër openlik vyandig was teenoor haar en haar kerk, het hulle haar nou lief, vertel Florence met 'n breë glimlag.

Temba se storie

Maar dis die storie van Temba wat die metafoor word van die werk wat Florence, Zama-Zama Hope 4 U en die hele netwerk van mense en instansies in hierdie en ander arm gemeenskappe in die weste doen.

Temba was 'n seun van sewe, vertel Maphosa. Hy was verstandelik gestrem en sy ogies skeel. Sy ouers het bedags gewerk en dan was hy alleen. Die ander kinders het van hom af weggehardloop. As hulle naby hom kom, het hy hulle geslaan.

Sy het haar oor hom begin ontferm. Toe sy hom die eerste keer 'n drukkies gegee het, het hy dit glad nie geken nie. Maar sy was geduldig en het aangehou om hom met liefde te versorg.

'n Maand se volgehoue liefdevolle aandag het Temba uit sy dop laat kruip. Hy het geleer om ander mense ook drukkies te gee. Hy het 'n gelukkige liefdevolle kind geword wat saam met ander kinders speel.

En sy ouers het kom dankie sê.

Soos Temba verander het, het die vyandige en disfunksionele gemeenskap van Zama-Zama ook begin verander.

Die geweld in die gemeenskap het minder geword. Verkragtings soos dié van die vierjarige kleutertjie gebeur ook nie meer nie, sê Maphosa.

Die liefde wat Maphosa deur haar kerk en crèche in die gemeenskap uitstort, die liefde wat Zama-Zama Hope 4 U en verskeie ander vennote op verskillende maniere na die gemeenskap laat vloei, maak 'n verskil.

Zama-Zama ondersteun vir Maphosa op konkrete maniere deur byvoorbeeld kos en klere, vertel Botha, maar as 'n mens die vriendelike interaksie sien tussen Maphosa en Kruidenier, die Zimbabwiese pastoor en die Afrikaanse vrou wat by haar op die bank sit, dan besef jy die verhoudings wat gebou word, die nie-tasbare maniere waarop mense se hande sterk gemaak word, tel dalk soveel meer.

90% is netwerke bou

Buite wys Botha die watertenks wat vir die gemeenskap van Zama-Zama opgerig is. Vroeër was daar geen watertoevoer vir die mense nie. Maar toe was daar 'n onderneming wat bereid was om boorgate te laat boor sodat die mense water kon kry. 'n Ander het geld gegee vir sonpanele sodat daar krag kan wees om die water uit te pomp.

In hierdie gevalle het hulle 'n netwerkkrol gespeel om te help dat die dinge gebeur, vertel Botha. Seker 90% van hulle werk is om netwerke te bou, te koördineer, sê hy.

Iets daarvan sien 'n mens ook in die groot vraghouer wat aan die een kant van die plakkerbuurt staan.

Dit was 'n skenking. 'n Groep lidmate van Mootvallei het gekom en dit omskep in 'n kliniek. Hulle het dit geverf, vensters en 'n vloer ingesit en nou het dit 'n punt geword waar die Daspoort polikliniek - nog een van die vennote in die groot ondersteuningsnetwerk - verskeie dienste aan die gemeenskap lewer. Dit wissel van klinieke vir swanger vroue tot MIV-toetse en mediese dienste vir kinders en vir mense met toring.

Zama-Zama Hope 4 U self lewer hoofsaaklik pastorale diens, sê Botha, byvoorbeeld in die geval van trauma soos as iemand met 'n mes gesteek is.

Daar is ook voorkomende werk wat gedoen word, dienste wat die gemeenskap help om gesond te leef sodat daar minder slegte goed gebeur.

Hy vertel van drie studente wat aangestel is (twee uit die Verenigende Gereformeerde Kerk) wat Saterdag met die kinders kom sokker speel. Ook vir die mans in die gemeenskap probeer hulle, in oorleg met die gemeenskap self, aktiwiteite soos sokker reël om hulle konstruktief besig te hou.

Gemeenskapswerk soos hierdie is een been van Zama-Zama Hope 4 U se werk, sê Botha.

Nog een is opleiding - en dit wissel van kursusse in lapverf en naaldwerk wat Mootvallei se vroue in 'n gemeenskap soos Zama-Zama gaan doen, tot by opleiding by skole in kwessies soos gesag en dissipline, seksualiteit en higiëne. Dit strek ook tot by die geleenthede wat geskep word vir studente om van hul praktiese werk te kom doen tot by geleenthede vir nagraadse studente om te kom navorsing doen.

Verder wil hulle ook 'n sentrum van hoop wees wat veilige ruimtes skep vir mense om te kom praat, of dit nou by 'n omskepte vraghouer in 'n plakkerkamp is of by 'n kleuterskool of by skole.

En deur dit alles - deur die netwerke, deur die watertorings, deur die daarwees help hulle mense om gesond te word. Soos Temba.